

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
UKRÁN-MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET

Zubánics László

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI NÉPEI ÉS ÁLLAMAI A KÖZÉPKORBAN

Szöveggyűjtemény
a szemináriumi foglalkozásokhoz

*Magyar Történelem
és Európai Integráció Tanszék*

2008 óta magyarul

**Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
Ungvári Nemzeti Egyetem
Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet
Magyar történelem és európai integráció tanszék**

Zubánics László

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA NÉPEI ÉS ÁLLAMAI A KÖZÉPKORBAN

Szöveggyűjtemény a szemináriumi foglalkozásokhoz

Képzési szint: **alapképzés (baccalaureus)**
Szakirány: **01–Oktatás/Pedagógia**
Szakosítás: **014 – Középfokú oktatás**
Szak: **014.03 – Középfokú oktatás. Történelem**
Oktatási program: **Történelem**
Oktatás nyelve: **magyar**

Ungvár - 2022

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Українсько-угорський навчально-науковий інститут
Кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції**

Зубанич Ласлов Лавслович

«Історія та культура країн ЦСЄ в добу середньовіччя»

**Хрестоматія до практичних (семинарських) робіт
(за вимогами кредитно-модульної системи)**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01–Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014–Середня освіта
Предметна спеціальність (Спеціалізація)	014.03–Середня освіта. Історія
Освітня програма	Історія
Мова навчання	Угорська/українська

Ужгород - 2022

УДК 930.85(4-191.2)"04/14"
(076.6)

Зубанич Л. Л. Історія та культура країн ЦСЄ в добу середньовіччя. Хрестоматія до практичних (семинарських) робіт (ОП «Історія»). – Ужгород, 2022 – 100 с.

Zubánics László. Közép-Kelet-Európa története és kultúrája. Szöveggyűjtemény gyakorlati (szeminárumi) foglalkozásokhoz. (Szak: "Történelem"). – Ungvár, 2022. – 100 old.

RECENZENSEK:

Aszlanov Sztellasz professzor, a politikai tudományok doktora

Turjanica Inna docens, a történelemtudományok kandidátusa

Kiadását ajánlotta:

- a Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék (2022. február 12-i ülésén, 2. sz. jegyzőkönyv);
- az Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet módszertani bizottsága (2022. március 16-i ülésén, 2. sz. jegyzőkönyv);
- az Ukrán-Magyar Tudományos-Oktatási Intézet Tudományos Tanácsa (2022. március 29-i ülésén, 3. sz. jegyzőkönyv).

© Zubánics László, 2022

© UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM, 2022.

TARTALOM

A SZEMINÁRIUMI FOGLALKOZÁSOK TÉMÁI	5
HORVÁTORSZÁG.....	9
CSEHORSZÁG	12
LIVÓNIA.....	34
LENGYELORSZÁG.....	37
BULGÁRIA.....	50
SZERBIA.....	53
KIJEVI RUSZ.....	58
MOSZKOVIA.....	80
MAGYARORSZÁG.....	82

A SZEMINÁRIUMI FOGLALKOZÁSOK TÉMÁI

A tantárgy megnevezése: Közép- és Kelet-Európa népei és országai a középkorban

Szakirány: történelem szak (nappali és levelező tagozat)

Évfolyam: 2.

1. TÉMA. A SZLÁVOK HELYE EURÓPÁBAN

1. Elméletek a szláv őshaza helyéről, a szlávok etnogeneziséről.
2. A szlávok nyelv, társadalmi berendezkedése, szokásai.
3. Az ószlávok a korabeli bizánci forrásokban.
4. Az Avar Kaganátus szerepe a szlávok szétvándorlásában.
5. A szlávok és a kereszténység.
6. A szlávok és a nyugati világ.

Felhasználható irodalom:

Az szlávok őstörténete. –

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/altalanos/a_magyar_sag_es_a_szlavok/pages/002_szlavok_ostortenete.htm

Tóth Tibor. A szlávok letelepedése a Balkán-félszigeten 1. –

<http://korok.webnode.hu/products/a-1-a-szlavok-letelepedese-a-balkan-felszigeten/>

A szláv civilizáció. –

http://www.kodolanyi.hu/oroszcivilizacio/doc/prezentaciok/szlav_civilizacio.pdf

A szláv kultúra –

http://szlavintezet.elte.hu/szlavanyagok/irodalom/sla_131/2011/07SzlavKult11.pdf

Nagy képes világtörténet –

<http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/04kotet/04r07f43.htm>

Círill és Metód, a két bibliafordító. – <http://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/2001166>

Püspöki Nagy Péter. Avarok vagy avar szlávok? –

<http://www.magtudin.org/Puspoki%20.htm>

Kultúrák harca: jönnek a szlávok, jönnek a szlávok. –

<http://www.nyest.hu/renhirek/jonnek-a-szlavok-jonnek-a-szlavok>

Gyóni Géza. A keleti szlávok és Kelet-Európa. –

<http://www.russtudies.hu/php/upload/File/Ebooks/Visegradi%20Negyek%20tanulmanyok/Gyoni.pdf>

Zubánics László. Perli-e még ezt a hont más? Az ószlávok. 156–160. old. –

http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=203

Az avar kaganátus. –

http://katalogus.nlvk.hu/html/hek/hodmezovasarhely_tortenete_I/pages/006_az_avar_kaganatus.htm

Az avar történelem –

<http://www.avars.gportal.hu/gindex.php?pg=14841393&thid=459310&offset=60>

2-3. TÉMA. A KÖZÉPKORI SZERBIA TÖRTÉNETE ÉS BERENDEZKEDÉSE

1. A szerbek letelepedése a Balkán-félszigeten, államiságuk kialakulása.
2. A szerbek és a Bizánci Birodalom kapcsolatai. A kereszténység felvétele.
3. A szerbek és a Bolgár Birodalom.
4. A Nemanja-dinasztia hatalomra kerülése. I. István (Stefan Prvovencanij) király uralkodása és az önálló szerb egyház kialakulása.
5. Szerbia virágkora Stefan Dusan cár uralkodása idején. Szerbia társadalmi berendezkedése, szociális-gazdasági fejlődése Dusan cár Törvénykönyve (Dušanov zakonik) alapján.

Felhasználható irodalom:

A szerbek története a legrégebbi kortól 1848-ig –

<https://archive.org/details/aszerbektrtnete00thimgoog>

A szerbek rövid történelme –

http://toriblog.blog.hu/2008/02/23/a_szerbek_rovid_tortenete

A középkori szerb királyság –

http://toriblog.blog.hu/2008/03/01/a_kozepkori_szerb_kiralysag

A szerb államiság története – <http://hu.scribd.com/doc/119622019/Szerbia-korai-kozepkori-tortenete-altalanos-iskolai-tankonyv-alapjan-1#scribd>

4. TÉMA A NAGYMORVA BIRODALOM

1. Samo államának kialakulása és sajátosságai.
2. A Nagymorva Birodalom kialakulása és virágkora.
3. Különböző hipotézisek a Nagymorva Birodalom fekvéséről (a történelmi források alapján).
4. Cirill és Metód szerepe a Nagymorva Birodalom megkeresztelésében.
5. A Nagymorva Birodalom kapcsolatai a frankokkal.
6. A Nagymorva Birodalom és a honfoglaló magyarok.

Felhasználható irodalom:

A szláv népvándorlás és Samo birodalma –

http://toriblog.blog.hu/2010/03/18/vendegposzt_a_szlav_nepvandorlas_es_samo_birodalma

Magna Moravia a nyugati szlávok első állama –

http://toriblog.blog.hu/2010/05/04/moravia_magna_a_nyugati_szlavok_elso_allama

Pozsony, a szlovák lélek tükré – A nagymorva bölcső –
http://gyuloltellensegeink.blog.hu/2012/04/12/pozsony_a_szlovak_lelek_tukre_a_nagymorva_bolcso

A Morva Fejedelemség és a honfoglaló magyarok –

<http://magyar-historia.blogspot.com/2011/10/honfoglalas-kora.html>

Álom és valóság a Nagymorva birodalomról –

<http://www.shp.hu/hpc/web.php?a=commorakozigaz&o=VDzrAVcRvB>

A Nagymorva Birodalom –

http://szlavintezet.elte.hu/szlavtsz/slav_civil/szlovak-tortenelem.htm#h3

Szvatopluk fejedelem –

http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Szvatopluk_morva_fejedelem

Gesta Hungarorum. A fehér ló mondája –
<http://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.htm#36>
A fehér ló mondája. –
http://hu.wikipedia.org/wiki/A_feh%C3%A9r_l%C3%B3_mond%C3%A1ja
A morva fejedelemség –
http://hu.wikipedia.org/wiki/Morva_Fejedelems%C3%A9g
H. Tóth Imre. Újabb adalékok Metódnak és tanítványainak pannóniai tevékenységéhez –
<http://epa.oszk.hu/00800/00861/00038/pdf/024-034.pdf>
Kereszténység a honfoglalás korában–
http://byzantinohungarica.hu/sites/default/files/vaczi_mo_keresztenysege_a_honfoglalas_koraban.pdf
Bíborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzásáról –
http://www.dipfilmmod-suf.unifi.it/upload/sub/fonte%20scritti/4_biborbanszuletett.pdf
A szlavóniai hercegség –
http://hu.wikipedia.org/wiki/Szlav%C3%B3niai_hercegs%C3%A9g

5. TÉMA SZERBIA AZ ÉRETT KÖZÉPKORBAN

1. Szerbia belső széttagolódása Dusán cár utódai alatt.
2. Az oszmán-törökök megjelenése a Balkán-félszigeten. Sikeres hódításaik előfeltételei.
3. A rigómezei ütközet és hatása Szerbia további sorsára.
4. Lazarevics István uralkodása.
5. Brankovics György hintapolitikája Magyarország és az Oszmán Birodalom között.
6. Szerbia török fennhatóság alatt.

Felhasználható irodalom:

A szerbek története a legrégebbi kortól 1848-ig –
<https://archive.org/details/aszerbektrtnete00thimgoog>
A szerbek rövid történelme –
http://toriblog.blog.hu/2008/02/23/a_szerbek_rovid_tortenete
A középkori szerb királyság –
http://toriblog.blog.hu/2008/03/01/a_kozepkori_szerb_kiralysag
A szerb államiság története – <http://hu.scribd.com/doc/119622019/Szerbia-korai-kozepkori-tortenete-altalanos-iskolai-tankonyv-alapjan-1#scribd>
Az első rigómezei csata –
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1389_junius_15_az_első_rigomezei_csata/
Féltékenység vezetett az első rigómezei vereséghez –
http://mult-kor.hu/20140627_feltekenyseg_vezetett_az_első_rigomezei_vereseghez
Bíró László. Koszovó a szerb nemzeti öntudatban. –
<http://www.historia.hu/userfiles/files/2008-02/Biro.pdf>
Szamosi Lóránt. Az Oszmán Birodalom kialakulása Törökellenes harcok 1458-ig. –
file:///C:/Users/Laci/Downloads/oa_sz1_hunyadi_torokellenes_harcai.pdf
Hegyí Klára - Zimányi Vera. Az oszmán birodalom Európában –
<http://mek.oszk.hu/08900/08980/08980.htm>

6-7. TÉMA. LENGYELORSZÁG TÖRTÉNELMI FEJLŐDÉSE

1. A kereszténység felvétele és az államiság kialakulásának sajátossága a lengyel területeken. I. Miesko és I. (Vitéz) Boleszláv uralkodása, a lengyel területek egyesítése.
2. A Piast-dinasztia uralkodása. A szétagoltság kora Lengyelországban.
3. Lengyelország központosítása I. (Lokietek) Ulászló és III. (Nagy) Kázmér uralkodása idején. A visegrádi királytalálkozó jelentősége.
4. Lengyelország I. (Nagy) Lajos, Hedwig és II. (Jagelló) Ulászló korszakában. Lengyelország és Litvánia szövetsége. A krewói unió.
5. Lengyelország és a Német Lovagrend szembenállása. A grünwaldi ütközet és annak hatásai.

Felhasználható irodalom:

Középkori egyetemes történelem – <http://vmek.oszk.hu/04800/04818/04818.pdf>

(Lengyelország 90–99. old)

Szokolay Katalin: Lengyelország története. Balassi, Bp. 1996

Lengyelország története. –

http://www.budapest.msz.gov.pl/hu/ketoldalugyuttmukodes/minden_mas/tortenelem/lengyelorszag_tortenete/

Köztársaság és anarchia - A lengyel nemesi Köztársaság bukása a királyi hatalom korlátozásának tükrében – <http://www.regnumportal.hu/regnum2/node/397>

<http://kozepkor-tortenelem.weebly.com/a-szlaacutev-aacuteellamok-leacuteetrejoumltte.html>

Lengyel középkor – <https://btk.ppke.hu/db/04/D7/m000004D7.html>

A visegrádi királytalálkozó – <http://www.visegradgroup.eu/visegr-kongresszus/raczgyorgy-visegradi>

A lengyel fejedelemségek – <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/01-056/ch10.html>

Lengyel királyok – http://leki17.hu/ebook_kiralyok/lengyel_kiralyok_1.pdf

Nagy Lajos lengyel király –

<http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2011/1/SzaboB.pdf>

Nagy Lajos lengyel királysága – <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0008/614.html>

III. Kázmér lengyel király –

http://www.wikiwand.com/hu/III._K%C3%A1zm%C3%A9r_lengyel_kir%C3%A1ly

Szent Hedvig királynő –

http://www.ujhajtas.net.ua/new/index.php?option=com_content&view=article&id=159:szent-hedvig-kiraly-n-a-szeretet-cselekv-apostola&catid=13:2011-5-szam-xvi-evfolyam

<http://www.montazsmagazin.hu/hires-magyar-nok-szent-hedvig-kiraly-no/>

http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/tanulm_5_kovats_nemeth_szent_hedvig.pdf

Jagelló Ulászló –

http://hu.wikipedia.org/wiki/II._Ul%C3%A1szl%C3%B3_lengyel_kir%C3%A1ly

A Német Lovagrend – <http://www.nyest.hu/renhirek/lovagok-a-balti-kodben?comments>

HORVÁTORSZÁG

Kresimir horvát király birtokadománya

A mi urunk Jézus Krisztus megtestesülésének 1066. évében. Amikor Dukas a császár Konstantinápolyban. Én Kresimir, Horvátország és Dalmácia királya, István király fia, Lőrinc spalatói érsek és királyságunk valamennyi püspöke engedélyével és István hercegünk, valamint a többi horvátországi comes jóváhagyásával királyi szabadságot adományozok Szűz Mária jaderai kolostorának, amelyet húgom, Cicca építtetett; mégpedig úgy, hogy ha valaki erőszakosan szembe akar szállni a nevezett kolostorral vagy valamit eltulajdonít, akkor a négyszeres értékét térítse meg az egyháznak, és mindene kerüljön a királyi jog hatálya alá. És ezt az érsek és valamennyi püspök a kánonok szerint megerősítette és az egész gyülekezet jóváhagyta. L(őrinc) érsek jóváhagyom. István jaderai püspök jóváhagyom. Rainerius horvátországi püspök jóváhagyom. János trogiri püspök jóváhagyom. Debro belgradi püspök jóváhagyom. Drago arbei püspök jóváhagyom. Péter osori (absarensis) püspök jóváhagyom.

Az Úr születése napján Sibenikben adatott ez az írás a fent nevezett Cicca apátnőnek¹.

Az agrárviszonyok Horvátországban²

XV. fejezet. A nyestpénz (marturina) mennyiségéről és fizetéséről és a dékán büntetéséről, aki nem szedte be kellő időben, valamint egyéb jövedelmekről.

Ezeknek a falvaknak és más, birtokainkhoz tartozó falvaknak a lakóit nyestpénzfizetőknek hívják azért, mert valamikor ezek egyenként csak arra voltak kötelezve, hogy évente egy nyestbőrt adjanak uraiknak. A régiek ugyanis ezeken a vidékeken úgy vélték, hogy ezek a nemesebb bőrök alkalmasak ruházatra, idő folytán az egyes bőrök fejében tizenhét jó báni dénárt kezdtek fizetni; és ahol jó báni dénárokat emlegetnek, köznyelven olyanokat értenek ezen, amelyekből mindegyik 12 bagatina aprópénzt ér mindig. Minthogy pedig az újabb időkben nem szokott olyan pénz készülni, amelyből egy dénár 12 aprópénzt érne, ezért egy nyestbőr tizennyolc dénárt tesz ki. Ezzel a fizetéssel tartoznak nekünk az egyes nyestpénzfizetők, predialistáink pedig az összeg kétharmadával, egyharmada megmarad nekik, a végrehajtott felülvizsgálattól számított tizenöt napon belül, éppúgy, mint egyéb bármely jövedelmek után, amelyeket felülvizsgálni és feljegyezni szoktak, valamennyi birtokunkon, mégpedig úgy, hogy ha közben egyes parasztok (colom) elmenekültek, anélkül, hogy a fentieket megfizették volna, ettől kezdve azt, amit még közösségünk parasztjainak ki kell fizetniük, azt dékánunk köteles leróni, hanyagságát főképp ezért büntetjük meg. Amit pedig predialistáink parasztjainak kellett volna vagy kell még fizetniük, azt a predialisták maguk tartoznak megfizetni, a dékán kötelezze őket erre, amikor ilyen fizetés meg szokott történni, vagyis Szent Márton téli ünnepe táján, különösen, amikor a nyestpénzről van szó, amint ezt egykoron elrendelték és meghagyták, vagyis az Úr 1300. esztendejében.

XVI. fejezet. A szőlőművelésről és borszolgálatásról és a szőlőbeni munka szétosztásáról

---

¹ Az oklevél (1066) a feudális viszonyok kialakult volta mellett az egyház jelentős szerepét is mutatja. Fr. Rački, 1877, 66. o.

² Részletek a zágrábi káptalan statútumaiból, amelyeket 1354–56 közt írt össze János gorikai főesperes. A jobbágyi szolgálatások nagyjából a valamivel korábbi magyarországi helyzetre emlékeztetnek. Tkalčić, 1874, 22–24. o.

Közösségünknek ezek a nyestpénzfizetői tartoznak továbbá egyenként szőlőinket megművelni, ti. két napot a szőlőművelés mindegyik munkájában, és ezenfelül évente a maga idején száz karót kell hozniuk, amint régóta szokásos, és az általuk megművelt szőlőket leszüretelni és Zágrábba vinni pincéinkbe, dékánunk vagy más, erre kijelölt emberünk parancsára, saját fáradságukkal és költségükön; ha pedig maradnak, akik fölöslegesek ebben a munkában, ahogy meg is szokott történni, azokat szét kell osztani, hogy az egyesek szőlőit megműveljék, ahogy kell és ahogy eddig is történt.

XVII. fejezet. A szántás és vetés felosztásáról

Továbbá, közösségünk fent nevezett falvaiban mindegyik ökrösfogat, ha idegeneknek vannak ott ökrei, azokat is beleértve, köteles mindegyikünk számára szántani, tavasszal két napot és ősszel hasonlóképpen kettőt, dékánunk rendelése szerint, a felszántott földet meg is boronálni, és a magot elvetni azok, akiké az ökrök, saját fáradságukkal és költségükön; azzal, hogyha bármelyiknek, aki köteles szántani, úgy tetszik, mentesítheti magát ez alól, hogy ne kényszerítsék szántásra, ha minden napért 40 dénárt fizet.

XVIII. fejezet. A pénzben kirovandó adókról

Adót vagy pénzszolgáltatást évente pénzben vetünk ki ezekre a nyestpénzfizetőkre, hol egyszer, hol kétszer, amint a szükség megkívánja; gabonában és borban azonban közösségünk szükségleteire és az általa ellátandó feladatokra csak egyszer, és ha többre lesz szükség, úgy ez egyszeri eset lesz és ritka és olyan okból, amelyet az esemény előtt nem lehet tudni és így nem is lehet leírni.

XIX. fejezet. A szolgáltatásokról, amelyekkel a parasztek tartoznak a közösségnek

Ezek a parasztek vagy nyestpénzfizetők kötelesek (természetbeni) szolgáltatásokat vinni dékánunknak, aki tartozik azokat, amint jogos és kellő, köztünk felosztani. Először az Úr születésének ünnepére mindegyik egy kappant öt tojással és két jó kenyérral. Továbbá az Úr feltámadásának ünnepére egy sajtot, két kenyeret, tíz tojást, és mindegyik falu közösen egy bárányt. Továbbá Szent István király, a mi dicsőséges védőszentünk ünnepére két kenyeret, mint fentebb, két jó csirkét, öt tojást, egy bárányt, figyelembe véve ti. a falu vagy lakosai tehetőségét. Ha pedig ennek ellene vetik azt, hogy ezeket a szolgáltatásokat bármiben is megnöveltük, jelen rendeletben azt válaszoljuk, hogy eleinte Szent Márton ünnepére is hoztak ugyanezek a parasztek szolgáltatásokat, mint emlékezünk rá, úgyhogy ennek a fejében ezt a növelést csak csekélynek lehet minősíteni, ha pedig valakit nagybőjtör arra köteleznek, hogy egy tyúkot hozzon, ezt sem lehet jogosulatlanak tekinteni.

XX. fejezet. A parasztek végrendeleteiről és azokról, akik valamilyen gonosztett elkövetése után vagy egyéb okból eltávoznak

Továbbá többek közt úgy véltük, el kell rendelni, ahogy már régóta be is tartják, hogyha a fent említettek közül valaki meghal és nincsenek gyermekei, és nincs is végrendelete, úgy ingóságai és élő marhái a mi rendelkezésünk alá kerülnek, azzal a céllal, hogy ebből először is elgondolásunk szerint, előzetes tanácskozás után, valamint lelki üdvösségére fordítunk, ha erre képes, valamit pedig kapjon meg hasonlóképpen felesége és egyéb hozzátartozója, közelebbi vagy távolabbi rokonsági foka szerint; és így csak az maradjon meg a mi számunkra, ha valami fennmarad. Mindezt mindegyikünknek és közösségünk predialistáinak is saját alattvalóikkal szemben meg kell tartaniuk és megőrizniük. Ha pedig valamelyik úgy hal meg, hogy a plébános és mások jelenlétében végrendeletet tett, úgy be kell tartani végrendeletét, amennyiben javaiból valamilyen megfelelő adományt juttatott nekünk, figyelembe véve vagyonát, s ebben nem szabad minket megcsalnia, hanem a küldöttek hasonlóképp vegyék el, ahogy szükségesnek látszik. Az ilyeneknek a helyére pedig más alkalmas embereket kell az ő ingatlan vagyonukba beiktatni, a mi hivatalos embereink útján, bármiféle ellenkezés

nélkül, ugyanolyan szabadsággal. Azoknak a javait pedig, akik elszöknek birtokainkról, különösen, ha gonosztettet követtek el, a mi számunkra le kell foglalni, kivéve a hűtlenség és az elkövetett gonosztett esetét, amely esetekben nemcsak az ilyenek javait kobozzák el, hanem mint a jog megszabja, személyükben is megbűnhődnek.

A poljicai statútum³

1. Az első poljicai törvény, hogy knezt kapjunk az úrtól, olyat, aki hű az úrhoz és megfelel Poljicának. És az a törvény hogy a knez az év folyamán három ízben szedjen be, minden érkezése alkalmával 30 juhot, úgyhogy évente 90 juhot kapjon. Ebből évente 3 juh jár a közösségi írnoknak azért, mert ő szedi össze.

2. A bírságpénzekből, amelyeket a knez és a bírák megítélnek, a fele a knezé, és a fele a közösségé. A közösségi írnoké pedig az 1/20 rész.

3. A knez mellett három bírónak kellene lennie, akik a három törzs részéről esküdtek fel: egy a tsemirek részéről, a második a limitek részéről, a harmadik a kremenicanok részéről. Ők a knezzel együtt kapják hivatalukat és vele együtt felmentésüket.

23/a És elfogadták a poljicaiak mind egyhangúlag, és megparancsolták valamennyi nemes vlastelának és didicnek és kmeticnek és vlasicnak: ha valamelyikük valaha is harcba indulna a törökökkel és a martalócokkal együtt, még ha didic is vagy vlastelic, el kell fogni és felakasztani, és egész ingó vagyonukat a közösségnek kell adni, közösségi földrészét pedig rokonai kapják. Ha pedig kmetic és vlasic harcolna együtt a törökökkel vagy martalócokkal, el kell fogni és felakasztani, vagyona felét a közösség kapja, felét az ura.

23/b Végül, ha valamelyik poljicai, bármilyen rendű is legyen, a törökökkel vagy martalócokkal együtt rabol, vagy megadja magát a törököknek, vagy önként beállna töröknek, mindenekelőtt fejével felel, mint előbb mondtuk. Vagyona a közösségé; ha van közösségi földrésze, úgy a legközelebbi hozzátartozóé; ha kmetic, úgy vagyonának fele az uráé, a másik fele a közösségé.

30. Az úr 1485. évében december 30-án.

44. A büntetéspénz erőszakért 25 libra. A büntetéspénz rágalmasért 10 libra. A büntetéspénz rablásért 100 libra...

A büntetéspénz szóbeli sértésért. Aki megsértette barátját bárhol kellő ok nélkül – 5 libra. Ha kmetic sértett meg nemes embert, úgy a kétszerese. Ha kmetic megsértette urat, vágják le a kmetic nyelvét, vagy meg kell váltania magát 100 librával.

89/a És amikor a kmetic el kívánja hagyni urát, mindenekelőtt köteles udvarában vagy házában összeszedni egész vagyonát, amije van: az állatokat is, meg egyéb ingó vagyont, és a „bastinát”, amelyet alatta szerzett, meg kell hívnia urát és azt mondania neki: uram, mindez a jószág a tiéd, szabadságodban áll, hogy valamit meghagysz vagy nem hagysz meg. És amikor a kmetic mindezt megteszi, ha az úr elvesz valamit, szabad az egészet elvennie vagy csak egy részét; ha pedig (az úr) valamit ad neki, azt már nem veheti vissza, amit egyszer neki adott.

89/b Ha viszont a kmetic titokban szökne meg, bárhol is találja meg az úr, szabadságában áll mindenét elvenni és megkötni őt, mint hitszegőt.

89/c Végül és utolsónak meg kell nézni, vajon az úr üzi el a kmeticet, vagy a kmetic szökik el az úrtól ok nélkül. Ezt különbözőképpen kell értékelni. Az embernek szabad elmenekülnie a rossz elől, ha erre kényszerítik.

---

³ A dalmát tengerparton levő sajátos fejlődésű terület statútuma a XV. század végéről származik, de a XVII. századig többször módosították. A statútum a szinte falvak köztársaságának mondható megyényi terület társadalmi viszonyaira vonatkozólag sok adatot hoz. Részleteket közlünk a statútumból. B. D. Grekov, 1951, 212., 218., 222., 234., 276., 288. o.

107/b Az a kereskedő, aki valamelyik faluban él, azzal az áruval, amely a piacra való, köteles először saját faluját kiszolgálni; ha kiszolgálta saját faluját, akkor (szolgálhat ki) másokat; ha másként cselekszik, áruját nyilvánosan el lehet venni.

CSEHORSZÁG

Břetislav⁴ cseh fejedelem törvényei (1039)

Első parancsom hozzátok tehát legyen a legigazibb: házasságtok, amely eddig olyan volt, mint a bordélyházban és mint az állatok közt, ezentúl igazodjék a kánoni rendhez úgy, hogy a feleség elégedjék meg egy férjjel, a férfi pedig egy feleséggel, akit a törvény szerint az egyház előtt vett el.

Másodszor, ha a feleség megvetné a férjét vagy a férj a feleségét, és a vizsály kettejük közt szakadásra vezet, nem akarom, hogy azt közülük, aki nem akarna visszatérni a törvényesen megkötött korábbi kötelekbe, országunk szokása szerint mint ennek a dolognak a megzavaróját rabszolgaságba vessék, hanem inkább megmásíthatatlan parancsunk szorítására, legyen az bármilyen személy, küldjék száműzetésbe Magyarországra, és semmiképpen se engedjék meg neki, hogy visszatérjen az országba, és kiváltsa magát, nehogy egy juh mételyétől beszennyeződjék Krisztus egész nyája.

Harmadszor, ha a hajadonokra, özvegyekre és ágyasokra rábizonyulna, hogy szemérmükkel együtt elvesztették jó hírüket, és házasságon kívül szülnék gyermekeket, ugyanaz a büntetés sújtsa őket. Mert amikor szabad elhatározásukban áll, hogy férjhez menjenek, miért követnek el ágyasságot, és miért hajtják el magzatukat, ami a leggonoszabb bűn Isten előtt?

Negyedszer, ha a feleség panaszkodna, hogy férje nem szereti illendően, hanem hogy rosszul bánik vele, legyen köztük istenítélet az egyház előtt, és aki bűnösnek találtatik, fizesse meg a fejedelemnek a köteles bírságot.

Hasonlóképpen azokról, akiről az hírlík, hogy embert öltek: az esperes írja meg nevüket az illetékes vár parancsnokának (comes), és a parancsnok küldje őket a bíróságra, és ha ellenkezének, vesse börtönbe, amíg vagy megfelelő bünbánatot nem gyakorolnak, ha pedig megtagadják, a tüzes vas vagy víz révén nyilvánítsák ki bűnösségüket vagy ártatlanságukat. Azonban azokat, akik testvérüket, atyjukat, pápi személyt gyilkoltak meg, és azokat, akiket hasonló súlyos vétséggel vádoltak meg, az esperes jelentse a várparancsnoknak vagy a fejedelemnek, és ezek testükhöz bilincselte kézzel kergessék ki az országból, hogy meggyalázva és földönfutó módjára osztozzanak a világon Kain sorsában.

Ötödször, minthogy a kocsmá minden gonoszság gyökere, ahonnan a lopások, gyilkosságok, bujálkodások és minden egyéb gonoszságok származnak, aki kocsmát létrehoz vagy meglevő kocsmát fizetés ellenében átvesz: azt a kocsmárost, ha megfogják, vezessék a piactér közepére, kötözzék egy oszlophoz, és addig vesszőzzék, ameddig a pribék csak akarja, de vagyonát ne vegye el a kincstár, ne jusson a fejedelmi kamara kezére, hanem ássák el a föld mélyébe, hogy senkit se fertőzzön meg az olyannyira átkozott ital. Az iszákosak pedig, ha a kocsmában fogták el őket, addig ne hagyják el a börtönt, amíg nem fizettek 300 dénárt a fejedelmi kamara részére.

Hatodszor pedig, hogy vasárnap és a nagy ünnepeken ne tartsanak vásárokat, hiszen ezeket főképp azért ünneplik országunkban, hogy a többi napot a munkának szentelhessék. Ha pedig valakit az említett napokon valamilyen szolgálai munkán tetten

---

⁴ I. Břetislav (1034–1055), cseh fejedelem egy Lengyelország elleni hadjárat során Gniezno-ban, Szt. Adalbert sírjánál hirdette ki ezeket a törvényeket, ezek az első írott cseh törvények. Szövegük Cosmas krónikája mellett fennmaradt az olomouci káptalani levéltár egyik XIII. századi kéziratában is. Fordításuk az utóbbi változat alapján készült. Vaneček, III., 1951–52, 132–134. o.

érenének, magát a munkaeszközt és azt, amit a munkában találnak, vegye el az esperes, a bűnös pedig fizessen a fejedelmi kamarának 300 dénárt; hasonlóképpen azok, akik a hitben elhunyt halottaikat mezőkön vagy erdőkben temetik el, aki erre merészkedik, adjon egy ökröt az esperesnek, a fejedelemnek pedig 300 dénárt, a halottat pedig vigyék a keresztény temetőbe.

I. Ottokár cseh király kiváltságlevele Uničov város lakosainak⁵ (1223)

+C+ Az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, Amen. Mivelhogy azt, amiről köztudomású, hogy az elődök istenfélő és dicséretes módon rendelték el vagy helyesen engedélyezték, nem szabad, hogy a királyi bőkezűség megváltoztassa vagy csökkentse, hanem inkább, hogy megőrizze és növelje, ezért én Ottokár, akit Přemyslnek is neveznek, Isten kegyelméből cseh király fiaimmal együtt tudatom mindenkivel, mind jelenlevőkkel, mind eljövendőkkel, hogy azt a jogot és azt a szabadságot mindenben, amelyet boldog emlékezetű fivérünk, Vladislav, egykor morva örgróf, Uničovba, vagyis Nová Vesbe való kedves polgárainknak ugyanebben a városban vagy a városon kívül engedélyezett, elrendeltük, hogy ugyanezt a szabadságot királyi szívésségünkől bőkezűen engedélyezzük nekik és ünnepélyesen megadjuk hiteles oklevélben. Vagyis, hogy a nevezett város minden évben Szent Márton ünnepén köteles hat dénárt fizetni, minden ekealja szántóföld után negyed font ezüstöt és három mérő gabonát, mégpedig egy mérő rozst, egy mérő búzát, egy mérő zabot. Hasonlóképpen megengedjük a polgároknak, hogy szabad legyen az erdő, amelyet faizásra kaptak harminc esztendőre, amiből már tíz eltelt, hogy bármelyikük fázhasson abban. Továbbá királyi hatalmunkból elrendeljük, hogy megőrizzék területük szabad és biztonságos határait, mind az erdők, mind a szántók és legelők tekintetében, ahogy nevezett fivérünk, az örgróf korábban igazságosan megszabta. Azt is megengedjük nekik, hogy szokásaik szerint minden vétséget úgy ítéljenek meg, ahogy eddig egymás között és maguknál ítélkeztek fivérünk engedélye alapján, hacsak nem valami súlyos és nagy bűnről van szó, amelyet a jog szerint előttünk vagy tisztviselőink előtt kell elintézni. Ugyancsak kegyelmesen meg akarjuk adni ugyanezeknek a polgároknak egészében a magdeburgi jogot és ugyanazokat a jogszokásokat, amelyeket bruntáli polgáraink élveznek. Ezenkívül azt akarjuk, hogy a hatalmat vagyis bírói tisztséget, amelyet említett fivérünk, mint ismeretes, Detrich bírónak és örököseinek megadott, ugyanez a Detrich és örökösei békeességben megtartsák, ahogy a bírói hatalmat nekik adományozták. Hogy pedig ez az engedélyük állandó és biztos legyen, megerősítjük ezzel az oklevéllel és pecsétünk oltalmával, és megkérjük a tiszteletre méltó Róbert atyát, olomouci püspököt, aki szintén jelen volt, hogy ennek az engedélynek nagyobb hatékonysága érdekében függessze hozzá pecsétjét; ezt meg is tette. Adatott Brnóban az Úr megtestesülésének 1223. évében a 11. indictióban, Vigbert jegyzőnk keze által sok tanú jelenlétében, akiknek a neve a következő: Zdislaw, a brnói Szent Péter (káptalan) prépostja, Konrád brnói írnok, Stepán Medlov, Jindrich, Vitek fia, és fivére, ifjabb Vitek, Divis, Svatopluk, Holas, Kojata és Zemislav, olomouci várnagyok, Bavor, olomouci kamarás, Závise, Stibor, Velis, olomouci bírák, Zpytata, Petr z Lozic és fivére, Mikulás.

---

5 A legrégebbi cseh városi kiváltságlevél. A kiváltságokban részesült városok általában régebbi települések voltak. Huša, 1954, 48–49. o.

Luxemburgi János kiváltságlevele a morva rendek számára⁶

János, Isten kegyelméből Csehország és Lengyelország királya, a hegyeken túli szent birodalom fővikáriusa és luxemburgi gróf, királyságunk és morva örgrófságunk valamennyi hívének, akiknek érdemes lesz ezt tudni, üdvözlétünket és az alább írottak tudomását. Miután az isteni kegyelem elrendeléséből a királyi korona és jogar viselésének méltóságára emelkedtünk, szorgalmas igyekvésünkkel arra törekszünk, hogy uralkodásunk idején megkapják uralmunk alattvalói a hön óhajtott szabadságot, hogy kikerüljék a veszedelmeket, és meg legyenek oltalmazva a gonosz emberek támadásaival szemben, nyugodtan éljenek a béke gazdagságában, a bizalom sátraiban és a földi dolgoktól való bőséges nyugalomban, ami akkor történik meg, úgy hisszük, nagyobb eredménnyel és kényelemmel, ha mindenkinek megadják a maga jogát, és nem követelnek tőle a kötelező mértéken túl. Ezt figyelembe véve pedig és nyájasan átölelve istenfélő szeretettel cseh királyságunk és Morvaország valamennyi fejedelmét, egyháziakat és világiakat, a főurakat, nemeseket, prelátusokat, papokat és hatalmunk minden alattvalóját, megígérendőnek tartottuk, hogy összes jogaikat és szokásaikat, amelyeket elődeinktől kaptak és birtokolnak, érvényben akarjuk hagyni, megőrizni és sértetlenül megtartani és pecsétünkkel meg akarjuk erősíteni minden kiváltságaikat, amelyeket elődeinktől nyertek. Ezenfelül, hogy alattvalóink megérezzék bőségesebb kegyességünk jóindulatát, megígérjük, hogy nem szedünk be tőlük semmi adót (sturam) vagy illetéket, amelyet köznyelven bernek neveznek, kivéve a mi esküvőnk vagy fiaink és leányaink házasságkötése alkalmával. Továbbá, hogy királyságunk alattvalói vállalják az önkéntes szolgálatokat, megígérjük nekik, hogy Morvaországban sohasem bízunk jövedelemmel egybekötött bármilyen hivatalt senki másra, csak morvára. Ugyancsak kegyelmesen egyetértve a szülők általános kívánságával, akik arra vágnak, hogy örökségüket gyermekeik kapják meg, nem akarjuk, hogy bármelyik alattvalónk javai elhalálozás címén birtokunkba kerüljenek, vagy hogy kincstárunkhoz csatolják, ameddig életben vannak gyermekeik, fiaik és leányaik, vagy fivéreik és azok fiai negyedíziglen, hacsak büntett miatt el nem kobozzák. Továbbá elhatároztuk megadni alattvalóinknak, hogy nagyobb nyugalomban törekedjenek hasznukra és kényelmesebben élvezzék a békességet, azt a külön kegyelmet, hogy egyáltalában nem fogjuk őket akarattuk ellenére arra kényszeríteni, hogy valamilyen idegen földet meghódítsanak cseh királyságunk és a morva örgrófság határain túl, amelyeknek védelmére cseh királyságunk és a morva örgrófság fejedelmei, főurai és nemesei híven megígérték segítségüket. Végül, amikor behajtjuk majd a közönségesen bernek nevezett adót, az említett szükségletekre, valamint a cseh király megkoronázása alkalmából, amikor szintén be kell hajtani ezt az adót, nem akarjuk, hogy többet követeljenek vagy kényszerítsenek ki, mint negyed font (ferto) ezüstöt telkenként. Mindezeket és az egyes dolgokat pedig megerősítettük felségünk pecsétjével. Adatott Brunnában (Brno) az Úr 1311. esztendejében július kalendái előtt 14. napon (június 18.) uralkodásunk első évében.

---

⁶ Az új dinasztia trónra léptét a cseh és a morva rendek kiváltságaik kibővítésére használták fel. János királynak a cseh rendek kiváltságait megerősítő oklevele (1311. június 18.) nem maradt meg, csak a morva rendek számára adományozott kiváltságlevelével, amely ugyanazokat a jogokat biztosította a morvaországi feudális uralkodó osztálynak. Emler, 1890, III., 11–12. o.

Részlet Luxemburgi Károly, a későbbi IV. Károly császár önéletrajzából⁷

Odaadón írtam nektek, utódaimnak a bölcsesség és Istenfélelem ezen szavait, amennyire csekély tehetségem az isteni segítséget be tudta fogadni. Most üres és oktalan életemről kívánok nektek szólni, földi utam kezdetéről, hogy számotokra ez példaként szolgáljon. Nem fogom elhallgatni az isteni kegyelemnek a reám való kiadását és a tanulmányok szeretetét, amely állhatatosan lelkemben lakozott, hogy annál inkább bizakodjatok munkátok során az isteni segítség támogatásában, minél világosabban hírül adják ezt számotokra atyáitok és elődeitek. Ugyanis írva van. „Atyáink beszéltek el nekünk.”

Nem akarom tehát, hogy elöttetek rejtve maradjon, hogy atyám, János, hetedik Henrik 1182 római császár és a brabanti herceg leányának, Margitnak a fiaként született. Feleségül vette Erzsébetet, II. Vencel cseh király leányát és megkapta vele a cseh királyságot, mivel a férfi ág a cseh királyok házában kihalt. Elűzte Henriket, a karintiai herceget, akinek a felesége a saját említett feleségének a nővére volt, és aki majd később gyermek nélkül halt meg. Henrik a cseh királyságot az anyám nővérenek a jogcímén János előtt bírta. Ez félreérthetetlenül benne foglaltatik a csehek krónikáiban.

János cseh király és Erzsébet királyné elsőszülött fia, akinek Vencel a neve, 1316. május 14-én egy órakor született Prágában. Ezután született másik fiuk, Ottokár nevű, aki gyermekkorában meghalt. Végül harmadikként született János. Ennek a királynak volt két férjezett leánytestvére, az egyik első Károlynak, Magyarország királyának volt a felesége, és gyermekek nélkül halt el, a második pedig Károlynak, Franciaország királyának, aki Franciaországban uralkodott az Úr megtestesülésének 1323. évében.

Engem atyám hétéves koromban ehhez a francia királyhoz küldött. Ő egy főpap által megbérmáltatott és a saját nevét, a Károly nevet ruházta rám és hozzám adta feleségül nagybátyjának, Károlynak a leányát, akinek Margit volt a neve és Blankának nevezték. Atyám nővére, a király felesége abban az évben halt meg gyermek nélkül. Végül ez a király másik asszonyt vett feleségül. Nagyon szeretett engem ez a király és meghagyta az udvari papomnak, hogy engem némileg tanítson meg a betűvetésre, bár ő maga nem ismerte a betűket. Így megtanultam a boldogságos Szűz Mária óraskönyvét olvasni, és azt valamelyest megértve ifjúságom idején napról napra egyre szívesebben olvastam, mivel nevelőimnek a király előírta, hogy engem erre ösztökéljenek. Ez a király pedig egyáltalán nem hajlott a pénzsóvárságra, megfogadta a jó tanácsokat és udvara az ősz egyházi és világi fejedelmek gyülekezetétől ragyogott.

Nagy ellenségeskedés támadt az akkori angol király és eme francia király között. Anglia királyának felesége a francia király nővére volt, akit a férje elűzött Angliából elsőszülött fiával, Edwarddal együtt. Ő Franciaországba ment testvérehez és száműzetésben ott maradt, elsőszülött fiával együtt. A francia király a nővére és annak gyermeke elűzése miatti felháborodásában megkérte apósomat, Károlyt, saját nagybátyját, hogy álljon bosszút a rokonait ért sérelem miatt. Ő hadsereget gyűjtve Aquitaniába vonult és Bordeaux és néhány más erődítmény, vagy vár kivételével majdnem teljesen elfoglalta azt. Károly győzedelmesen visszatért Franciaországba és leányának, Hainaut grófnőjének, feleségem testvérenek leányát, feleségül adta Anglia királyának a száműzetésben lévő fiához, és neki kíséretet biztosítván őt Angliába küldte. Ő atyját

---

⁷ Vita Caroli Quarti – E. Hillenbrand, 1979, 70–76. o. 3. fejezet

legyőzte és fogságba vetette, megfosztotta a trónjától és megszerezte magának a koronát. A fiú apját abban az évben a börtönben megölték.

Ebben az évben meghalt apósom, Károly utódként hagyta maga után hagyván elsőszülött fiát, Fülöpöt. Károly, francia király is ebben az esztendőben halt meg, Gyertyaszentelő Boldogasszony napján, itt hagyván terhes feleségét, aki leányt szült. Mivel szokás szerint a leányok nem öröklik a trónt, így Fülöp, apósom fia lett a francia király, mert ő volt a legközelebbi örökös férfiágon. Fülöp megtartotta elődjének tanácsadóit, de az ő tanácsaikra egyáltalán nem hallgatott és a pénzsóvárságnak engedte át magát.

Tanácsadói között volt Péter, Fécamp apátja is, aki igen tudós férfiú volt, Limôges szülötte, minden erénnyel felövezett, ékesszavú és tanult ember. Ő Fülöp uralkodásának első évében Hamvazószerdán misét mondván olyan hevülettel prédikált, hogy mindenki nagy csodálattal tekintett rá. Én tehát, Károly halála után, akinél öt évet töltöttem, Fülöp király udvarában éltem, és az ő testvére volt a feleségem.

Oly nagy hatással volt reám az apát ékesszólása és beszéde ebben a prédikációban, hogy őt nézván és hallgatván olyan mély áhítat szállt meg, hogy magamban azon kezdtem gondolkodni: Hogyan lehet, hogy ebből az emberből ilyen kegyelem árad rám? Végül megismertem őt, aki engem atyai melegséggel szeretett és gyakran beszélt nekem a Szentírásról.

Károly halála után két évet töltöttem Fülöp király udvarában. Két év elteltével visszaküldött a király feleségemmel, Blankával, az ő nővérével együtt Luxemburgba atyámhoz, Jánoshoz, a cseh királyhoz. Ez a grófság atyámé volt, az ő atyjának, a boldog emlékezetű Henrik császárnak az örökségéből. Őt Luxemburg grófjaként választották német királlyá. A rómaiak krónikáiban pontosan megtalálható, hogy ő miként és mennyi ideig uralkodott.

4. fejezet

Franciaországból visszatérve atyámat Luxemburg grófságában találtam. A császári trónt Bajor Lajos foglalta el, negyedik Lajosnak nevezve magát, aki nagyapám, VII. Henrik halála után Frigyes osztrák herceg ellenében vitatott választással lett római király. A következők választották meg Lajost és álltak az ő pártjára egészen győzelméig, amikor is fogságba ejtette ellenfelét, Frigyes, Ausztria herceget: atyám, János, Csehország királya, a mainzi és trieri érsek és Waldemár. Frigyes mellett pedig a következők álltak: a kölni érsek, a szász herceg és a pfalzi örgróf. Később Lajos Rómába vonult és XXII. János pápa akarata ellenére a velencei püspök a császári koronával megkoronázta és felszentelte. Ezután ellenpápát állított, a minoriták rendjébe tartozó Miklóst. Őt később a pápa kezére adták és vezeklésben halt meg. Lajos visszatért Németországba, ahogy ez a rómaiak krónikáiban pontosan olvasható.

Abban az időben, amikor visszatértem Franciaországból Luxemburgba és ott találkoztam atyámmal, Ausztria hercege Elzászban megostromolta Colmar városát és Lajos azt nem tudta felszabadítani. Atyám felkereste őket és megbékítette a herceget Lajossal.

Aztán Tirol grófságába ment a karintiai herceghez, akit elűzött a cseh királyságból. Az ő első felesége, anyám nővére már korábban meghalt, aztán ő pedig másik feleséget vett, a braunschweigi herceg nővérét, akitől egy leánya született. Leányát feleségül adta fivéremhez, Jánoshoz, és halála után a hercegi tartományát örökül hagyta rá.

Ezután atyám Trento városába ment. Ekkor halt meg anyám Prágában Szent Vencel mártír napján. Amíg atyám Trentóban tartózkodott, Lombardiában a következő városok adták meg magukat neki: Brescia, Bergamo, Parma, Cremona, Pavia, Reggio, Modena, Toscanában pedig Lucca a hozzátartozó minden területtel és grófsággal együtt. Ezeket meglátogatván atyám megállt Parmában. E városok kormányzását a milánói

Azzo Visconti látta el, aki akkoriban Milánó és Novara élén állott, amelyek kormányzatát abban az időben nyerte el atyámtól.

Ekkor atyám értem küldött Luxemburg grófságába. Útnak indultam Metz városán, Lotaringia hercegségén, Burgundián és Savoyán keresztül egészen a tóparti Lausanne városáig. A hegyeken Brig felé keltem át, és így novarai területre jutottam, ahonnan Nagypénteken Paviába értem, amely atyámé volt.

Húsvét napján, azaz a megérkezésem utáni harmadik napon kísérem tagjait megmérgezték. Én az isteni kegyelem védelmezésének köszönhetően megmenekültem. Ünnepeles nagymisét tartottak ugyanis, és, hogy azon áldozhassak, nem akartam enni a mise előtt. Amikor pedig enni mentem, hallottam, hogy a kíséremnek a tagjai hirtelen rosszul lettek, éppen azok, akik korábban étkeztek. Én az asztalnál ülve nem akartam enni, és mindnyájan megrémültünk. Felpillantva láttam egy csinos és mozgékony embert, akit nem ismertem. Ő némának tette magát az asztal mellett járt-kelt. Innen gyanút fogva elfogattam őt. A hosszas kínzások után a harmadik nap megeredt a nyelve és bevallotta, hogy a konyhában a milánói Azzo Visconti parancsára és utasítására az ételbe mérget kevert. Ettől a méregtől meghalt az udvarmesterem, Bergi János úr, Honkirini János, Keylai Simon, aki az én ételemet is felszolgált, és többen mások.

Én ebben az időben Paviában a Szent Ágoston-kolostorban laktam, ahol a szent testét őrzik. Ebből a kolostorból Bajor Lajos kiűzte az apátot és a kolostor kanonokjait, akiket visszahívtam és a kolostort visszaadtam nekik. A kolostort ezeknek a szerzeteseknek a halála után János papa az ágostonosoknak adta, akik ezt ma is lakják. Ez atyám uralkodása alatt történt, aki a kolostor feletti rendelkezést is átadta nekik.

Ezután atyámhoz mentem Parma városába, ekkor lettem tizenhat éves. Az ottani ügyek intézését és az én neveltetésem atyám Savoyai Lajos úrra bízta, aki Azzo Viscontinak, Milánó kormányzójának az apósa volt. Atyám Parmából eltávozván Franciaországba ment és Guta testvéremet, másodszülött leányát, Jánoshoz, Fülöp francia király elsőszülött fiához adta feleségül. Az elsőszülött leánynak, Margitnak, pedig Henrik bajor herceg volt a férje.

Abban az időben, amikor Savoyai Lajos úrral Itáliában maradtam, ellenem és atyám ellen titkos szövetséget kötött Róbert, Apulia királya, a firenzei Azzo Visconti, Milánó ura, Verona ura, aki ebben az időben Padova, Treviso, Vicenza, Feltre és Belluno városait is bírta, Mantua ura, aki nekünk korábban hűséget fogadott Ferrara ura. Városaimat titokban felosztották egymás között: a veronai Bresciát és Parmát, a mantuai Reggiót, a ferrarai Modenát, a milánói Paviát, Bergamót és Cremonát, a firenzei Luccát kapta. Tehát városainkban ezek mind titokban ellenünk szövetkeztek, anélkül, hogy bizalmatlanságuknak korábban jelét adták volna. Egyáltalán nem tartottunk tőlük akkoriban, mivel velünk szövetséget kötöttek, és megesküdték és írásban is megerősítették, hogy atyánkat és minket hűséggel támogatnak.

A veronai bevonult Bresciába, a milánói megostromolta Bergamót és azt gyorsan el is foglalta. A paviaiak is felkeltek ellenünk és a de Beccariakat fogadták el uruknak, pedig bennük nagyobb bizalmunk volt, mint bárki másban abban a városban. Ezek a szövetségesek minden oldalról kemény háborút indítottak ellenünk. Savoyai Lajos úr, megbízottunk és védelmezőnk előre látta a veszélyt, de nem tett ellene semmit. Nem tudom, hogy milyen szándékkal, talán, veje, Azzo Visconti iránti szeretetből, elhagyta Parmát és minket szorult helyzetben hagyott. A parmai Rossik, Reggióból Fogliani és Manfredi, a de Piik Modenából, a Ponzoni és Senis Cremonából, Pistoiából a Reali családból Fülöp fia Simon úr, Lucca kapitánya ügyem iránt hűséggel voltak, segítségemre siettek szóval és tettel, amennyire csak tudtak, ahogy ez a további oldalakon még pontosabban olvasható.

IV. Károly aranybullája a prágai egyetem alapításáról⁸

(1348)

„Károly, Isten kegyelméből római király... mindenkor a birodalom növelője, és Csehország... királya. Örökös tudomásul.

Szívünk vágyai és azon sürgős ügyek sorában, amelyek állandóan foglalkoztatják királyi elmélkedéseinket, főképp szellemünk vágyódása késztet gondolkodásra és gondolatunk éle különösen arra fordul, hogyan lehetne cseh királyságunkat, melyet akár örökölt, akár szerencsésen szerzett egyéb méltóságainknál és birtokainknál jobban szeretünk szívünk rendkívüli hajlandóságával, amelynek felemelésére minden igyekvésünkkel, amellyel tudunk, törekszünk, és amelynek becsületére és javára teljes erővel igyekszünk, hogyan lehetne azt a királyságot, amely isteni elrendelés révén az élethez szükséges dolgok természetes feleslegének örvend, így előrelátásunk parancsából a mi korunkban bölcs férfiak sokaságával mesterségesen feldíszíteni. Ennek azért kell megtörténnie, nehogy királyságunk hűséges lakosainak, akik szüntelenül éheznek a tudományok gyümölcseire, idegen országokban alamizsnáért kelljen könyörögniük, hanem hogy királyságunkban találjanak a vendéglátásra felkészített asztalt, és hogy azok, akik kitűnnek velük született értelmi képességeik szellemes mivoltával, műveltek legyenek a tudományok ismerete révén, és nemcsak hogy ne kényszerüljenek, hanem fölöslegesnek is tarthassák, hogy a tudományok megszerzése érdekében bejárják az egész világot, idegen nemzetekhez zarándokoljanak vagy, hogy óhajuk kielégítést nyerjen, ismeretlen országokban kolduljanak, hanem, hogy éppen dicsőségüknek tartsák, hogy másokat hívhatnak meg idegenből a kellemes illatra és az ilyen jótéteményben való részesülésre.

Ezért, hogy a léleknek ilyen üdvös és dicséretesen megfogant gondolata méltó tetteket szüljön, azt akarjuk, hogy ennek a királyságnak fennkölségét az újdonság örvendetes kezdeményezései növeljék, és előzetes érett megfontolás után elhatároztuk, hogy kies székvárosunkban, Prágában, létrehozunk, elrendelünk és újonnan megalapítunk, egy generale stúdiumot, hiszen ez a város mind a föld termésének gazdag voltával, mint a hely kellemességénél fogva teljes mértékben hasznosan alkalmas ilyen nagy feladatra.

Ezen az egyetemen lesznek valamennyi kar doktorai, magistenei és diákjai, és jelentős birtokokat ígérünk nekik, azoknak pedig, akiket erre méltónak találunk közülük, királyi ajándékokat adunk. Azt akarjuk, hogy bármelyik kar doktorai, magisterei és diákjai, mind együtt és mindegyik külön, bárhonnan is jöjjenek, felségünk különös védelme és oltalma alatt legyenek mind érkezésükkor, mind itteni tartózkodásuk alkalmával, és hasonlóképpen, amikor elmennek; készek vagyunk mindegyiknek biztos kezességet adni, hogy mindnek és mindegyiküknek, aki ide akarna jönni, bőkezűen megadjuk mindazokat a privilégiumokat, kiváltságokat és szabadságokat, amelyeket akár a párizsi, akár a bolognai egyetemen a doktorok és diákok királyi hatalomból használni és élvezni szoktak, és hogy gondoskodunk arról, hogy ezeket a szabadságokat mindenki és külön minden egyes sértetlenül megőrizze. Mindezeknek tudomására és teljesebb biztonsága érdekében írtuk meg ezt az oklevelet és erősítettük meg felségünk pecsétjével készült aranybullával...

Adatott Prágában, az Úr 1348. évében, az első indikcióban, április 7-én, uralkodásunk második évében.”

---

⁸ Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Szerk.: Sz. Jónás Ilona. Osiris Kiadó. Budapest, 1999. 496-497. oldal

Az 1356. évi aranybulla⁹

A szent és oszthatatlan Háromság nevében. Amen.

Károly Isten kedvező kegyelméből a rómaiak mindenkor felséges császára, Csehország királya, örök emlékezetül.

Minden önmagában megoszlott ország elpusztul, mert fejedelmei rablók társaivá lettek... Minthogy császári méltóságunkból folyó kötelességünk, hogy a választófejedelmek közt felmerülő egyenetlenkedéseknek és vetélkedéseknek – mint Csehország királyát, magunkat is a választók közé számítva – mind császári, mind választófejedelmi minőségünkben elejét vegyük, a választók közti egyetértés táplálására, az említett viszálykodás és az abból származó különböző veszélyek megelőzésére Nürnbergben tartott ünnepélyes gyűlésünkön, az összes egyházi és világi választófejedelmek társaságában, más hercegek, grófok, bárók, a nemesség és városok előkelőinek, nagy sokaságától körülvéve, a császári fenség trónján ülve, birodalmi jelvényekkel és koronával felékesítve, érett megfontolás után a császári hatalom teljességéből az alábbi törvényeket hoztuk, kihirdettük és megtartandónak rendeltük az Úr 1356-ik évében, január 10-én, a kilencedik indictióban, királyságunk tizedik, császárságunk első évében...

Megállapítjuk és elrendeljük, hogy a mainzi érsek... mikor a császár vagy a rómaiak királyának halálhíre a mainzi egyházmegyében bizonyossá válik, a halálhír vételétől számított egy hónapon belül ezt az összes választófejedelmeknek nyílt levélben adja tudtára; ha azonban az érsek ennek végrehajtásában és a hír közlésében hanyag volna, vagy késedelmesnek mutatkoznék, ugyanazon fejedelmek saját maguktól, minden további meghívás bevárása nélkül, három hónapon belül, mint e határozatban erről már intézkedtünk, a sokszor említett Frankfurt városában gyűljenek össze a rómaiak királyának választására, kiből egykor császár lesz. A választás szavazattöbbséggel történik. Az újonnan megválasztottnak azonnal meg kell erősítenie a választófejedelmek hűbéreit, privilégiumait, jogait és szabadságát. A választófejedelmek rang szerint a következő sorrendben ülnek:

(Itt következik az utasítás. Arra vonatkozóan, hogy milyen sorrendben üljenek a választófejedelmek a császár jelenlétében, és hogy milyen sorrendben történjék a szavazások leadása.)

...A birodalmi gyűlés alkalmával a császárnak vagy római királynak kézmosó vízzel a brandenburgi örgróf szolgál, az első pohár italt a cseh király nyújtja, ki azonban kiváltságai értelmében ezt nem királyi koronával a fején cselekszik hacsak erre magától nem hajlandó; a rajnai palotagróf az ételt szolgálja fel, míg Szászország fejedelme a marsalli tisztet tölti be, mint ahogyan ez régtől fogva szokásos.

Valahányszor a szent birodalomban trónüresedés áll be, a méltóságos rajnai palotagróf, a szent birodalom főasztalnoka ... a rajnai és sváb részeken, azaz a frank jog területén, fejedelemségének, a rajnai palotagrófságnak jogán a birodalom főmarsallját, a szász jog szerint élő helyeken ugyanezen joggan ruházzuk fel.

---

⁹ Az aranybullát IV. Károly adta ki. A bulla a császárválasztásról, a választófejedelmek jogairól, a fejedelmek öröklési rendjéről, a bányákról és pénzügyekről tartalmaz rendelkezéseket. 4 példányban maradt fenn, ezek közül a mainzi, a heidelbergi, a majna-frankfurti aranypecséttel, a nürnbergi pedig a nagy császári viaszpecséttel. Az 1–23 törvénycikkeket 1356. január 9-én hirdették ki a nürnbergi birodalmi gyűlésben, a 24. cikkelytől végig 1356. december 24-én Metzben. W. Altmann–E. Bernheim, 1895, 47., 48., 51., 56., 57. o.

A cseh rendek megtiltják a szökött jobbágyok befogadását¹⁰, 1487

A főurak és a köznemesek a teljes bíróságon, valamennyi főúr és köznemes és a közönséges országgyűlésen összeült közösség engedélyével és akaratából ezt a cikkelyt vétették be a nemesi birtokkönyvekbe: Ami a cselédséget vagy a falvakból elmenekült embereket illeti, bárki, aki őket rejtegeti, vagy erőszakkal magánál tartja és menlevéllel védelmezi, még ha az is adná a menlevelet, akinek a cselédje volt, minden ellenvetés nélkül köteles valamennyit kiadni, és nem szabad valahová elküldenie. Ha pedig nem adná ki vagy mégis elküldené valahová, akkor szedhessen be rajta tíz-húsz font ezüstöt, akár a főurak, akár a lovagok, akár a városi polgárok közül való is. Erre vonatkozólag a nemesi birtokkönyveket kiküldött követek Puota z Ryzmberka a z Svihova, a Cseh Királyság legfőbb bírója, Jan z Roupova, a Cseh Királyság legfelső írnoke, és Ő Királyi Felső udvarának udvarmestere. 1487. év Benedek napja előtti negyedik heti napján (március 14.).

A konstanzi zsinat bírósági tárgyalása Husz János ügyében¹¹

Felemelkedett (helyéről) a zsinat elnöke, néhányszor meghajlott a király és az összegyülekezett atyák felé és felolvasta mindazok neveit, akik szavazati joggal rendelkeztek, megjelölve mindegyikük méltóságát és lakhelyét, egyúttal feltüntetve azokat a közösségeket is, amelyek a meghatalmazást adták zsinati kiküldötteiknek: a városokat, fejedelemségeket, apátságokat (monostorokat). Név szerint felszólította mindegyiket, hogy meggyőződjenek az illető jelenlétéről. Megállapítást nyert, hogy a királyt nem számítva az összes szavazati joggal rendelkezők száma 88 személy.

A cseh (Husz) ellenségei szerették volna lehetőleg tüstént elérni céljukat, ezért a Graubündenből való Ammon Weikli gondoskodásából, aki különösen örült az alkalomnak, hogy ő végezheti el a kivilágítás színjátékának előkészületeit, a fát már előkészítették és leöntötték szurokkal.

Méltóság és év, hónap, sőt napok szerinti pontos születési sorrendben a következő három pontra feleltek „igen” vagy „nem” szavazattal:

1. Eretnek-e vagy nem eretnek a Huszinecből való Husz János tanításaiban és újításaiban?

2. Jogosultak-e az egybegyűlt zsinati atyák a pápa és a király nevében büntetést kiszabni Huszra?

3. Milyen büntetést érdemel Husz a pápa és a legszentebb titok (eukarisztia) megsértése miatt?

Az első kérdésre 51 szavazatot adtak le igenlő értelemben (azaz, hogy Husz eretnek). A másodikra ugyanannyit.

A harmadik kérdésre 30 szavazatot olyan értelemben adtak le, hogy semmiféle büntetést nem érdemel; 10 szavazat kívánt egyházi vezeklést, és 45 atya adta szavazatát Husz halálra ítéltetése mellett, ha nem tagadja meg mindazt, amit sok éven át (gyakori beszédeiben) mondott és nyíltan tanította azt egyháza tételei ellenére.

Ezután a zsinat elnöke felszólította Huszt, hogy tagadja meg mindezeket; de ez a cseh felemelkedve hangosan kijelentette: „Nem vagyok hajlandó eltérni tanításomtól és Jézus Krisztus evangéliumába vetett hitemtől; Isten segítségével bennem marad az ő

¹⁰ Huša, 1954, V., 187. o.

¹¹ Részlet Poggio Bracciolini olasz humanista beszámoló leveléből. Poggio adta át Husznak a zsinatra szóló meghívást. A személyes ismeretség révén Husz hívévé lett. Munder, é. n. 56–80. o.

ereje is, ha a szentírás szavaival be nem bizonyítjátok (az én meggyőződésem) ellenkezőjét. Ha ezt bebizonyítjátok nekem, akkor én, amennyire csak ajkam ereje engedi, dicsőítem a (római) egyházat.”

Zsigmond (császár) is sürgetően és szigorúan felszólította a csehet, hogy tagadja meg a tanítását. Ekkor Husz térdre ereszkedett, hangos kéréssel fordult Istenhez, világosítsa fel szívét és elméjét, mutassa meg neki az igazság útját, és térítse jóra, ha tévelyeg és helytelen úton jár.

Ez az imádsága annyira lángoló volt, hogy én még olyat soha nem hallottam. Közben sokan könnyelműen nevettek rajta, és türelmetlenül sürgették a szavazást. Az imádkozó felkelt és hallgatott, és semmi megjegyzést nem tett az újonnan megidézett tanúk vallomására. Zsigmond mélyen és gyakran sóhajtozott; és piros arca olyan sápadt lett, mint a templom fehér fala. Zsigmond szemei állandóan körbejártak az egybegyűlteken, mintha keresett volna valakit, vagy mintha félt volna a súlyos igazság következményétől.

Csend támadt. Ekkor Husz a következőképpen kezdett beszélni: „Imádsággal fordultam Istenhez – mondotta –, hogy a Szentlélek által világosítsa meg zavart lelkemet, és nem változtatta meg elhatározásomat azután sem: nem mondhatok le egyetlen tételemről sem, amelyeket akár írásban, akár szóban hirdettem. De elutasítom magamtól mindazt, amit ezek a tanúk hazug módon mondtak és állítottak ellenem. Isten látja, hogy esküvésük minden rossznak a gyökere; még az igazság árnyéka sincs abban, amit mondtak. Egyébként én megvigasztalódom az igazság más fiaival együtt, akiket ugyanúgy hazugságokkal rágalmaznak és elítélnek, nem azért, mert téves ítéletet alkottak az áldozás titkáról, nem az egy- vagy kétszín alatti áldozásról vallott meggyőződésükért, még csak nem is azért, hogy a züllött papság ellen prédikáltak, hanem kizárólag azért, mert a római püspök ellen szóltak vagy cselekedtek, megállapítva aényt, hogy az rangja szerint teljesen egyforma a többi püspökkel. Egyedül ezért kínozták meg és ezért ölték meg őket, miként magam is ezt tapasztalom magamon az eretnokség tanítói és (a pápaság) Rómától küldött vakbuzgó hívei részéről.

Rettentő lárma keletkezett erre, átkokat szórtak Huszra és szavazást követeltek.

A szavazás a következő sorrendben zajlott le: legelőször a választófejedelmek és képviselők szavaztak, utána a hercegek, érsekek és püspökök. A továbbiak során a tartományok és városok képviselői.

Lajos választófejedelem: Noha és személy szerinti ellensége vagyok az egyházi ügyekben minden újítónak, s kelletlenül viselem el őket... de Huszt úgy kell büntetni, hogy ne bántsuk szabadságát, becsületét és életét, mert először, önként jelent meg a zsinat előtt a császár menlevelével s a német becsületszóra bizta magát, és másodsor, mert minden kérdésre egyenesen és hízelgés nélkül felelt, kifejezve abbéli készségét, hogy megtagadja tanítását, ha bebizonyítják neki a szent Biblia alapján tanítása téves voltát. A tanúk által ellene felhozott vallomásokat nem fogadta el, kijelentvén, hogy azokat megvesztegették. Ezért én a szavazatomat Husz szabadon bocsátása és szabad hazatérése mellett adom „Igen” felelettel!

Einbecken (a szász választófejedelemség képviselője): ...Itt, Konstanzban, olyan színjáték tárul a világ elé, amely miatt magunkfajta embernek szégyenkeznie kell. Láttuk, hogyan fenyegették papok és világiak halálos fegyverekkel ezt (az Isten által) védett embert, aki fegyvertelenül indult útnak idegen földre; azután anélkül, hogy az ügyet egyáltalán kivizsgálták volna, jogtalanul fogságba vetették, mint egy gyilkost; imáját, melyet azért mondott, hogy megvilágosodást nyerjen az égtől, kinevették, amit pedig a pogányok sem követnek el... soha el nem hittem volna ezt, ha nem láttam volna saját szemeimmel; szégyennemnek fogom tartani ezt az eseményt,... Ahelyett, hogy szabadságot engedtek volna a vádlottnak, hogy kifejezhesse a maga tanítását, lármával és kiáltozással tömték be száját, hogy senki se érthesse meg, mi az ő kívánsága és törekvése... Mindenkinek emlékezetébe idézem, hogy az általunk elkövetett nagy

jogtiprás és a külföldi ember személyi érinthetlenségének megsértése egész papságunkra súlyos büntetést és megtorlást hozhat, öszszehasonlíthatatlanul nagyobb, mint amilyent mi egyáltalán el tudunk gondolni. A szabadsága, becsülete, élete mellett szavazok. „Igen!”

Köngel (a mainzi választófejedelem követe): Az én hercegem és uram... azt, aki Rómától elpártol, úgy tekinti, mint eltévedt juh, akit kedves és szeretetteljes bánásmóddal kell visszatéríteni a nyájhoz. Ha nem fogad szót, akkor fokozatosan, kezdetben csak homokszemekkel, de azután a büntetés kemény göröngyeivel is vissza kell téríteni. Ha ez nem segítene, akkor át kell adni a házőrző ebeknek, hogy megtörjék a tévelygő makacsságát. Először hadd harapják éles fogakkal a füleit, de utána szorítsák meg a torkát is. Husz tévelygő juh; ezért a legfőbb római pásztor kezdetben édesgette, aztán megfenyegette őt, és most végül a büntetéshez nyúl, hogy megvédje nyája többi részét. Én nem érzek szánalmat irányában: megfojtani! „Nem!”

A kölni választófejedelem: Aki nem hallgat a fenyegetésre, a seprűnek kell, hogy engedelmessédjék. Ha ez a két eszköz sem használ, mint a csehnél, akkor az illető hasonlónak válik ahhoz a szerencsétlenhez, akit huroknak kell felakasztania a vérpadon. „Nem!”

Chlum gróf: ...Az egész (római katolikus papság) nem egyéb, mint korhelyek, züllöttek és ostobák megvetett tömege, akiknek a hasuk az istenük, életükben pedig kevesebbet néznek maguk fölé, mint a disznó a tükörbe. Sokáig panaszkodtunk mi ezért a legfőbb pásztor előtt, de a dolgok, ahelyett, hogy javultak volna, rosszabbodtak, a rendelkezések és követelések, pedig hogy fizessünk (Róma céljaira), szaporodtak. A nápolyi királlyal folytatott igazságtalan háború alatt a helytartó egész hadsereg beszédét küldött szét a keresztény országokba, így Csehországba is, azzal a meghagyással, hogy mindenki, aki csak segíteni tudja őt pénzzel, bocsánatot nyerjen nemcsak jelen, de jövőendő bűneire is. Ennek következtében értelmes népünk között elégedetlenség támadt, a búcsúcédulákat (indulgenciákat) tűzbe dobálták, a pénzbeszédet pedig elkergették... Az egyik tiszteletre méltó öreg papot Rómába rendelték, hogy felelősségre vonják. Bízván beadványa igazában, elment oda, de többé nem tért vissza: eltűnt az élők sorából. Három más lelkésznek, akik vele egyformán gondolkoztak, az érsek leüttette a fejét, megégettette őket, hamvaikat pedig a Moldvába vettette... Ezekre róttak ki megszegyenítő büntetést... Ez ellen az embertelen kegyetlenség ellen lépett fel Husz, amiatt rendelték ide Konstanzba, de azzal a biztosítékkal, hogy megengedik neki a szabad szót a zsinati atyák előtt...

Királyom és minden cseh nevében megesküszöm, hogy a csehek abban az esetben, ha Huszt tovább gyötrik vagy megölik, rettentő bosszút állnak a templomokon, kolostorokon és papokon, hogy Husz esztelen ellenségei ezt a törvénytelenéget ezerszer kegyetlenebbül fizetik meg, amit teljes mértékben meg is érdemeltek. Isten és ember előtt megsértették a békét és a cseh lúd (husz = csehül: lúd) a pápisták vérében mossa meg szárnyait. Életet és szabadságot Husznak. „Igen!”

Namegi érsek: ... Ámbátor óvatosabban kellene leszedni a tetőt a bűnnek ezen házáról (Rómáról), ezzel azonban Husz még nem követett el halálos bűnt; halálos bűnt azok vettek a lelkükre, akik fokozatosan beragasztották és befalazták a világosság ablakait. Husz éljen. „Igen!”

Celc érseke: Azt, aki a földön keresi az angyalt, küldjétek az égbe. Husz angyalt keres a földön. Nyújtsatok ebben neki segítséget, és küldjétek el őt oda, ahol azt keresni kell. Még ma haljon meg. „Nem!”

A londoni érsek: Ha ennek a csehnek tíz élete volna, hetet elvonnék tőle az áldozás titkairól mondott beszédéért. De a többi három életét sem hagynám meg neki; először azért, mert lebecsmérelte Krisztus helytartóját, másodszer azért, mert levetkőztette a papságot, egyetlen rongyot sem hagyott rajta, amellyel meztelenségét takargathatta volna, és harmadszor azért, mert sok népet letérített a (helyes) útról,

rábízáván a népre a jogot, hogy maga ítéljen a hit dolgaiban, holott a nép számára üdvösebb, ha semmit sem tud, csak jámboran hisz. Pusztuljon ez a cseh! „Nem!”

A brixeni püspök: Lúdnak nem tesz rosszat, ha megkopasztják és megsütik. Már megkopasztották. Hadd süljön meg ma. „Nem!”

A baseli püspök: Szemet szemért, fogat fogért. A lúd hadd süljön. „Nem!”

A churi püspök: (Husz) szabadságára, becsületére és életére adom szavazatom. Micsoda hasznatok lesz belőle, ha a lúd megsül, de szárnyának tollait az erős viharok széthordják minden földre? Tollait (néhol) máris nagy buzgalommal gyűjtik. A gyűjtők pedig tintába mártották azokat, hogy Husz védelmében írjanak velük. Ha kiöntitek Husz vérért, akkor abba mártják tollukat, és az ő vérével nagyobb kedvvel írnak, mintha arannyal (írnának)... a kő pedig, melyet mi most fel akarunk dobni, a mi fejünkre eshetik. „Igen!”

Az eichstädti püspök: A mostani szavazásnál figyelmet kell fordítani a múltra, a jelenre és a jövőre. Kérem: milyen hasznót hozott az egyháznak minden eddigi véres ítélet eretnekek, szakadárok, bálványimádók ellen ezeknek az ítéleteknek a kezdete óta? Teljességgel semmilyet sem. Ezért én is nem Husz halálára, hanem teljes sérthetlenségére szavazok. „Igen!”

A liège-i püspök: Aki a pápa koronájához, a pap hasához nyúl, az vakmerő, aki pedig az egyszerű nép közt a Bibliát terjeszti, az gyöngyöt szór a sertések elé, és ezzel vétkezik a Szentlélek ellen. Ezért én megátkozom Huszt, és ha nem akarja összeszedni az elszórt gyöngyöket, égjen. „Nem!”

A passau-i püspök: Aki kioltja a fényt, az a sötétséget és az álmodást kívánja. Én Huszt fénynek tartom, amely egyházunk hosszú téli éjszakáját beragyogja, és úgy vélem, nem kell ezt a világosságot kioltani, mert már nagyon sokáig aludtunk. A saját becsületemért Husz élete és szabadsága mellett szavazok. „Igen!”

A konstanzi püspök: Hatszor tette meg a nap a maga vándor körútját azóta, hogy itt az utolsó eretneket megégették. Ha holnap meg nem égetjük Huszt, holnapután a nép éget meg mindnyájunkat, akik itt vagyunk. Haljon meg. „Nem!”

Clément Rohan (a strasbourgi püspök követe): Husz halálos ítéletének véres nyomait a Rajna se mossa le lelkünkéről. Ellenkezőleg, vize a távoli tengerentúli országokba is elviszi az általunk elkövetett igazságtalanság gyalázatát. Mít örökölnék tőlünk utódaink, ha mi ilyen nyíltan bemocskoljuk becsületünket? ... Távozzék a vádlott békeességgel, hiszen inkább hallgat Istenre, mint az emberekre. „Igen!”

*

Huszonnégy (felszólaló) után, akik Husz elítélését kívánták, énram is sor került a szavazásban. Én a következőket mondtam: Nagy szerencsétlenségnek tartom, tiszteletre méltó atyák, hogy engem küldtek ki a Husz feletti bíróságba, akit kezdetben félrevezettségemben veszélyesnek tartottam és üldöztem. Azonban, miután hallottam szavait, és megismertem szavaiban az igazságot, nélkülözéseiben, sötét fogságában férfiaságát, szívemben nagy rokonszenvet érzek iránta... Minthogy nem vettem észre benne a legkisebb ingadozást sem, mosom kezem, melyet nem mocskol be az ő nagyon igaz vére, melyet ti bizonyára ki fogtok ontani a magatok sikere érdekében, és azért, hogy többé ne kerüljenek nyilvánosságra a papság bűnei... Szabadsága, becsülete és élete mellett szavazok. „Igen!”

Vincento Ferreri: Már néhány napja, hogy részt veszek a (zsinat) ülésén, de a ti egész lármátokból és fecsegétekből én még egyetlen bizonyítékot sem vettem ki Husz ellen, amelyet ő meg nem cáfolt volna. Ezért nincs hozzá jogotok, hogy bebörtönözzétek, sértegetéseitek, ócsároljátok, még kevésbé, hogy megégettétek őt. Örök gyalázat borítsa viselkedéseiteket vele szemben; megvetéssel köpök rá. Ha ti ennyi gonoszat műveltek az élő fa ellen, mit tesztek a száraz ággal? Ti vakabban a vakon születettnél, konokabbak a bálványimádóknál, azt hiszitek vajon, hogy Husz megégetése után elpusztul tanításának megszentelt talaja? Mondom, nektek – nem! Ha

lángotokkal megégetitek a kalászt, majd a kövek énekelnek, ha pedig a köveket is tűzzel égetitek, akkor üveg ömlik ki belőlük, amelyek ezer tükröződésében verik vissza felétek annak az igazságnak fényét, amelyet Husz hirdetett... Mondom nektek: az ártatlan vér egész patakjai ömlenek majd azért, csakis azért, mert ti a bűnt és a hazugságot jobban szeretitek, mint az igazságot, az igazságosságot, a békét és az erényt. Jaj nektek, jaj mindnyájatoknak, akik bűzös gödörbe taszítjátok Péter szikláját! Mindannak a nevében, ami szent ... a nemzetközi jog nevében, én szabadságot, becsületet és életet kérek a vádlottak. „Igen!”

Ferreri beszéde felbőszítette Husz ellenségeit, még dühösebben kezdtek Husz halálára szavazni, mint előbb. Amikor összeszámoltak minden szavazatot, kiderült, hogy Husz halálára 45 szavazatot adtak le, nem számítva emellett a római legátus és Zsigmond császár szavazatát, aki midőn meghallotta a végső eredményt, elsápadt és összerázkódott, mintha ő maga felett kellett volna ítéletet mondani: tudta, hogy tőle függ Husz élete és szabadsága. Síri csend uralkodott a templomban, amikor elhangzott az utolsó beszéd és Zsigmondot megkérdezték: „Felséges császár! Mi lesz az ön végleges döntése: Husz tanítása mellett vagy ellene? Eretneknek találja-e, aki megérdemli a halált?” ...A kérdezett felindult hangon így felelt: „Továbbra is azt állítom, hogy Husz eretnek, és a jog szerint teljesen megérdemli, hogy megégetés által haljon meg, ha nem vonja vissza tételeit. Királyi eskümhöz híven nem szabadíthatom meg őt a büntetéstől...” Ezt mondván felemelkedett és el akart távozni. Homlokán hatalmas verejtékcseppek ültek ki. De Michale de Causis római legátus Zsigmondhoz lépett és arra kérte, hogy maradjon még, amíg összeállítják és leírják az ítéletet, hogy aláírásával megerősítse.

Ekkor Husz férfiasan megkérdezte: „Felséges császár, hogyan egyezhet bele koronájának és német becsületszavának ilyen lealázásába? Önmaga semmisíti-e meg a menlevelét, amelyet saját pecsétjével és aláírásával erősített meg, s a fejére veszi-e ezt a bűnt és hitszegést? Nem az én életemről van szó, hanem az ön becsületes nevééről és valódi nagyságáról, melyet egész életére eltemetnek azzal, hogy félt szembeszállni istentelen elítélőimmal!”

„Valóban biztosítottam számodra, eretnek, az utazást, de csak ide, s ezt megkaptad. A visszafelé vezető utat nem biztosítottam, sőt, ezt nem is kérték tőlem. Kérésed alaptalan. A zsinat szavazattöbbséggel elítélt téged.” Így felelt Zsigmond.

Amikor pedig a legátus odaadta a királynak a véres ítéletet, Chlum a királyhoz fordult: „Felség! Ne írja alá! Saját magát és nemzetét gyalázza meg vele, magára zúdítja a szemrehányást számtalan keresztény szív könnyeiért. A szentháromság nevében kérem, ne írja alá! Felség, felség! Véres gonosztetté válik az aláírása...”

Az ítélet felolvasása után lárma keletkezett: az egyik oldalon erőszakról kiáltoztak, a másik oldalon Husz bűnösségéről. Különösen istenkáromlóan viselkedett a londoni püspök, aki így szólt Zsigmondhoz: „A gyermekek és kisdedek szája dicsér örök időnkig téged, felség, azért, hogy lesújtottál a hit ellenségeire.” A pápisták ellen is hallatszottak hangok: „farizeusok, vérszomjas kutyák, viperafajzatok...” Annyira felbőszültek mindnyájan, hogy az asztalokat tördelték és azok darabjaival dobálták egymást. A lárma alatt az uralkodó eltávozott. Husz is eltávozhatott volna, ha akar, ő azonban visszatért a börtönbe. Husz ellenségei akkor fogták el őt, amikor már senki sem volt a templomban. Meghúzták a vészharangot és parancsot adtak a kapuk őrzésére, hogy ne menekülhessen el a városból. Amidőn azonban beléptek Husz börtönébe, térden állva találták őt, amint buzgón imádkozott. Az örök még a börtön ajtaját se zárták be és csodálták Husz lelki nemességét.

A táboríták fellépésének kezdete¹²

¹² Részlet egy korabeli névtelen latin krónikából (De originale taboritarum). Fontes rerum Austriacarum, Scriptorum II., 1856, 528–532. o.

A tábor létrejötte

Tudni kell tehát, hogy Csehország királya a római királynak írásban és a pápai legátus útján is kifejezett óhajára Prága városából kizáratott egy bizonyos Jessenicz Jánost, aki miatt a város több mint egy évig kiközösítés alatt állott. Elrendelte továbbá, hogy az elűzött plébánosokat is javadalmaikba újra beiktassák. Így tehát a prágai (székes) egyházban és más templomokban... az istentisztelet újra megkezdődött. Ezt látván a wiclifiták, gondolkodni kezdtek, hogyan tudnák ez intézkedés erejét úgy meggyengíteni, hogy szektájuk a király kegyeinek megvonása miatt tönkre ne menjen.

Húsvét ünnepe körül egybegyűltek tehát egy Bechin várától fél mérföldnyi vagy nem sokkal nagyobb távolságra levő hegyen, melyet Tábor hegyének neveznek, honnét ama szektáriusokat táboritáknak kezdték nevezni. Kezdetben ezen a hegyen, 8 nap múlva egy másik hegyen, tizennégy nap múlva ismét másikon, és így mindig más és máshol összejöveteleket tartottak. Egy évnegyed leforgása alatt számuk annyira megnőtt, hogy kárhozatos hordájuk már ötvenezer főre rúgott, az asszonyokat és gyermekeket nem is számítva.

Egy szombati napon, Szent Mária Magdolna ünnepén, az említett Táborhegyen összegyűltek, és megfogadták, hogy inkább türelmes lélekkel elviselik a halált, minthogy szektájukat elhagyják.

Népi mozgalom a német katolikus egyház ellen

Ugyanazon 1419 és az azután következő két évben sok helyütt feltűntek a táboriták, a városokat és mezővárosokat elpusztítva, a monostorokat, kolostorokat, kórházakat, templomokat és oltárakat lerombolva. Ezek közül némelyeket felégettek, és minden hívőt, akit ott találtak, minden könyörületes félretéve megöltek... Mindazon kolostorokat és monostorokat, melyeket a királyok és fejedelmek Csehország falvaiban és városaiban bőséges adományaikkal alapítottak, teljesen lerombolták, kettő kivételével. A morva örgrófságban fekvő monostorok feldúlásáról most nem is beszélek.

A koldulórendek kolostorait is mindazon városokban, elővárosokban és mezővárosokban, melyeket a wiclifiták hatalmukban tartanak, lerombolták, és a földdel egyenlővé tették, kivéve egyet. A minoriták Szent Jakab-kolostora volt ez, a prágai óvárosban. Ezt ama hóhérok nem engedték lerombolni, hanem belőle csúrt csináltak gabona és más termények őrzése céljából.

Mindezek pedig, amiket itt a városok elfoglalásáról és a monostorok lerombolásáról elmondtunk, Vencelnek, Csehország királyának halála után történtek. Ugyanis míg ő élt, csupán egy koldulórend kolostorát, a klatovéi külvárosban fekvő kolostort rombolták le, és ugyanazon rendnek, vagy a minoritáknak hat vagy hét kolostorát Pilsenben, Saazban és Lunában...

A huszita háborúk kezdete

Egy vasárnapon, július harmincadikán, egy bizonyos János, aki a ciszterci rendből kilépett... beszédet mondott, és a népet hevesen arra ingerelte, hogy a konzulok és minden hozzájuk hűséggel ragaszkodó ellen lázadjon fel...

Miután beszédét, amelyből semmi jót sem lehetett sejteni, befejezte, úgy kilenc óra tájban körmenetet vezetett a Ribnickán levő Szent István-templomhoz. Nyomában karddal és husággal felfegyverzett nagy tömeg járt. Feldúlták ott a plébános telkét, majd körülözlötték az újvárosi városházát, azután a városház kapuját betörve, felrohantak az emeletre. A polgármestert, Podvinai Miklóst, a három konzullal és az albíróval, kinek neve szintén Miklós volt, s még a polgárok közül néhányal, azokkal együtt tudniillik, akikről már előbb szó volt, az ablakokból ledobálták. Közülük egyeseket, mielőtt ledobták volna, kardjaikkal összevagdaltak és lándzsáikkal átdőfték...

Miután ennek az ördögi és veszélyes zavargásnak a híre a király tudomására jutott, a király felháborodott ugyan, de felháborodásában nem osztozott egész Prága városa. Sokan voltak, akik e szégyenletes öldöklésen örvendeztek. Főként az óváros konzuljai ujjongtak a gyalázatos tettnek... De velük tartottak az alsóváros konzuljai csaknem valamennyien, és még sokan mindhárom város lakosságából. A király és a királyné udvarához tartozók nagyobb része, amely e kárhozatos gyilkosságnak akár tanácsadással, akár segítségnyújtással részese lett, szintén velük tartott.

Így történhetett meg, hogy e büntett elkövetői bántatlanul és szabadon távozhattak, jóllehet szörnyű bűneikhez mért, haladék nélküli szigorú bűnhődésüket mindenkinek az igazságérzete követelte. Végül is az újváros népe, a táboriták segítségében bízva, de csak saját tekintélyére támaszkodva, új konzulokat vagy skabinusokat választott. Egy híres világi eretneket polgármesterré tettek. Ennek neve Husz Péter.

Jan Žižka levele a plzeni szövetséghez¹³

Mi, Jan Žižka, Chval z Machovic, a táborita, a valóban cseh nép tisztjei (hétmánjai) és kormányzója Istent remélve, Isten kinszenvedésére figyelmeztetünk titeket mindeneket, a plzeni, landfrid lovagjait, alsóbb nemeseit, polgárait és parasztjait, hogy ne szegüljetez ellen többé az Úristennek és az ő szent parancsolatainak, sem annak a négy üdvözítő artikulusnak, amelyekért mi Isten segedelmével harcolunk, ti pediglen ezeknek ellenszegültök, és minket is akadályoztok ama jóban és lelkünk üdvösségében.

Először is: az Isten szavának hallgatásától. Másodszor: Isten testének és Isten vérenek magunkhoz vételétől. Magatok így áldozni nem akartok, s bennünket és más igazakat ebben gátoltok. Harmadszor: a papi vagyonok és jövedelmek, amelyeket mint eretnekek dolgait el kellene törölnötök. Istennel szemben ezeknek a vagyonaít védelmezitek és ebben akartok meghalni, és veszélyesen eretnekségben kívántok halált szenvedni. Negyedszer: a halálos bűnöket meg kellene szüntetnetek és megvetnetek, de sajnós ezekhez segédkezet nyújtotok. Először is Zsigmond magyar királynak, az eretnek királynak, az Úristen és Szentírása árulójának, szüzek és asszonyok meggyalázójának, gyilkosnak, gyújtogatónak, a cseh nyelv elpusztítójának s vele együtt Svamberknek és a Svihovskyknak, Henrich Elstreberknek, a Kolovratoknak, e főurak segítettek szembeszállni az Úristennel és a Szentírással és az isteni rendeletekkel és parancsolatokkal. S meg akarna fosztani benneteket lelketektől és javaitoktól, s általatok akarnak maguknak becsületet szerezni a király előtt, ti pedig hogy híven szolgáljátok és dolgozzatok és lelketeket elveszítsétek etc.

S nem csodálkozunk azon, hogy aki nem hű az Istenhez, nem lesz az a néphez sem. S így nektek résen kell lennetek velük szemben, hogy árulás folytán el ne veszejtsétek lelketeket. S velünk is ezt teszik vagy tenni akarják, ha nem fog Isten segíteni. De hiszünk a mi Istenünkben, hogy minket az ő ravaszságuktól és cselvetéseiktől megoltalmaz. S adja Isten nektek, hogy ti is kimeneküljetez csapdáikból s szemetek Istenre vessétek, aki adá nektek testeteket és lelketeket. S akarnátok, hogy ne égessünk és ne vegyünk el és a földet ne pusztítsuk. És miért ne adnátok szabadságot az Úristennek és annak a négy üdvözítő artikulusnak (ut supra), melyekről először hallottatok és nekünk mondtatok, hogy szabadságot akartok nekik adni és dicsértétek, hogy ez jó? És így hazugságban maradátok Isten színe előtt és előttünk.

A cseh rendek békelevele

---

¹³ Albert király halála után (1439. okt.) a cseh rendek Prágában országgyűlést tartottak 1440 elején, melynek célja a belső nyugalom helyreállítása és a pártok közti ellentétek kiküszöbölése. A gyűlés határozatait tartalmazza a békelevél. Havránek–Hrabák–Daňhelka, I., 397–399. o.

Istennek nevében, amen. Mi, Oldřich z Rosenberka, Menhart z Hradce, prágai fővárnagy (helytartó), Pertolt z Lipé, a Cseh Királyság udvarnagya (marsallja)..., e levéllel és okirattal adjuk tudtára minden mostani és eljövendő népeknek, hogy mint született csehek fájdalmat és őszinte bánatot érezvén azon, hogy Isten akaratából mindnyájunk bűnei miatt a dicső emlékezetű Zsigmond király és császár, a mi urunk halála után, a mi Csehországunk földjén viszálykodás támadt, melynek során sok gyűlölködés támadt s igen nagy károk és romlások történtek, s (ezért) egyöntetű megállapodás szerint Prága városában általános országgyűlést tartottunk annak okából és céljából, hogy az ilyen gyűlölködések és romlások megszűnjenek s minden keserúségek, kedvetlenségek, rosszindulatok, haragok, ellenszenvok, e gyűlölködés folytán bármiképpen keletkezettek, teljesen, valóban és egészen lelohadjanak, elmúljanak és miközöttünk kialudjanak, és hogy az elkövetkezendő időkben mindörökre senkinek semmiféle rosszként fel ne említettessenek. Amely gyűlésen Isten kegyelméből mi fentebb írt főurak, lovagok (köz-) nemesek és mindnyájan és a Cseh Királyság minden városai velünk és mellettünk békét, békességet és egyetértést tettünk és kötöttünk egymás között és itt egyhangúlag és egyetértésben léptünk fel mindkét oldalról (pártról), az alább írt cikkelyekben megegyezvén, melyek közül az első így szólt:

Először is megegyeztünk, hogy a kompaktáták, másként a bázeli küldöttekkel (legátusok) és a császár őfelségével tett és megegyezett egyezmények, amit és ahogy nyilván tanúsítanak, mindnyájuk által és a mi világi és egyházi embereink által, ahogyan az kitől-kitől foglalkozása (hivatása) és az állapota (állása, rendje) szerint illik, megtartassanak és valóban megőriztessenek, és hogy közösen arra törekedjünk, hogy amit nekünk a bázeli zsinat megtenni rendelt, azt megtegyük, megtartsuk és valóban megőrizzük.

Item, továbbá rögtön Jan Rokycana magisztert illetőleg, aki a prágai főegyházmegeye érseki tisztébe választott, megállapodtunk valamennyien, világiak és egyháziak, hogy arra törekedjünk eme választás szerint és az egyezmények és császári okiratok szerint, hogy ő nekünk megerősítést nyerjen és felszenteltessék; és ha majd lesz királyunk, hogy őfelségével erről a szükséges dolgok között megegyezzünk, hogy miként az fentebb írva vagyon, és miként a császári egyezmények és okmányok tanúsítják, nekünk segíteni kegyeskedjék azt valóra váltani; és mi, amíg királyunk lesz, és ha már királyunk lesz, midőn alkalmasnak fogjuk látni, követséggel az ő megerősítésére és felszentelésére fogunk tenni. És a kinevezett Jan (Rokycana) magiszter az e célból kötött egyezmények és kompaktáták szerinti engedelmességben áll, és állnia kell és akar.

Azután a földi és világi dolgokban azt akarván, hogy ami ellentét és nehézség közöttünk vagyon, az kiegyenlítettessék, elcsendesítettessék és megbékéltessék, ekképpen állapodtunk és egyeztünk meg: Amennyiben Albert király olyan elzalogosításokat avagy adományozásokat tett volna, melyek a Cseh Királyi Korona kárára történtek volna avagy ama párt kárára, amely Őfelségével szemben állt, avagy bárkinek közülük tulajdonát vagy beírását érintette volna, akkor azt mi közösen egyhangú megegyezésből megszüntetjük (hatályon kívül helyezzük), hogy ne legyen érvényes.

Item, azokat a hivatalokat, amelyek a nemesi birtokkönyveknél vannak, mivelhogy nincsen királyunk, ezeket szintén közösen megszüntetjük és felfüggesztjük a jövőendő királyig és urunkig, avagy az erről (döntő) általános (ország) gyűlésig.

És mi mindnyájan fentebb írtak együttesen és külön-külön megígértük és eme béke és megegyezés erejénél fogva ígérjük a fentebb írt artikulusokat és egyezségeket együttesen és külön-külön híve, egészben és teljesen megtartani és megőrizni, elvetve minden cselt és hamisságot. És úgyszintén minden városok, melyek velünk voltak ezen a gyűlésen, megígérték szerintünk, valamennyi fentebb írottak szerint és velünk egyöntetűen mindazokat, mik fentebb írva vannak, megtartani és épségben megőrizni és

a maguk leveleit (okiratait) mindegyik város külön a maga pecsétjével elismerve, eme egyezmények megtartásához hozzácsatolni és odatenni (letétbe helyezni). És más főurak és nemesek is ugyanezt teendők, miként már most az alább írottak tették, és mindeme egyezségek megtartásához szóban hozzájárultak és pecsétjeikkel velünk együtt ezen levélhez hozzáfűzték, vagyis Hanuš z Koldic, Jan z Vřesovic, Tuoma z Chotěmic, Jiřík ugyanonnét Chotěmicéből és Vlašimból. És ha valaki ezeket az egyezségeket és a megkötött békét megtartani nem akarná, az ilyet semmiféle módon sem szándékozzuk (erre) kényszeríteni, hanem ha annak szüksége leszen, ebben (a dologban) tanácskoznunk kell és egymásnak segítségére lennünk az ellen, aki a közjót, az egységet, az egyetértést, a békét és a keresztény békességet rontaná és háborgatná, ezt semmi módon sem tűrvén el tőle.

Mindezeknek megtartására, megszilárdítására, megerősítésére és igazolására mi fentebb írottak mindnyájan tulajdon pecsétjeinket a magunk akaratóból és önként hozzáfűztük eme levélhez, mely kelt és íratott Prágában az általános (ország) gyűlésen az Istenfia születésének egyezer négyszáz negyvenedik esztendejében Szent Pál fordulását követő pénteki napon.

Egy huszita író művéből¹⁴

A társadalomban levő seregekről

De eme elmondott dolgok mellett már visszatérek az elkezdett beszédre, mely Péter hálójáról szól, amely a hit hálója, mellyel lelkek halászatára küldetett, melybe sok megfogott belement. És hogy a hit hálójában megfogottak miként rendeztetek el az apostolhalászok által, az már előbb elmondatott. De itt arról van szó, hogy a megfogott halak sokasága miatt a háló szakadozott vala.

Azonban nem ismeretes a jelen fogságban, hogy a hit hálója számtalan visszataszítót fogott volna; mivel a Péter és más apostolok által kifogottak sokáig kitartottak az egész (ép) hálóban. De ő utánuk hosszabb idő múlván, midőn az emberek aludtak és biztonságban érezvén magukat, éjszaka eljött az ő ellenségük és konkolyt vetett a búza közé. És azután az a konkoly megnőtt és oly mennyiségben elszaporodott, hogy már le bírta a búzát és gyengévé tette, hogy alig lehetett itt és ott búzát találni az erős konkoly sokasága miatt. Merthogy hol lehetne az apostolok után oly mély álmod találni, mint ott, midőn a pap megajándékozása történt vagyonnal és uralommal a császár által? Ezek az emberek aludtak és mély álom kábította el őket, hogy szegénységük után, mit a hit szerint tartottak és amit Krisztusnak és az ő összes apostolainak és az apostolok után más hív papoknak a szegénységéről prédikáltak, el merészelték vetni ezt a szegénységet, elfogadni az uralmat és a császári tiszteletet és a császár fölötti magasságot. Amely szegénységet pedig Krisztus parancsolatából és az ő példájára a hit alapján vettek fel. És amikor az a pap könnyen és bátran cselekedte azt, kábító álomban és szíve elsötétülésében kellett annak lennie, hogy eme szegénység után ilyen fölmagasztalásokra és felemelkedésre merészkedjék a világban. Előbb barlangokban, sziklák között, erdőkben rejtőzvéen Krisztusnak nevéért, nos aztán bizony a császár végigvezeté őt Rómán, fehér kancára ültetvén fel őt – lett légyen az fehér ló, mégis rosszat hozott volt – s tiszteletet adott neki az egész világ bámulatjára. Mert úgy mondják ezt azok, kik ezeket a dolgokat a jövő emlékezetére megírták, hogy Rómában sokan futottak össze ennek látására, mondván: „Pápa, pápa! Mi ez? Mi ez?” A császár pedig, felnyergeltetvén a lovat és felültetvén a papot, végigmegy vele a városon. Ezért úgy vélem, hogy midőn ezt oly merészen megcselekedte, ezzel nagyon meggyalázta az

---

¹⁴ Petr Chelčičky paraszti származású huszita író, 1390 körül született, a XV. század ötvenes éveinek végén halt meg. A következőkben, az 1440 körül keletkezett Hit hálója című értekezéséből adunk részleteket. Havráněk–Hrabál–Daňhelka, T. II., 34–52. o.

apostoli rend tisztaságát és ártatlanságát (büntelenségét), hogy ő maga nem követte semmiképpen igazul és egyenesen a hitet...

...És ma is nehéz a szerető szívű élvhajhászó papoknak, kik megszokták a test tiszteletét és szabadságát, úgy lenni, mint a leggyalázatosabb szökevénynek (menekülőnek) a világon, annak pedig kormányzónak lévén a legmagasabb apostoli hivatalban, olyannak lenni, mint a kutya a világon, rejtőzve Konstantin előtt. És a papi hivatalban való ilyen tartózkodást (az ilyen hivataloskodást) elfogadnók, ha csak ketten volnának, kik Csehországban papok akarnak lenni. De a dús és tétlen élet sokakat tesz pappá (visz a papi hivatalra). Ezért Szilveszter testi szívének, mely nem volt hittel tele, tetszett, hogy a császár lovat adott alája. Már akkor nem félt tőle mint előbb. Ezért itt Péter hálója nagyon megtépetett, midőn az a két nagy hal beléje ment, vagyis a legfőbb pap királyi hatalommal és a császár feletti tisztelettel, a másik nagy hal a császár az uralommal, hivatalokkal és pogány hatalommal a hit bőre alá bújtt volna. És ettől a két utálatos nagy haltól született azon álnok utálatosok serege, kiktől annyira megszagattatott az a háló, hogy csupán külső jegyei és álnevei maradtak meg. És először az álnok szerzetesek serege, sokszínű és tarka ruhájában, azután az egyetemi (kollégium) tanultak seregei, azután a plébánosi seregek, azután a nem tanultak közül a sok címeresek (nemesek), azután az álnok városi seregek; és ezekkel az álnok seregekkel az egész világ bekerült Péter hálójába, a hit hálójába minden gonoszsággal, amit ez a világ csak önmagában bírhatott. És eme számos seregek minden álnoksága egészen magának igényeli a pogány és a világi uralmat, s minden erővel arra hajlik, mindegyik uralkodni akarván. Közülük ki minél távolabbi földet tud leigázni, arra igyekszik, bármily hatalommal vagy csellel, vagy erőszakkal magának igényelve a gyengébbek fölötti uralmat, avagy megvásárlással, avagy örökség révén, uraskodni kívánván ki minél jobban bír. Ezért ebben az uralkodásban osztást tevének: egyesek az egyházi urak és a másikkak a világiak. Egyházi urak: a pápa, úr urak fölött, a bíboros úr, a legátus úr, az érsek úr, a püspök úr, a pátriárka úr, a plébános úr, az apát úr, az érsek úr, s apátból és prépostból annyi sok úr van, mint amennyi fennhatósággal felruházott kolostor és szerzet van; van tartományfőnök úr (területi szerzetesi előljáró), prior (perjel) úr, magister universitatis úr. Világi a császár úr, a király úr, a herceg úr, a zászlós urak, a várnagy úr, a lovag úr, a fegyvernök (apród) úr, a (községi) bíró úr (vagy: jegyző), a tanácsos (esküdt) urak, a polgármester úr, a polgár urak. És mindezek az urak annyira hajlanak a hatalomra (uraskodásra), hogy nemcsak a hitet szaggatták szét egymás között, hanem a királyságot is úgy szétmarcangolták egymás között, hogy a legfőbb úrnak, a királynak nincs kin uralkodnia, sem vagyonnal (birtokkal) nem bír elegendővel ahhoz, cselédeivel együtt megélhessen. Mert a földeket széles körben úgy megszállták az apát urak, a városokat, várakat, vidékeket, falvakat a kanonokok, apácák, s a másik oldalt a zászlós urak (főnemesek) és a fegyvernökök (köznemesek), hogy itt a vidéken sok mérföldnyire a királynak nincs egy faluja sem a maga uralkodására. Ezért ezek a nemes urak királynak valami idegent, gazdag németet akarnának, aki idegen országokat nyúzna a maga uralkodására, mivel ők hatalmukba kerítvén a király jószágát, azt nem engedik neki, hanem inkább azt akarnák a királytól, hogy még nekik adjon, amit idegen országokból szerzett...

...És mind ezek az álnok seregek és számos urak mind külön sajátossággal rendelkeznek, és mindegyik mással és mással, melyekkel a hitet támadják, hogy azt ezekkel a külön sajátosságokkal megbontsák és Péter hálóját széttépjék, minthogy ezek a seregek különböző emberi törvények és jogok alá vannak rendelve, mindegyik külön törvényt választott magának Krisztus törvénye fölé, mintha az igazabb lenne, mint a Krisztusé...

Ezért Krisztus lelki testének avagy a római egyháznak az értékelése és megítélése sem lesz e tekintetben helyes, a hithez hasonlítva, midőn ez az egyház háromra (három társadalmi rendre, osztályra) oszlik, alkotván az első részt az urak,

királyok, hercegek, akik védenek és harcolnak; a másik részt alkotván a papság, amely imádkozik; a harmadik rész a dolgozó munkások és ezeknek kell ellátni ama kettő szükségleteit. És ha Krisztus lelki teste ily rend alá van felosztva, mily egyenlőtlenség vagyon ebben! Két résznek kellemetes, mivel mindkettő henyél és sokat zabál, és könnyen költekezik, mivel a harmadik részen fekszik, melyet hatalma alá vetett, és ez tartja el a maga kínjain azt a két falánkot, kikből túlon túl sok van, amivel miként a tikkasztó hőségben az utazók a hűvös tető alatt akarnak megpihenni, úgy kapkodnak sóvárogva ezek is az után, hogy urak legyenek. És ha nem lehetnek urak, akkor szolgák kívánnak náluk lenni, hogy részesei legyenek az ő bőséges és pompás asztalaiknak ott álldogálván és üldögélvén henyélés közepette. Így a papok is igyekeznek a papságra, sokan szívesen szolgálnak a papnál a dús asztalok miatt. Ezért ez a két henyélő falánk bőven issza élvezetei közepette a dolgozó emberek vérét és fennhéjázva nyomják el ezeket mint az ebeket. Ezért hogy ez lenne Krisztus teste vagy az ő egyháza, ez nagyon nem valószínű, Szent Pál ama beszédét tekintve, melyet Krisztus lelki testéről és a test tagjainak sajátosságáról mond. És, hogy abban a testben nem mutat olyan igazságtalanságokat (jogtalanságokat), hogy az egyik a másikat elnyomná és rajtuk erőszakot tenne, hanem ezt mondja róluk: „Ha örvend az egyik tag, vele örvendenek a többiek, s ha szenved az egyik, vele szenvednek a többiek, mivelhogy szeretik egymást.” S ezért, ha valami jó vagyon közöttük, osztoznak abban; s ha valami keserű jut nekik, együtt isszák ki azt, egymást sajnálva. De ebben a háromra osztott testben egyesek sírva szomorkodnak, a többiek pedig kigúnyolják őket; egyesek nehéz munkában verejtékeznek, a többiek pedig a hűvösön henyélnek...

...Ha az egész világ hinne Isten törvényének és engedne neki, mindnyájan egyek lehetnénk Krisztusban, mert ez arra vezeti a sokaságot, hogy egyenlőségben legyenek egymással és szeressék egymást mint önmagukat, egymás terhét hordják, s amit magának akar másoktól, azt tegye meg nekik. S ez a dolog ezernyi világból egy sokaságot, egy szívet és egy lelket tehetne...

Ezek az elmondott dolgok közösen vonatkoznak a hit egységes bőre alatti sok seregekre, melyek eltévelyedtek isten törvényétől és elszakították a hit hálóját, csupán a hit neve alatt állván és azt csak szájukkal vallván, szent jelekkel takarván magukat miként a hit mázával, amely alatt keresztényeknek álcázva ők a hit és az Isten választottjainak hazai ellenségei.

A nemességről

És ez az egész nemesi származás a pogányok által kitalált hamis koholmányon alapszik címereik megszerzése céljából a császároktól és királyoktól. Valamiféle vitézi szolgálat révén bírják ajándékba, egyesek meg pénzen vásárolják a címereket a maguk tisztességére: kaput, farkasfejet vagy kutyafejet, avagy létrát, avagy fél lovat, avagy kürtöt, avagy késeket, avagy disznóhurkát, avagy valami hasonlót. Az ilyen címereken múlik a nemesi származás vagy méltóság. És ez a nemesség ugyanolyan dicső, mint a címerek, melyektől nemesi eredetüket veszik. És ha nem volna pénz ehhez a nemességhez, az éhség arra készítené őket, hogy otthagyván a címereket, az eke szarvához nyúljanak. Mivel a pénz maga igazolja címereik tisztességét és hoz dicsőséget nemességüknek. Ezért nemességük dicsőségét jobban emeli a sok pénz, mint a híres címerek, és ahol nincs pénz ott a parasztokkal egy sorban vannak, a munkát szégyelvén, gyakran kenyérük sincs ebédre. És e nemeseknek sok serege vagyon, és ezek mindegyike és az ő utódaik címereiket számolják; mivel másként senki sem merészelhetné magát nemesnek nevezni, ha csak Ádám utódja lenne, s a címerek nem tanúsítanák nemesi származásukat. Ezért ha valakinek tanúi vannak és bizonyítani tudja, hogy nemesnek született és van létrája vagy fél lóva, erre neki oklevelet adnak, hogy nemesebbnek született mint Ábel, második fia Ádámnak, és hogy nevet kapott, hogy mindig nemesnek nevezzék és tartsák: aztán ha a legrosszabbat is tenné, a címer nem engedi, hogy ő rossz legyen. Mert hogy valóban nemesnek született, azt azzal a

bizonyossággal kell bizonyítani, hogy megmutatja, hogy anyai nagyapja és nagyanyja és apai nagyapja és nagyanyja nemesek voltak; tehát valóban és kétségtelenül kutyabőrösnek született. És ha nemesi származásának kutyabőre ily renddel nem bizonyítható, mindjárt parasztszaga vagy, s nem vonyíthat a kutyafej oly magas hangon nemzetségéről s a szégyen a földhöz kényszeríti, mivel a négy családfanem tanúsítja az ő nemességét. De ha a szomszédokat kérdezné nemessége felől, mindjárt más tanúságot hallana az ő gyalázatos és erőszakos életéről: a szégyentől nem merné szemét fölemelni, szégyent szégyenre halmozva. Ezért a nemesi származás dicsőségét az ő címereik adják. És amilyen dicsők a címerek, olyan dicsőséget adnak azoknak, kik bennük születtek. S mivel nagy dicsőség a festett fél ló, aki tőle veszi nemesi családfáját, ugyanolyan dicső mint a festett fél ló.

A városi polgárokról

De Ellenfél magiszter a városok keletkezéséről ezt mondja: Káin fivére meggyilkolása miatt csinált várost, amely megalapításának az volt az oka, hogy rablással és erőszakkal vagyont (birtokot) gyűjtött össze. Mivelhogy tolvajlásainak (gonosztetteinek) a hasznát élvezte és az emberi élet egyszerűségét a föld határainak, a mérlegnek és a mértékeknek a megtalálásával (feltalálásával) ravaszsággá vagy álnoksággá változtatta és romlásba vitte. Elsőnek tűzte ki a föld határait és a városokat fallal vette körül, félvén azoktól, akiknek ártott s akiket seregével kifosztott, városaiban gyűjtven össze. Így közlik az első városok kialakulását az írás és a magiszterek.

Ezért Káinnak tulajdonítják a városok és várak csinálásának kezdetét, mégpedig gyilkolás, rablás és erőszak okánál fogva, minthogy Káin gyűlöletből ölte meg fivérét, Ábelt, és menekülő és csavargó lett a földön életét féltvén. Ezért először várost csinált, és aztán másokat fosztogatott és velük erőszakoskodott. S ezekkel a fosztogatásokkal vagyont halmozott fel. És a gonosztettekhez gonosz népet gyűjtött össze magának, és aztán más városokat csinált, hogy azokat a rabló néppel megrakva védekezhessék azokkal szemben, kiket erőszakkal kifosztta. Mivel a gyilkosság vitte őt rá városok csinálására és a városok vitték őt jogtalan fosztogatásokra, mert a sokaság nem tud másként a városban bezárkózni a háborúskodásokra, mint másokat erőszakkal fosztogatva s a zsákmányon élve, miközben másokkal szemben védekezik. Mivel amiként a városok és várak alapításukat Káinban bírják (neki köszönhetik), úgy állnak ugyanazon a nyomdokon haladva, mivel mások nem népesíthetnék be a városokat és várakat, csupán gyilkosok és erőszakoskodók, uzsorások, kalmárok, vásárosok, csalók, akik leginkább hitetlenséggel és fukarsággal élnek. Ezért városokat és várakat alapítván és a városaik sokaságát ilyen igazságtalanságokra helyezve, ezeket őrizniük is kell mások erőszaka és jogtalansága miatt, minden időben készen lévén gyilkolásra, mert mindig ellenségeskedés, jogtalanság jön ellenük másoktól és árulás, s ők az ilyen ellenségeskedéseket mindig készek vérrel megtorolni, rosszért rosszat cselekedvén. És ha a város erős a védekezésre, akkor fosztogatnak és másokkal erőszakoskodnak, hogy meggazdagodjanak, s ezekkel a jogtalanságokkal sokakat maguk ellen ingerelnek, és így maguk ellen háborút keltenek. És ha arra kerül a sor, hogy úgy belekeverednek, hogy csupán vérben és fosztogatásban erősködnek, verekednek és a küzdelemre palánkokat készítenek. És van úgy, hogy nincs olyan erejük és bátorságuk, hogy másokat erőszakosan fosztogassanak és háborút kezdjenek, de az bennük van, hogy másoktól erőszakot ne tűrjenek. Ezért a városiak sokasága felkészülten vagy arra, hogy eme jogtalanságok ellen életük feláldozásával védekezzék: másokat agyonverni akarván, maguk kerülnek megölésre. Az életek és vagyonok megőrzésére várost csinálván, vért kell ontaniuk, s idegenekét akarván ontani, a magukét szintén arra kell adniuk. Mivelhogy a városi és a címeres (nemes) nemzedék, amely életét várakban, erődítményekben és városokban rejtegeti, mindig felebarátja vérére szomjúhozik és őt erőszakkal fojtogatja. Mivelhogy nemzedéke ő Káinnak, az első gyilkosnak.

...És mivel Isten parancsolatai nincsenek meg bennük, megvan ennél fogva öbennük mindnek (minden parancsolatnak) az áthágása. Ezért bennük bőven el kellett, hogy szaporodjon minden nemzedékek bűne. Bosszú és vér, ez mindjárt az árkok és falak alapjaitól kezdve ezekre öntetett, aztán ezt követi nyomon a címereken érzett gög a kapzsiságig ezen áll a város – a falánkság, részegeskedés, testi gyönyörök (paráznaság, házasságtörés, fajtalankodás, kalandok) egyik a másik kárára, fertelmesen társalogván, ebszóval mondván közösen, egyik a másiknak mint vermet ásván, hogy nyakát szegje. A gög miként egy háló fogja őket körül mindenüket mint címerekkel díszített ivadékokat minden dolgokban. Minden dolgukat e világnak tisztességével és dicséretével akarják végezni, az uralkodókkal akarván felérni külsejükben, ruházatukban, ételeikben, italaikban, házaikban, lakásaikban, szobáikban, ágyaikban. S a kapzsiság, ez az ő természetjük, hogy mindenki hajszoljon (ti. vagyont), ahol csak tud. Mivel ennek a falakkal körülvett sokaságnak ehhez kevés falvaik vannak, és ők úgy rendelték, hogy zsíros asztalaik legyenek, miként a gazdagoknak, magas és költséges házaik és sok más vagyonuk. Ezért erre kell törekedniük, ahogyan csak tudnak, üzletekkel, vásárokkal, kalmárkodással, korcsmákkal, iparosmesterségekkel, uzsorákkal, csalással, miként itt az Írás mondja, hogy „az utcákról nem tűnnek el az uzsora és a család”. Mindenki cselt vet az ő felebarátjának, hogy őt becsapja és a maga javára megnyerje, hogy őt kifossa abban, miben osztozniuk kell; és amit benne tetszőnek lát hogy azon keresztül cselt vessen, hogy őt becsapja abban.

Mivel minden testvéri hűség és szeretet kihala, ezért a férfi az ő fivérét halálra üzi, mondja az Úristen. Ezért van itt bőven és nyilvánvalóan uzsora a pénzek falura kölcsönzésében, rétekre kölcsönzésében megszabott határidőre, hogy elhasználja addig az ideig, és ha nem tud fizetni a határnapon, elveszíti a drága dolgot a kis kölcsönért. És ilyen uzsorás sok van öközöttük, egyik gazdagabb a másiknál az uzsora révén, s a gazdagok elnyelik a szegényeket eme uzsorák révén; legyen bár az uzsora nem nyilvánvaló, hanem valamilyen látszólagos könyörülettel vagy igazságossággal átmázolva. Ezért eme városi életét a mérlegnek és a mértékeknek kitalálásával csalássá változtatta, mivel annakelotte a nép olyan együgyű volt, hogy az egyes dolgokat könnyen cserélék másokra, nem mérlegelve és nem mérve, mígnem ő meghagyá a gonoszoknak, hogy az árak súly és mérték szerint menjenek. Ezért ennek a (városi) népnek abban van az ő bölcsessége, hogy mérlegeket és mértékeket bírván, a maguk javára többet, másoknak kevesebbet mérjenek. És ha a mérlegeknek és a mértékeknek (a városi) jegyző meghagyása szerint kell menniük avagy pedig igazak, akkor túl drága árakat szabnak. És amit csak mérlegelnek avagy mérnek, azt mindet meg tudják hamisítani: a fűszereket nedvességben tartani avagy kis kavicsokat közébe keverni, hogy a kis dolog a mérlegen súlyosat mutasson; a gabonát is alulról pelyvével vegyítik össze. Ilyen ördögi cseleket vetnek mások becsapására, így tudnak csinálni a piacokon, az iparosműhelyekben.

...És mindeneket, kik bolondul vendégként mennek oda maga körül megmérgez részegeskedésével s rossz és romlott példájával szinte az egész falusi nép az ő gögjüket és fősvénységüket ölti magára, s az ő álnok kalmárkodásukat tanulja el, s megszokja az ő pompájukat s az ő élvezeteiket követi. Ezért a város olyan, mint a bélpoklos, ki a bélpoklosság sokféle színét viseli, s amelytől az emberek a bélpoklossággal megfertőződhetnek. Mert a városban kellemetes dolgok vannak a test kívánságainak, a test biztonsága és hamis tisztesség kellemes nyájassággal, de csupán csak találkozáskor és azok részére, kik vendégségbe jönnek, de a piacra (vásárlásra) jövőknél farkasfoggal vannak mindenki ellen. Ezért sokan a városokba húzódnak lakni és hozzászoknak az ő társaságukhoz azok, akik ő körülöttük vannak, az ő csemegéiken legelvén. Ezért erősnek kell lennie a hitben annak a férfiúnak, kit a címeresek és városaik seregeinek mérge nem fog megmérgezni. S ha a pap megyen közéjük annak okából, hogy őket az igaz útra vezesse, még mielőtt őket arra rávezetné (addigra) őt már megmérgezik ők (a

városiak) és elcsábítják őt asztalukkal, sört csapolván néki, küldözgetvén, s kedvébe járván, míg lassan, észrevétlenül a pap az ő utcájukban találja magát...

...Mivel az Antikrisztus hozta létre a városokat minden igazságtalanságaikkal együtt a hit palástja alatt a maga hazugsága révén; s a városi vérontásokat, miket az emberek megölésével tesznek, azt nekik isten szolgálatául számítja be; és istennek azt az álnok dicséretét, amelyet a keresztények között meghonosított a maga nagy hazugsága révén, s amit a legerősebben folytat a városokban: hatalmas templomokat épít, nagy harangokat önt, papokat és alsóbb papokat sokakat felszentelt, hogy ama gyilkosok körében tűnjön a legpompásabbnak az istentisztelet, de ez nem több mint a gőgös és parázna papoktól és klerikusoktól kitalált hangokon való kiáltozás és éneklés. Mert a bűnnek ez a fia Isten dicséretével a bűnösök olyan sokaságát dicsőíti és nyugtatja az ő lelkiismeretüket, hogy bűneiket ne tekintsék bűnnek, hanem hogy a legsúlyosabb bűnöket Isten szolgálatának tartsák, és ha vannak, kiknek lelkiismerete ellene van, azoknak erre ad bűnbocsánatot eleget és megszenteli vizüket, és az ajtóhoz állítja a (szentelt) vízszórót, hogy ezek bűneiket lemosás magukról...

LIVÓNIA

A német lovagok megtelepedése a Baltikumban¹⁵

Püspöksége második évében (1200) Albert Konrád de Tremonia (Dortmundi) gróffal, Harbert de Yborchhal és sok zarándokkal együtt Livóniába ment 23 hajón. Miután behajózott a Dvina torkolatába és magát és övéit Istennek ajánlotta, Holm vára felé tartott, és tovább haladva, Ikeskolába készült menni, de amikor felfelé haladtak a folyón, megtámadták őket a lívek, egyeseket megsebesítettek, Miklós papot és másokat pedig megöltek. A püspök ennek ellenére elérte Ikeskolát, ha nem is minden nehézség nélkül. Az első püspök ideje óta ott élő testvérek és mások örömmel fogadták őket. Az összegyülekezett lívek tüstént három napra békét kötöttek a teutonokkal, de csak cselből: hogy ezalatt sereget gyűjtsenek. A béke megkötése után a püspök elindult a folyón lefelé Holmba, és a békében bízva hajón futárokat küldött Dinamündébe a püspöki trónért, öltözékért és egyéb szükséges holmikért. A küldöttek elvitték, amit akartak, és az állítólag teljes béke védelme alatt ugyanezen az úton visszatértek. Az úton, amikor Rumbulét elhagyták, a lívek, megbontva a békét, kegyetlenül megtámadták őket; az egyik hajó visszafordult és megmenekült, a másikat azonban elfogták, és majdnem mindenkit megöltek, aki rajta volt. Azután Holmig nyomultak a lívek, és megostromolták a püspököt embereivel együtt. Az ostromlottak igen nehéz helyzetben voltak, mert nem volt élelmiszerük sem a maguk számára, sem lovaik számára, de végül is felásták a földet és különböző helyeken sok elásott gabonát és egyéb élelmiszert találtak. Közben megjöttek a frízek, mindössze egy hajón, felégették a lívek földjeit, és amennyire csak erejükből telt, kezdtek ártani egyiknek és másiknak egyaránt. A lívek ennek láttára, minthogy nagyobb veszélytől féltek, megújították és megerősítették a békét, a püspökkel és teutonokkal Riga városához mentek, ahol Asso és sokan mások a keresztség kegyelmében részesültek. A püspök azonban nem bízott a békében, hiszen a lívek hitszegő módon már sokszor megsértették, ezért kezeseket követelt Annótól, Kaupótól és az ország nemzetségfőitől. Lakomára hívták őket, mind megjelentek, és bezárták őket egy házba. Mivel attól féltek, hogy a tengeren át Teutóniába viszik őket, fiaik közül mintegy harmincat átadtak a püspöknek, a legjobbakat, akiket csak találni lehetett a Dvina mentén és Toreidában. A püspök örömmel fogadta őket, azután az Úrra bízta az országot, és elhajózott Teutóniába.

Elutazása előtt a lívek megmutatták neki a városnak való helyet, amelyet Rigának neveztek el, vagy a Riga tó nevééről, vagy a vizek bősége miatt, mert a helyet felülről és alulról víz mossa. Alulról abban az értelemben, hogy ott sok a víz és az öntözött legelő, vagy mert a bűnösök ott teljesen bűnbocsánatot nyernek, következésképpen felülről is megmosdanak, mert méltóak lesznek a mennyek országára; vagy Riga azt jelenti, hogy az új hit által öntözött, ahonnan a környékbeli népeket megöntözi a keresztség szent vize.

A püspök tisztában volt a lívek gonoszságával és látta, hogy a zarándokok segítsége nélkül semmire sem megy ezekkel az emberekkel, ezért a Toreidából való Teodorich testvért Rómába küldte, hogy oklevelet hozzon keresztes hadjáratra.

Teodorich kifejtette Ince pápa ösztönzésének a rábízott ügyet, és a nevezett oklevelet kegyelmesen kiadták neki.

Ugyancsak az ő állhatatos kérésére a római főpap a legszigorúbban, kiközösítés terhe alatt megtiltotta mindenkinek, aki Semigalliában jár kereskedés végett, hogy meglátogassa a helyi kikötőt.

---

15 Lett Henrik Livónia krónikája című latin nyelvű munkájából részlet. Henrik (kb. 1187–1259) 1225–1226 során írta a művet, már korábban (1208 óta) részt vett a balti német hódításokban, ezeknek szószólója. MGH, SS. XXIII. Albert püspökségének második éve.

Ezt az intézkedést később maguk a kereskedők is helyeselték; közösen elhatározták, hogy a kikötőt kiközösítés alatt levőnek tekintik, és a jövőben mindenkit, aki oda akar menni kereskedni, megfosztják vagyonától és életétől.

Amikor később, két évvel a város felépítése után, néhányan meg akarták szegni ezt az ígéretet, a kereskedők mind először erősen kérlelték őket, ne utazzanak Semigalliába. Azok azonban semmibe sem vették az apostoli parancsot, és nem törődve a kereskedők közös határozatával, hajón leereszkedtek a Dvinán. Ekkor mások, makacsságuk láttán, hajón odamentek, megtámadták őket, és miután kettőt közülük, mégpedig a révkalauzt és a kapitányt elfogták és kegyetlenül kivégezték, a többiek kénytelenek voltak visszatérni.

A livóniai törvény¹⁶

Alább következik a világi jog, amelyet a livóniai püspök úr és Isten lovagjai és a lív nemzetségfők rendeltek el, a paraszti jog, amely általában érvényben van Livóniában.

1. Először, akinek a szemét kiszúrják, annak (fizessenek) 20 márkát.
2. Lábát elvágják – 20 márka.
3. Karját levágták – 20 márka.
4. Nagyujját levágták – 5 márka.
5. Mutatóujját levágták – 5 márka.
6. Középső ujját levágták – 4 márka.
7. Gyűrűsujját levágták – 3 márka.
8. Kisujját levágták – 3 márka.
9. Gyilkosságért – 40 márka.
10. Ha valaki lopással vádol egy másikat, a vádlott eskütétellel igazul meg, a vádló viszont köteles (a vádat) három feddhetetlen férfiú tanúbizonyosságával igazolni.
11. Ha valaki késsel megsebesíti a másikat – 3 márka.
12. Ha valaki karddal megsebesíti a másikat – 1 márka.
13. Ha kenyérvágó késsel – 6 márka.
14. Ha kopjával – 3 márka.
15. Ha fejszével – 1 márka.
16. Ha valaki erőszakot követ el egy nőn, és a nő ezt három feddhetetlen férfiú tanúbizonyosságával igazolni tudja – akasszák fel.
17. Ha valaki ellopja az úr tizedjét – akasszák fel.
18. Ha valaki jobbágyföldet (?) kivág (?) – 9 márka.
19. Ha valaki idegen földet megkapál – 9 márka: Jól vigyázz: minden (nyomás) földért külön kell kártérítést adni.
20. Ha valaki a határjelző karót átülteti saját földjén – 6 márka.
21. Ha valaki elragadja más barmát zálogba vagy elragadja az istállóból – 9 márka.
22. Vagy az udvarról veszi el – 6 márka.
23. Ha egy férfi elhajtotta az állatot a földről, és megfogják, és elfogják (az állatot) – 3 márka.
24. Aki más barmát elragadja a földön – 1 márka.
25. (Aki) sebet (okoz) az arcon – 6 márka. Ennek a harmada az úr javára.
26. Két folt az arcon, de nem a haj alatt – 3 márka.
27. Aki mást mintegy négy foggal megharap – minden fogat 4 márkával kell megváltani; ellenkező esetben kiverik őket.

---

¹⁶ XIII. századi, alnémet nyelvjárásban írt törvénygyűjtemény M. N. Tyihomirova, 478–480. o.

28. Vér (seb) a ruha alatt – 3 márka.
29. Kék folt a ruha alatt – 1 márka.
30. Kék folt a fejen – 1 márka.
31. Aki szándékosan megölt valakit, azt törjék kerékbe.
32. A varázslót meg kell égetni.
33. Aki ő királyi felsége urunk előljárója parancsának nem engedelmeskedik, azt verjék meg vagy akasszák fel.
34. Aki megrágalmaz mást, és nem tudja bizonyítani, verjék meg.
35. Aki más mellett tanúskodik (sebesítés esetén), és nem tudja bebizonyítani – 1 márka, vagy legyen úgy, hogy jog szerint igazolta, mint kell.
36. Sebesítés vagy gyilkosság esetén adódó minden kárpótlásból egyharmad illeti meg az urakat, és kétharmad a vádlót mint érdekeltet.
37. Az erőszaktétele és elítélés (?) után járó kárpótlás az urakat illeti meg.
38. Aki szénát lop az uraktól, köteles az uraknak minden szekér után 3 márkát fizetni.
39. És ezen felül a szénát is meg kell fizetnie.
40. Aki úton 6 pfenninget elrabol mástól – akasszák fel.
41. Ha fürdőben és templomban – ugyanaz.
42. Ha egyszer már eldöntött ügy (újból) az urak elé kerül – 1 márka.
43. Aki alaptalanul panaszkodik – 1 márka.
44. Ha a béres szolgálja vagy béres szolgálóleány a határidő előtt elmegy vagy elszökik – elveszti bérét.

LENGYELORSZÁG

Szemelvények a lengyel jogforrásokból¹⁷

12. cikkely

1. Néha ember azt tartja, hogy aki a hercegi istállóból kancát lop, az 70 márka büntetést fizet.
2. Aki a hercegi lakásból lop, az 70 márka büntetést fizet.
3. Aki az egyik országrészből a másikba, vagy egyik falucsoportból a másikba vezet (visz) olyan embert, aki valakit kirabol vagy lop, az 70 márka büntetést fizet, vagy ha amaz gyújtogat vagy valakit megöl, avagy valakin súlyos bűncselekményt követ el, akkor azért 70 márka büntetést fizet az illető, aki azt odavitte.
4. Ha pedig az illető meg akar esküdni tanúkkal, hogy azt az embert, aki a kárt okozta, nem vitte magával, akkor tizenkettedmagával kell erre megesküdni.
5. Aki pedig a herceg pincéjéből vagy konyhájából lop, avagy ami a várában volt (ellopja), az 50 márka büntetést fizet.
6. Ha pedig meg akar esküdni tanúkkal, hogy ártatlan, azt kilencedmagával kell tennie.
7. Aki valaki házából lop, akár lovag, akár paraszt legyen, az 12 márka büntetést fizet.
8. Aki egyedülálló szolgálénytől lop, akinek nincs felesége, a batyujából, vagyis a zsákjából, avagy ha nincs batyuja, aki az iszákjából lop el abban található dolgot, az szintén 12 márka büntetést fizet, mivel az egyedülálló szolgálélynak nincs más rejtekhelye, mint a batyuja vagy iszákja.
9. Ha pedig esküt akar tenni az említett tolvajlás ügyében az, akit avval vádolnak, azt hatodmagával kell tennie.
10. Aki pedig olyan lovagtól vagy paraszttól lop, aki nőtlen ember vagy nem viseli a szolga nevet, a batyujából vagy az iszákjából (oly dolgot) ami ott van benne, az 6 márka büntetést fizet.
11. Ha pedig a bűnös erről esküdni akar, ezt harmadmagával kell tennie.

15. cikkely

1. Az országút a hercegi békével védett, ezért, ha valaki azon valamiféle jogtalanságot követ el, az a hercegi békét törte meg. Ezt a lengyelek hercegi kéznek nevezik.
2. Ha előfordul, hogy valaki hospest öl meg az ország útján, az az elhunytért 50 márka kártalanítást fizet.
3. A halottat rokonai viszik el. Hogyha nincsenek ott rokonai, akkor a herceg viszi el.
4. És békéjéért, mely megtöretett az országúton, a herceg 50 márkát vesz kézhez.
5. Ha valaki kereskedőt vagy lovagot öl meg az országúton, az annak rokonai számára 50 márkát fizet.
6. Ha annak nincsenek rokonai, akkor a herceg veszi kézhez, valamint (emellett) másik 50 márkát és békéért, amely megtöretett az országúton.
7. De ha valaki ez alól esküvel akarja magát tisztázni, ezt kilencedmagával kell tennie.
8. Ha valaki parasztot öl meg az országúton, 30 márkát fizet érte, a hercegnek pedig a herceg országútjáért – 50 márkát.
9. Ha pedig ez alól esküvel akarja magát tisztázni, ezt hatodmagával kell tennie.

---

¹⁷ A legrégebb lengyel jogi kódex szövegének egy XIV–XV. század fordulóján készített másolatból vett részlete a XIII. századi Lengyelország életét és joggyakorlatát világítja meg. J. Matuszewski 1959, 176., 186., 194. o.

10. A falusi úton, amely egyik faluból a másikba vezet, ha ott lovagot, vagy lovaggal egyenlő rangú embert öltek meg, ezért a rokonoknak 50 márkát kell fizetni.

11. És annak, akié a bíraskodás, 6 márkát fizetnek a békéért, mely megtöretett az úton.

12. Ha valaki ez alól tisztázni akarja magát, azt kilencedmagával kell tennie.

13. Ha pedig egy parasztot ölnek meg egy falusi úton, ezért 30 márkát kell fizetni. Az út békéjéért – 6 márkát.

14. Ha paraszt leüt egy lovagot a falusi úton, anélkül hogy az ütés halálos lenne, azért 6 márka kártalanítást fizet. Az út békéjéért – 6 márkát.

15. Ha pedig ez alól esküvel akarja magát tisztázni, ezt harmadmagával kell tennie.

16. Ha pedig lovag üt meg egy parasztot anélkül, hogy az ütés halálos lenne, ezért háromszáz (fizetéssel) bűnhődik. Az út békéjéért – 6 márkát.

17. Ha pedig ő esküvel akarja magát tisztázni, ezt másodmagával kell tennie.

18. Ha egy lovagot ütnek meg a piacon, anélkül, hogy az ütés halálos volna, azért 6 márka büntetést kell fizetni.

19. Ha pedig ez alól esküvel akarja magát tisztázni, ezt harmadmagával kell tennie.

20. Ha egy parasztot ütnek meg a piacon anélkül, hogy az ütés halálos lenne, ezért háromszáz (fizetéssel) kell bűnhődni. A piac békéjének megtöréséért – 6 márkával.

21. Ha pedig ez alól esküvel akarja magát tisztázni, másodmagával kell tennie.

22. Ha valakit a kocsmában leütnek, legyen az lovag vagy paraszt, vagy pap, ezért háromszáz (fizetésével) kell bűnhődni.

23. A háromszáz büntetése a lovagnak 8 scotust tesz ki; a háromszáz büntetése a paraszt számára 3 scotust tesz ki.

24. Ha pedig valaki esküvel akarja magát tisztázni az ütés miatt, ezt másodmagával kell tennie.

25. Ha pedig egy vladárt (vagyis intézőt vagy kamarást) vecsernye előtt leütnek a kocsmában anélkül, hogy az ütés halálos lenne, azért 6 márka büntetést kell fizetni, mivel az a vélelem, hogy ő ura érdekeltségeit szemléli meg.

26. És ha valaki ez alól esküvel akarja magát tisztázni, ezt harmadmagával kell tennie.

27. És ha az említett kamarást a vecsernye után ütik le a kocsmában, anélkül hogy az ütés halálos lenne, ezért a háromszázat fizetik büntetésül, mert az a vélelem, hogy ő akkor inni ment oda.

28. Ha pedig valaki ez alól esküvel akarná magát tisztázni, ezt másodmagával kell tennie.

17. cikkely

1. Ha valaki nemesleányt megerőszakol, vagy annak akarata ellenére magával viszi, ezért 50 márka büntetést fizet a bírónak, a nemesleánynak pedig annyit, amennyit a bíró megítél szégyenéért.

2. Ugyanígy jár a bíróság el, ha valaki nemesasszonyt erőszakol meg, vagy annak akarata ellenére magával viszi.

3. Ha valaki ez alól esküvel akarja tisztázni magát, ezt kilencedmagával kell tennie.

4. Ha valamilyen parasztlány vagy parasztaasszony bogyóért vagy almáért, vagy más dologért az erdőre megy és ott megerőszakolják, ezért 6 márka büntetést kell fizetni.

5. Ha valaki ez alól esküvel kívánja tisztázni magát, ezt harmadmagával kell tennie.

6. Ha pedig egy kisleány megy a mezőre vagy erdőre almáért vagy más dologért és ott megerőszakolják, ezért büntetésül a háromszázat kell fizetni, miután nem engedett, hogy úgy (ti. egyedül) menjen.

7. Ha ő (a tettes) ez alól esküvel akarja magát tisztázni, ezt másodmagával kell tennie.

Krakkó város alapítólevele¹⁸

Az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, Amen.

A támogatást érdemlő dolgokat illendő megerősíteni és megszilárdítani oklevelekkel és tanúkkal, közhírré tevésével és a tény nyilvánosságával, hogy azok ne legyenek elhomályosítva a feledés ködével vagy elferdítéssel.

Ha már az emberek társulása, amely természetes és annak számít, igazságosságot cselekszik a földön, ez a társulás egyformán méltó mindenki támogatására, mint ahogy maga az igazságosság az. Tehát várost szándékozván alapítani Krakkóban, és ott minden éghajlatról összegyűjteni az embereket, tudtára adjuk mindenkinek, úgy a mostaniaknak, mint az eljövendőknek, hogy mi Boleszláv, Isten kegyelméből Krakkó és Sandomierz hercege, felséges anyánkkal, Grzymislawával és nemes nejünkkel, Kunigundával együtt azon a jogon alapítjuk meg azt (ti. a várost), melyen Boroszló városát alapították, mégis azzal, hogy ne az [tartsa magát] legyen, ami Boroszlóban történik, hanem aminek történnie kell a jog szellemében és Magdeburg város mintájára. És ha valamilyen kétség támadna ez irányban, a kételkedőknek az írott törvényhez kell fordulniok.

Mindenekelőtt tehát maradandóan akarjuk figyelmébe ajánlani wojtjainknak: 948 Stilvoytnak nevezett Gedkónak, Jakabnak, ki egykor Nysaban volt bíró és a Wolknak nevezett Dietmarnak, akik személyesen jelentek meg színünk előtt, megígérjük, hogy tántoríthatatlanul megtartjuk: egyetlen, ezen a helyen lakozó polgárnak sem kell adnia vagy tennie semmiféle adót avagy [úrbéri] szolgáltatást saját személyük vagy lakhelyük után, akár sajátjuk, akár a városhoz tartozik, hat évig: a kelmét árusító boltok utáni és az árusok boltjai – melyeket közönségesen bódénak hívnak – utáni adót kivéve, amelyekből – amennyiben saját költséggel és munkával építjük fel [mert ezt is megígértük nekik] – az adó öt része a miénk, a hatodik részt pedig öröklés alapján az előbb mondott advocatusok fogják összegyűjteni; ámde mindezt nem a jog szerint, hanem kivételes kegyünk által. Hogyha pedig elmúlik a hat év, minden lakóhely után kötelesek nekünk fizetni 1/2 német mérték szerinti lat ezüstöt, ha elkövetkezik a fizetés határideje; mindazonáltal ami a mészárosok, pékek és vargák boltjait illeti, megadjuk az advocatusoknak a jogot és szabad hatalmat, hogy azt visszatartsák maguknak vagy örökre átadják másoknak úgy, hogy az említett boltok tulajdonosai örökre mentesek legyenek minden adótól. Az advocatusok a szabadságjog lejárta után minden hatodik porta adóját birtokba veszik örökre és szabadon; ezeket azonban nem a jog, hanem különleges kegyünk alapján bírják. Hasonlóképp más épületeket a városon kívül, ahol a marhát levágják, szabadon fogják birtokolni és pedig örökösödési joggal. Szintén megengedjük és megígérjük, hogy tántoríthatatlanul megtartjuk, hogy az előbb mondott advocatusok szabadon, minden illetékünk és vámunk nélkül örökösen keresztülvihetik minden árujukat és keresztülutazhatnak egész hatalmunkon és hercegségünkön; ezen város más pofárai pedig 10 éven át ugyanennek a szabadságnak örülhetnek.

Úgyszintén megesküszünk az advocatusoknak és minden polgárnak, hogy nem helyezünk föléjük sem rendkívüli, sem általános bírót, hanem ha előáll valamilyen ügy,

---

¹⁸ A város a X. századtól jelentős kereskedelmi település, a XI. század óta fejedelmi székhely, 1257-ben kapott német városjogot. R. Grodecki, 1959, 31. o.

amely pontosabb vizsgálatot követel meg, akkor abban vagy személyesen veszünk részt, vagy valakit részünkről kiküldünk kizárólag ennek az ügynek az elintézésére.

Úgyszintén óhajtjuk és megengedjük ennek a városnak, hogy földművelés üzése, legeltetés, és egyéb hasznok érdekében birtokolják örökösödési jogon azt a falut, amelyet közönségesen Rybitwynek neveznek, ezen falu minden tartozékával együtt, csak a tó, valamint azon egész terület kivételével, mely a város és a Pradnik folyó között található, kört írva le a nevezett Rybitwy falutól a Kriwidrza nevű faluig úgy, hogy magát Kriwidrza falut is minden tartozékaival együtt kapcsolják hozzá, azonban a püspöki jog feltételével, úgy a földeken, és malmokon, mint az említett folyón.

Ugyancsak ezen a folyón átengedjük az advocatusoknak vagy azoknak, akik javára ők átadják, két malmunkat és a harmadikat, mely egykor a miechowi barátok tulajdona volt, valamint a negyediket, mely a jedrzejowi szerzeteseké volt; ha azonban az előbbi folyón még több malmot tudnak építeni, azonban nem a többi malom kárára és rovására, hatalmat adunk nekik az örökösödési jog oly értelmében azon az alapon, hogy minden malomkerék, úgy mostani, mint jövőbeni után kötelesek lesznek fizetni nekünk évenként egy werdungot az ez idő szerint érvényben levő pénzben.

Ugyancsak megadjuk a városnak a használati jogot a Visztula folyó felett mindkét parton Zwierzyniec határától egészen a mogilai kolostor határáig oly módon, hogy benne megengedett lesz a szabad halászat, az előbb mondott advocatusok pedig építhetnek három malmot és bírhatják örökösödési joggal szabadon minden illetéktől; csak avval a kikötéssel, hogy kötelesek lesznek nekünk azon a helyen vagy annak közelében gabonát örölni szükségletünkre, jelesen három mérföldes körzetben. Ha azonban valaki ennek a folyónak a térségében több malmot akarna építeni, legyen szabad neki az advocatusok engedélyével és beleegyezésével, de olyan feltétellel, hogy köteles lesz nekünk évenként az éppen használatos fél márka ezüstöt fizetni minden malomkerék után.

Ugyancsak örök használatra adjuk ennek a városnak a Visztula felső részénél levő egész erdőt, amelyet Chwacimiechnek hívnak. Az említett advocatusoknak is adunk 30 frankoniai ekealja földet, amely adótól és szolgálattól és mindenféle hercegi jogtól és bármiféle illetéktől [mentes] örökösödési jogon.

És miután a törvény alapelve az, hogy a panaszos [felperes] köteles a vádlott számára illetékes bíróság előtt megjelenni, elrendeljük és óhajtjuk, hogy ha valaki ezen város polgárai közül panaszt emel a krakkói egyházmegyéből való lengyelre, akkor ügyét lengyel bíró előtt kell érvényre juttatnia, és fordítva, ha lengyel hurcol törvény elé egy polgárt, akkor az advocatusok döntenek el az ügyet és hoznak ítéletet.

Szintúgy megesküdték nekünk ezen advocatusok, hogy sem mi, sem az egyház, sem senki más alávetettjét, és úgyszintén azon olyan szabad lengyelt, aki eddig falun lakott, nem tesznek polgártársukká, hogy emiatt ne néptelenedjenek el a földművelő falvak, akár a mieink, akár püspökiek vagy a kanonokok avagy mások tulajdonában vannak.

Úgyszintén örökre elismerjük az advocatusoknak és ezen város minden jelenlegi és jövőbeni polgárának és azok utódainak szintén a kedvezmény befejeződése után, hogy közülük senki se vonuljon ki és ne küldjön ki [maga helyettesítésére] senkit támadó vagy védekező háborúra a krakkói hercegség azon határain túlra, melyek között most ezt a hercegséget bírjuk vagy a jövőben birtokolni fogjuk Isten engedelmeiből.

Továbbá akarjuk és kihirdetjük a városnak azt a rákényszerített feltételt, hogy a pénzverők – bármifélek is volnának – Prandota krakkói püspöknek és örökre utódainak fizessenek a krakkói egyház (ti. a székesegyház) javára minden nehézség és hozzánk való fellebbezés nélkül egészben és a tized megkisebbitése nélkül a pénzverdéből a nekünk és utódainknak [rendelt] kilenced rész (9/10) kifizetésének határnapján és hogy a püspök ha valaki akadályozná ezt a kifizetést avagy késleltetné azt, egyházi büntetéssel fékezhesse meg őt...

Történt ez a gyűlésen (colloquium generale) a falu mellett, melyet közönségesen Koporynának neveznek; az Úr megtestesülésének 1257. évében, június 5-én, Krisztusban tisztelendő atyánk Prandota, krakkói püspök és Ádám comes krakkói várnagy, Pelka kancellárunk, Miklós (Mikolaj) comes krakkói vajda, János (Jan) comes sandomierzi bíró, Miklós (Mikolaj) comes krakkói bíró, Warsz comes, sandomierzi asztalnok, Lasota skalbmierzi plébános, Twardoslaw, udvarunk alkancellárja jelenlétében.

A lengyel parasztság a XV. század végén¹⁹

Mi, János Albert, Isten kegyelméből Lengyelország királya... itt, a piotrkóvi országgyűlésen egybegyűlt és ennek a királyságnak teljes egészét képviselő, a jelen nem levők teljhatalmával felruházott prelátusokkal, nemesekkel és a tartományi követekkel, egyházi és világi alattvalóinkkal együtt folytatott közös és hosszú tanácskozás után elhatároztuk...

A folyók szabad hajózhatóságáról. Elhatároztuk, hogy királyságunk... folyóin a hajózás és úsztatás... fel és le mindennemű árukkal... szabad legyen minden rendű ember számára... Betiltunk... minden díjszedést (solutiones) és vámot.

A hajózás toruńi akadályairól. Hogy a toruńiak ne akadályozhassák, be ne börtönözzék, és fel ne tartóztassák a hajókat... hogy mindenki szabadon és biztosan hajózhassék Gdańskba.

A parasztok fiairól. Továbbá a plebejusi ifjúság szabadosságáról, valamint a birtokok elnéptelenedéséről tanácskozva, elhatároztuk... hogy faluhelyről csak egy fiú hagyhassa el apját, ha szolgálni, de különösképpen, ha tanulni vagy mesterségre megy... Ha pedig távozni akar, meg kell szereznie a birtok urától az engedélyt és bizonyítványt, amellyel mint felszabadított jobbágy (emancipatus) az iparba vagy szolgálatba léphet.

Arról, hogy a plebejusokat ne engedjék a magasabb egyházi tisztségbe. Elhatároztuk ... hogy a fő egyházakba (káptalanokba), vagyis a gnieźnoi, krakkói, wladyslawi, poznańi és polockiba – csak a lengyel királyság bennszülöttei (indigénái), apai és anyai ágon nemesi származásúak vétethessenek fel...

A felvehető plebejusok számáról. Elhatározzuk, hogy plebejus származású doktorok is felvétethessenek [a káptalanokba] az alábbi számban és rendben: azokban az egyházakban, ahol régtől fogva vannak javadalmazott jogi és teológiai doktorok és lektorok... kettőt-kettőt; azokban, ahol ilyenek nincsenek, egyet a teológiából és a jogból.

Tilalom a királyság területének elhagyásáról aratás idején. Minthogy Mazóvia földjéről és a lengyel királyság egész területéről számos laikus távozik aratás idején Szilézia és Poroszország területére, aminek következtében lengyel földön nem könnyű munkást vagy szolgátot találni, ezért elrendeljük, hogy mindezeket... a kapitányok, nemesek és földesurak büntetlenül tartóztassák fel, és adják át munkára a földbirtokosoknak.

A koldusokról. Minthogy ebben a hírneves királyságban olyan nagyszámú koldust lát az ember, hogy ehhez fogható királyságot e tekintetben nem is találhatnánk... ezért elhatároztuk, hogy királyságunk városaiban, mezővárosaiban és falvaiban mindössze annyi koldus legyen, mint ahánynak a városokban és mezővárosokban a hatóságok és a plébánosok; a falvakban... a földbirtokosok megfelelő igazolást adnak... akiket pedig igazolás nélkül találnak meg, azokat szolgálatra kell fogni... és a török és tatár részek erődítési munkálataihoz kell kiadni.

---

¹⁹ Részletek János Albert (uralk. 1492–1501) lengyel király 1494-es piotrkóvi statútumából. Volumina legum, 1859, I., No 27, 22–23. o.

A polgárok és plebejusok földbirtoktulajdonára vonatkozó tilalom. Elhatároztuk, hogy a bárhol lakozó polgárok és plebejusok nem vásárolhatnak, birtokolhatnak mezővárosokat, falvakat, birtokot... örökös vagy zálogjogon, mégpedig azért, mert ők... ezek birtokában rendszerint a hadkötelezettség alól szeretnének kibújni... akik pedig már birtokukba vettek ilyen javakat, azok – büntetés terhe mellett – kötelesek azt egy bizonyos időn belül eladni.

A lengyel állam központosítása²⁰

Részlet Długosz XV. századi krónikájából, amely bemutatja III. Kázmér (1333–1370) intézkedéseit a feudális széttagoltság leküzdésére, a helyi feudális urak túlkapásainak megszüntetésére.

... (Kázmér király gondoskodott arról), hogy a lovagok és a nemesek (militares, nobiles) ne nyomják el a parasztokat (cmethones) és a telepeseket (coloni), s ne kövessenek el igazságtalanságot rajtuk. Éppen ezért a parasztok és telepések, akik a lovagok és nemesek hatalma alatt éltek, valahányszor uraik és örököseik bántalmazták őket, mindannyiszor a királynál meghallgatásra és védelemre találtak. Ugyanis Kázmér védelmükre, az elszenvedett igazságtalanságok miatt, hathatósan szembehelyezkedett az elnyomókkal, és szigorúan és keményen közbelépett, úgy hogy egy sem mert, bármilyen nagy, hatalmas és gazdag volt is, parasztjain erőszakosságot és jogtalanságot elkövetni. Aki pedig áthágta a törvényt és hatalmaskodott, megérdemelt büntetést kapott tőle. Persze a lovagoknak úgy tűnt fel, mintha a király túlságosan keményen bánt volna velük, ezért a király nem is kerülte ki a megrovást, és azt, hogy a nemesek és a lovagok a „parasztok királyának” ne gúnyolják. De ő türelmesen és egykedvűen viselte el a gúnynevet, és nem hagyott alább szigorán és elhatározásán, hogy továbbra is védelmezze az árvákat, a jövevényeket és az özvegyeket, hogy igazságot szolgáltatson bárkinek, hogy megbüntesse a tolvajokat, rablókat, zsarolókat és latrokat. Ugyanolyan mértékkel mért szegénynek és gazdagnak, jutalmazta az erényeket és büntette a vétkeket.

A Krewói Unió²¹

...(Skrigalo fejedelemnek, Jagelló litván nagyfejedelem testvérének) követei: Borisz fejedelem és Hanko, vilnai várnagy (capitaneus) Magyarország királynéjának a következőket adták elő: ...Felséged, fényes fejedelemasszony ily hasznos házasság érdekében Jagelló nagyfejedelmet fiának fogadja és Hedvig legidősebb fejedelemnőt, az ön legkedvesebb leányát, Lengyelország királynőjét, neki törvényes hitestársul adja. S hisszük, hogy ez Isten dicséretére, a lelkek üdvösségére, az emberek tisztességére és az ország gyarapodására válik. Hogy pedig az, amit terveztek, a célnak megfelelően fejeződjék majd be, ezért Jagelló nagyfejedelem, minden testvérével, minthogy még nem keresztelkedtek meg, valamint rokonaival, a nemesekkel, a föld népével, az előkelőkkel és a kisrendűekkel együtt a római szent egyház katolikus hitéhez törekszik, óhajt és kíván csatlakozni... Úgyszintén ez a Jagelló nagyfejedelem megígéri és ünnepélyesen megfogadja, hogy a lengyel királyság összes elfoglalt és hiányzó részeit, bárki is idegenítette el és foglalta el, saját fáradozása és költsége árán újra egyesíti az országgal...

---

²⁰ Jan Długosz (Longinus) szül. 1415– megh. 1480 krakkói kanonok, történétíró, Jagello Kázmér és fiainak nevelője. Több diplomáciai megbízatást töltött be. Fő műve: *Historiae Polonicae libri XII*. Groddecki, 1164.

²¹ Részlet Jagelló Ulászló litván nagyfejedelem 1385. aug. 14-i okleveléből, amely Ulászló és Hedvig lengyel királynő házassága révén megeremtette a lengyel–litván uniót. *Monumenta ...res gestas Poloniae* II. 1876, 4–5. o.

Végül a többször említett Jagelló fejedelem még azt is ígéri, hogy saját litván és orosz országát a lengyel királyság koronájával örökre egyesíti...

A grünwaldi csata²², 1410

Egy keddi napon, július 15-én... Ulászló, a lengyelek királya, a hajnali derengésben misét rendelt el a tábor helyén... Két mérföldet maga mögött hagyva, mialatt a környező ellenséges falvakat felégette, megérkezett Tannenberg és Grünwald helységek (villae) mezőire, melyeket híressé tett az azután bekövetkezett ütközet. Itt megparancsolta, hogy a sereg állandó tábornok üssön az ezen a helyen gyakori fás és bozótos részek közt. Azt is elrendelte, hogy a kápolna sátrát egy kiemelkedő dombon helyezték el, mely a Luben tóra nézett. Mialatt a sereg az állandó sátor verésével volt elfoglalva, a király mise hallgatásához készülődött.

Jungingeni Ulrik, Poroszország mestere (magister Prussiae) már megérkezett Grünwald faluba, melyet az ő veszte később oly nevéssé tett, s noha a közelben ügködött, a királyi sereg előőrsei mégsem ismerték fel...

Ulászló király pedig korántsem nyugtalankodott az ellenség oly közeli és hirtelen megérkezése miatt, hanem annak tudatában, hogy nem hiábavaló fáradtság, előbb kívánta az isteni, mint a hadi dolgokat elvégezni, s ezért a kápolnába ment és alázatos szívvel két misét hallgatott végig, melyeket káplánjai... celebráltak: kérve kérte a legfelsőbb hatalom segédelmét; az istentiszteletet a szokottnál is ünnepélyesebb formában, énekkel rendezte meg... (Mialatt misét hallgatott), az egész királyi sereg rend és jelvény szerint Maszkowiczei Zindramo krakkói fegyverhordozó vezetésével, a litván sereg pedig Vitold (Sándor) litvániai nagyfejedelem parancsnoksága alatt csodálatos gyorsasággal sereglett össze és állt, szemtől szembe az ellenséggel, csatasorba. A lengyel had a balszárnyra ment, a litván a jobbszárnyat foglalta el...

Miután Ulászló, Lengyelország királya, teljesen bevégezte imáit, felegyenesedett. Nem csupán Sándor litvániai nagyfejedelem, hanem saját katonái is fegyveresen hívták őt csatába. Elfáradva kérlelésük és csatakiáltozásuk ostromától, magára öltötte a fegyverzetet, mely tetőtől talpig páncélba öltöztette testét. A katonáknak újabb és még hangosabb kiabálásaira, hogy sürgősen adjon jelt a küzdelemre (mert úgy látszott semmi sem elég gyorsan történik), megindult a támadás... Már rátették a sisakot a király fejére, aki már ujjongott, hogy belevetheti magát a küzdelembe, amikor hirtelen jelentették, hogy két herold, az ellenség seregéből kilépve, kíván a király színe elé járulni. Közülük az egyik a német-római király (Romanorum rex) jelvényét hordozta, ti. az arany mezőben díszelgő fekete sast, míg a másik a csetyini herceget: fehér mezőben tündöklő piros griffmadarat. Kezükben pedig két csupas, hüvelyétől ment kardot tartottak. Lengyel katonák védelme alatt, nehogy sérelmet szenvedjenek, elvezették őket a királyhoz...

Tiszteletet adva a királynak, követi beszédüket, német nyelven ... a következőképpen adták elő: „Legdicsebb király! Ulrik, Poroszország nagymestere (magister Prussiae generalis) általunk, heroldok által, neked és testvérednek (Sándor herceg nevét elhallgatták) küldi ezt a két kardot, jövőd harcra zálogát, hogy veled és népével kevesebb halogatással és merészebb lélekkel, mint amilyent mutatsz, ütközz meg, ne bujkálj tovább az erdőkben és berkekben, s ne késleltesd a harcot. Ha pedig úgy találod, hogy a te csatarendednek kifejlődéséhez szűk és keskeny a térség, Ulrik Poroszország mestere, felajánlja neked – csak hogy kicsalogasson téged az ütközetre –, hogy a mező sík részéből, melyet saját seregével elfoglalt, átenged annyit, amennyit te

---

²² Részlet a Długosz krónikájából. A Lengyelországba 1226 óta fokozatosan betelepült német lovagrend elleni csata fontos állomása volt a lengyel állam fejlődésének. A. Prezdziecki 35–37., 47., 49–51., 53–57., 60–62. o.

akarsz; vagy legalább válassz bármi csatamezőt, nehogy az történjék, hogy a harc távoli halasztást szenvedjen általad.” Így beszéltek a heroldok. A heroldok követségének idején, a lovagrend hadserege, a heroldok által tett bejelentés igazolásaként, jelentős távolságra visszavonult.

...Ulászló, Lengyelország királya, pedig a lovagrend büszke és fennhéjázó követségét meghallgatva, a heroldok kezéből átvette a kardokat. Nem fakadt haragra, vagy valamilyen méltatlankodásra, hanem könnyekre, s meggondolás nélkül, csodálatos és szinte égi alázattal, türelemmel és szerénységgel így válaszolt a heroldoknak: „Jóllehet seregemben éppen elegendő a kard, s nem szorulok rá ellenségeim kardjaira, mégis ügyem és igazságom nagyobb gondolkodása, gyámsága és védelme végett, Isten nevében elfogadom ezt a két kardot ellenségeimtől és a ti kezetekből, noha ellenségeim jómagam és népem véérére és pusztulására áhítoznak...”

A megadott jelre a harc megindult: a király egész hada... megrázta lándzsáit és előrerontott a viadalra...

A csatasorok összecsaptak: mintha végtelen nagy tömeg omlana össze, oly nagy volt a recsegés és a ropogás, amikor a lándzsák összeértek és a fegyverek egymásra csaptak. A fegyverek csattogása oly nagy lármát okozott, hogy talán azok is hallották, akik több mérföld távolságra voltak. Láb taposott lábra, fegyver csorbult fegyveren és lándzsák hegyei arcokra meredtek. Az ütközetben nem tudott elkülönülni a félénk a merésztől, az erős a lankadtól, mert mindahányan szorosán összekapcsolódtak egymással: csak úgy lehetett helyet változtatni vagy előrelépni, hogy az ellent legyűrve, vagy megsemmisítve, a győző elfoglalta a legyőzött helyét. Végül eltörtek a lándzsák. Mindkét részről a csatasorok és a fegyverek úgy összeakaszkodtak, hogy már csak kardokkal és hosszú nyelű szekercékkel küzdtek, olyan szertelen lármát csapva, mint amilyent a műhelyben az üllőn kovácsolva idéznek elő. A lovak egymáshoz szorultak a küzdelemben. És ekkor Mars a küzdők közt pusztá kézzel és karddal mutatkozott a leghatalmasabbnak.

Az ütközet kezdetétől mindkét sereg, fölvéve a harcot, közel egy órán át küzdött, anélkül, hogy a kettő közül az egyik visszavonult volna. Keményen küzdve a győzelemért, kétséges volt, hogy a szerencse melyik félhez hajlik, vagy melyik fél kerül ki győztesként a csatából. Midőn a keresztések észrevették, hogy a bal, lengyel szárnyon a küzdelem számukra kemény és válságos, feladva kitűnő csatarendjüket, erejüket a könnyebb győzelem reményében a jobbszárny ellen fordították, ahol a litván csatasor foglalt helyet, s amely gyenge és lomha lovakkal és fegyverekkel volt felszerelve: ennek az áttörésével a lengyel arcvonalat is erőteljesebben remélték felgöngyölni. De szándékuk nem vált teljesen valóra. Amint hevesen harcba bocsátkoztak a litvánokkal, oroszokkal és tatárokkal, a litván csatasor nem bírván feltartóztatni az ellenséges támadást, ingadozni kezdett és egy hold föld távolságra vissza is vonult. A keresztések pedig tovább nyomták a litván csatasort, mely újra és újra engedett és végül futásnak eredt...

Miután a litván sereget megfutamították, a lengyel és a porosz seregek közt különböző helyeken igen heves küzdelem újult ki. A hatalmas port, mely a csatát és a csatázókat ellepte, egy kellemes és enyhe eső eltüntette. A német lovagok, harcolva a győzelemért, Ulászlónak, Lengyelország királyának nagy zászlóját, melynek jelvénye a fehér sas volt, egy ellenséges rohammal... a földre vetették. De a legelszántabb katonák és veteránok, akik mellette álltak, rögtön felemelték és a helyére visszaállították, s ezzel megakadályozták a pusztulást... Hogy ezt a gyalázatot és becstelenséget lemossák, a lengyel katonák vad szenvedéllyel törtek az ellenségre, és mindaz az erő, melyet karjuk még őrzött, most áradt, pusztított és győzött. Időközben visszatért a német lovagoknak az a serege, mely a menekülő litvánokat és oroszokat üldözte. Magukkal hurcolták a foglyok nagy sokaságát, s győztesként érkeztek meg; nagy vidámsággal siettek a porosz táborba. De amint látták a veszedelmes fegyverekkel és erővel vívott háborút,

otthagyva a foglyokat és a zsákmányt, a küzdelembe vetették magukat, hogy segítségére siessenek bajtársaiknak, akik akkor már lanyhán hadakoztak. Az új harcosok érkezésével a küzdelem a két fél közt kegyetlenné vált. És ettől kezdve mind többen estek el. A német lovagok arcvonala nagy veszteséget szenvedett katonákban, úgyhogy csatarendje megbomlott. Akik a csatarendet vezették, attól tartottak, hogy embereik futásnak erednek. (A német) lovagrendi keresztések, valamint a csehek és az alemanok seregének állhatatossága megcsappant olyannyira, hogy a legtöbb helyen nem gondoltak a harc újrafelvételére... S ámbár az ellenség csatarendje újra és újra helyreállt, a legvégén a lengyel királyi had tömege mégis minden oldalról körülvette, aztán leterítette és tönkretette. A tizenhat hadijelvény alatt harcolók majd minden népe vagy halálát lelte, vagy fogsába esett. Az ellenséges sereg veresége oly mérvű volt, hogy mint ismeretes, maga Poroszország nagymestere, Ulrik, a marsallok, a kommandátorok, valamint a porosz sereg mindenféle lovagja és előkelői elesetek, az ellenség többi, elhárított tömege pedig, ha egyszer már hátat fordított, akkor biztos futásnak eredt... Az ellenséges tábor, minden jóval telis-teli, így a porosz nagymester díszkocsija, az ő és seregének minden kincse a lengyel katonák zsákmánya lett. A (porosz) kereszties lovagok seregénél találtak egynéhány négyes fogatot is, amelyek láncokkal és bilincsekkel jól meg voltak rakva. Ezeket a kereszties lovagok avégből gyűjtötték össze, hogy legyen mivel a lengyel foglyokat megbilincselni.

A poroszok szekerein és táborában volt azonkívül igen sok borral telt edény. A (lengyel) király serege, az ellenség legyőzése után, a harctól fáradtan, a nyári forróságtól elcsigázva, ezekhez az edényekhez rontott, hogy szomját lecsillapítsa. Némelyik vitéz a sisakját használta e célra, a többi a kesztyűjét, mások meg cipőikkel merítették a tiszta bort. Ulászló lengyel király azonban félt attól, hogy serege lerészegedik a bortól, és ezzel hasznavehetetlenné válik. Seregét, ily állapotban, ha valaki meg akarná támadni, még a bátortalan ellenség is legyőzné. És hogy a szerfeletti ivás ára ne legyen betegség és bágyadtság, a király megparancsolta, hogy a borosedényeket törjék, darabolják szét...

A (lengyel) királyi sereg az ellenséges kocsitábor szétverése után ahhoz a dombhoz ért, ahol az ellenség állomása és táborhelye volt. Innen megpillantotta a menekülésben szétszéledt ellenség számos csapatát, amint fegyvereiken, melyekkel csaknem mind el voltak látva, megcsillant az újból tűző nap. Üldözésükre alaposan felkészülve, a lengyel sereg egy sík rétre özönlött, és rátámadt az ellenség csapataira. Ezek közül csak igen kevesen mertek védekezni. Leverésük után maradék haduk se erőszakot, se sebeket nem szenvedett, épen megmaradt, minthogy a király megparancsolta, hogy a katonák kíméletesen bánjanak kardjukkal. Ugyanis Ulászló, Lengyelország királya, amidőn jelt adott katonáinak a menekülő ellenség üldözésére, előre megparancsolta nekik, hogy amennyire csak lehet, tartózkodjanak az öldökléstől. Az üldözés több mérföldnyi távra terjedt: csak kevesen menekültek meg futással, többen az üldözők kezére jutottak, akik őket a táborba vitték és kegyes bánásmódban részesítették... sokan azonban a csatatérről két mérföldnyi távolságra fekvő tö hullámaiba fulladtak a menekülés zűrzavarában és torlódásában. Az üldözésnek a leszálló éj vetett véget. Ebben az ütközetben ötvenezret öltek meg és negyvenezret ejtettek foglyul az ellenség sorából. Úgy hírlik, hogy a zsákmányolt hadi jelvények száma ötvenegy volt. Az ellenségtől elvett holmik módfelett gazdagították a győzőket. Jóllehet nehezen hiszem el a levágott ellenség számát, mégis pontos számítással megállapítható: ugyanis az utakat jó néhány mérföld távolságra a halottak tetemei borították be, a földet a megölték vére itatta át, és a lég megtelt a haldoklók jajszárával.

Jagelló Ulászó horodlói kiváltságlevele²³, 1413

1. Mindenekelőtt, amikor az éltető Lélek sugalmazására a katolikus hit fényét magunkba fogadtuk, és fejünkre tettük a Lengyel Királyság koronáját, akkor a keresztény hit sokasítása érdekében, litván földjeink jobb helyzete és java érdekében Litvániának ezeket a földjeit, a neki alárendelt és vele egyesített földekkel és birtokokkal együtt hozzácsatoltuk nevezett Lengyel Királyságunkhoz, inkorporáltuk, egyesítettük, összeegyesítettük, hozzávettük, szövetséggel megkötöttük a mi és egyéb testvéreink és ugyanezen Litván Föld valamennyi főura, nemese és bojárja egyöntetű beleegyezésével és akaratából és hozzájárulásával. Minthogy azonban nevezett Litván Földeket nyugalomban, biztonságban és jobb gondozásban kívánjuk megtartani és állandó javukról gondoskodni, tekintettel a keresztések ellenséges támadásaira és ármánykodásaira, és a hozzájuk csatlakozókra és minden egyéb ellenségre, akik az említett Litván Földek és a Lengyel Királyság elpusztítására törnek és feldúlását tervezik: ugyanezeket a földeket, amelyeket mindig, teljes uralommal, tiszta és vegyes jogon birtokoltunk idáig és birtokolunk most őseinktől a születés jogán, mint törvényes uralkodók, a főurak, nemesek és bojárak akaratából, jóváhagyásával és beleegyezésével, újból inkorporáljuk, bekebelezzük, hozzácsatoljuk, egyesítjük, szövetséggel hozzákötjük és örökre megerősítjük nevezett Lengyel Királysággal, megszabva azt, hogy ők maguk minden birtokukkal, földjükkel, uradalmukkal, fejedelemségeikkel, kerületeikkel, birtokaikkal minden tiszta és vegyes jog alapján mindig visszavonhatatlanul és sértetlenül egyek legyenek a Lengyel Királyság koronájával.

2. Ugyancsak a nevezett Litván Földek valamennyi egyházát és egész papságát, a székesegyházaikat, kolostoraikat, plébániáikat, közösségeiket, vilnóikat és a többi mind, amelyeket ezekben emeltek és amelyeket emelni fognak, alapítottak és alapítani fognak, tartásuk meg szabadságaikban, immunitásaikban, kiváltságaikban, kivételezett helyzetükben és szokásaikban a Lengyel Királyság szokása szerint.

3. Nevezett földjeink főurai, bojárjai és nemessége, élvezzék, birtokolják és használják adományaikat, kiváltságaikat és adománybirtokaikat, amelyeket mi adtunk, adományoztuk, részesítettünk, csak a katolikusok és a Római Egyház alattvalói, és akik címeradományt kaptak, úgy ahogyan a Lengyel Királyság főurai és nemessége birtokolja és használja az övéit.

4. Ugyancsak a nevezett főurak és nemesek atyai birtokaikat birtokolják ugyanolyan jogon, mint ahogy a Lengyel Királyság főurai közönségesen birtokolják birtokadományaikat, amelyekre vonatkozólag tőlünk érvényes és örökerejű megerősítéssel megerősített okleveleik vannak, hasonló módon birtokolják, és legyen szabad lehetőségük, hogy eladják, kicseréljék, elidegenítsék, adományozzák és saját javukra fordítsák, de a mi beleegyezésünkkel, különösen minden adott esetre, amint elidegenítésük, kicserélésük vagy adományozásuk, ami előttünk vagy megbízottaink előtt a Lengyel Királyság szokása szerint meg lesz szabva.

5. Ugyancsak az atya halála után a gyermekeket nem szabad megfosztani örökölt birtokaiktól, hanem az örökösök kötelesek az ő örökösökkel együtt (örökségként áthagyva azt) birtokolni, mint a Lengyel Királyság főurai és nemesei birtokolják a saját birtokaikat – és kedvező hasznukra fordítják.

6. Ugyanolyan módon feleségeiknek örököszt jelölhetnek ki birtokaikon és jószágaikon, amelyeket atyjuk örökségéből vagy a mi adományozásunk szerint örökre birtokoltak, vagy birtokolni fognak, ahogyan a Lengyel Királyságban ilyeneket

---

²³ A kiváltságlevél a Lengyelországgal ekkor még csak személyes unióban egyesült Litván Nagyfejedelemség nemeseinek megadta a lengyel nemesség minden kiváltságát, abban az esetben, ha felveszik a katolikus vallást. Ezzel előkészítette a litván feudális uralkodóosztály ellengyelesítését és a két ország későbbi teljes unióját. Volumina legum, 1859, II. N° 31.

kijelölnek. A Litván Földek nevezett főurai és nemesi lányait vagy nővéreiket, nőrokonait és saját nőtagjait csak katolikusokkal házasíthatják össze, és azokhoz adhatják férjül, saját jóakarata és a Lengyel Királyság ősidők óta betartott szokásai szerint.

7. Ezekkel az adományozott szabadságokkal nem ellentétben a főurak kötelesek várakat és hadiutakat építeni és karbantartani és adókat fizetni, a régi szokás szerint.

8. Külön kifejezésre juttatjuk azt, hogy a Litván Földek valamennyi főura és nemesi köteles megtartani és megőrizni hűségét és a keresztény valláshoz illő állhatatosságát irántunk. Ulászló, lengyel király és Sándor Vitautas, litván nagyfejedelem, és utódaink iránt, ahogy a Lengyel Királyság főurai és nemesi szokták megtartani és megőrizni, amiről a Litván Földek említett főurai, bojárjai és nemessége már esküvel kezeskedtek nekünk, amint világosabban benne foglaltatik okleveleinkben, amelyekben ők a Lengyel Királyság főuraival kölcsönösen megegyeztek. Ugyanúgy hűségük alatt és birtokfosztás terhe alatt sem tanáccsal, sem kedvezéssel, sem segítséggel nem szabad szolgálniuk és segíteniük semmiféle fejedelmet vagy főurat, vagy más bármilyen rendű embert, akik szembe kívánnak szállni a Lengyel Királyság földjeivel.

9. Továbbá azokat a méltóságokat, állásokat és tisztségeket, ahogy a Lengyel Királyságban el vannak rendelve, létrehozuk és megteremtjük Vlnóban – vilnai vajdaságot és várnagyságot, és Trokiban is és egyéb helyeken, ahol inkább alkalmasnak látszik, jóindulatunk szerint, örök időkre. Tisztségviselőknél is csak a katolikus vallás hívei és a Szent Római Egyház alattvalói lesznek kinevezve. Ugyancsak valamennyi állandó helyi tisztséget, mint amilyen a várnagyi méltóság, csak a keresztény (katolikus) vallás követőinek adományozzuk, azokat engedjük tanácsunkba, és azok vannak ott jelen, amikor az állam javáról tanácskozunk, mert a hitvallásban való különbség gyakran a véleményekben való különbözőségekre vezet, és ennek révén közismertekké válnak olyan döntések, amelyeknek titokban megőrizve kellene maradniuk.

10. Ugyancsak mindazok, akik ilyenféle szabadságokat és kiváltságokat kaptak adományba, sohase hagyjanak el minket, Ulászlót és Sándor Vitautas litván nagyfejedelmet, amíg mi élünk, és utódainkat, a litván nagyfejedelmeket, és sem tőlünk, sem utódainktól ne pártoljanak el, hanem híven és becsületesen engedelmeskedjenek, és eskü erejével híven és szilárdan maradjanak hozzánk és utódainkhoz, a litván nagyfejedelmekhez hozzákötve kegyeikkel, tanácsaikkal és segítségükkel mindörökké.

11. Ehhez még hozzájárul, hogy Litvánia nevezett főurai és nemesi Sándor Vitautas, a jelenlegi fejedelem halála után sohase tegyenek vagy válasszanak Litvánia nagyfejedelmévé és uralkodójává mást, mint azt, akit a lengyel király és utódai a Lengyelország és Litvánia földjeinek prelátusaival és főuraival folytatott tanácskozás alapján szükségesnek látnak, hogy megválasszák, trónra ültessék és megkoronázzák. Ugyanúgy ha a lengyel király gyermekek és törvényes örökösök nélkül hal meg, a Lengyel Királyság prelátusai, főurai és nemesi nem választhatnak maguknak királyt és uralkodót a mi, vagyis Sándor nagyfejedelem, Litvánia nevezett földjeinek főurai és nemesi tudtán és tanácsán kívül, az előbbi oklevelek erejénél és tartalmánál fogva.

12. Ezen felül, a nevezett szabadságokkal, kiváltságokkal és kegyekkel a Litván Földnek csak azon főurai és nemesi élhetnek és használhatják azokat, akik megkapták adományba a Lengyel Királyság nemesi fegyverét és címerét, és a keresztény vallás hívei, a Római Egyház alattvalói, nem szakadárook vagy egyéb hitetlenek.

13. Ugyancsak mindazokat az okleveleket, amelyeket a Lengyel Királyságnak és Litvánia földjein korábban is, hét vagy nyolc éve, és koronázásunk után vagy annak az idején ajándékoztunk és adományoztunk, jelen (oklevél) erejével megerősítjük, ratifikáljuk, jóváhagyjuk és állandó erőt adunk nekik.

14. Különösen hozzátesszük és kifejezzük, hogy a Lengyel Királyság és Litvánia földjeinek említett főurai és nemesei, amikor szükség lesz, gyűljenek össze országgyűlésre tanácskozás céljából Lublinba vagy Parczówba, vagy más alkalmas helyre akaratumk egyetértésével, a Lengyel Királyság és Litvánia említett földjeinek jobb hasznára és javára.

Végeztetett Horodlő városában a Bug folyó mellett, közös országgyűlésen október hava második napján az Úr 1413. esztendejében.

A nieszawai statútum²⁴, 1454

a) Kislengyel statútum

Nieszawa, 1454. nov. 11–29.

Ha előfordul, az, hogy egy nemest városi polgár vagy paraszt megsért, akkor a sértett nemes a sértő ellen panasszal élhet az országos jog szerint, és megidézheti azt a magdeburgi jogtól eltérően az ország törvénye szerint...

b) Nagylengyel statútum

Hogy az állam a jövőben jobban kormányoztassék, az a kívánságunk, és ezt határozatba hozzuk, hogy semmiféle új rendelkezést nem lehet egyénileg hozni, sem a jövőben nem lehet hadat üzeni az országos szejm döntése nélkül: az új ügyeket előbb meg kell vitatni, azután kell elfogadtatni a nemességhez tartozó tömegekkel.

A piotrkówi statútumból²⁵

(János Albert lengyel király a lengyel parasztságról, 1494)

„Mi, János Albert, Isten kegyelméből Lengyelország királya... itt, a piotrkówi országgyűlésen egybegyűlt és ennek a királyságnak teljes egészét képviselő, a jelen nem levők teljhatalmával felruházott prelátusokkal, nemességekkel és a tartományi követekkel, egyházi és világi alattvalóinkkal együtt folytatott közös és hosszú tanácskozás után elhatároztuk...

A folyók szabad hajózhatóságáról. Elhatároztuk, hogy királyságunk... folyóin a hajózás és úsztatás... fel és le mindennemű árukkal... szabad legyen minden rendű ember számára... Betiltunk... minden díjszedést (solutiones) és vámot.

A hajózás toruńi akadályairól. Hogy a toruńiak ne akadályozhassák, be ne börtönözzék, és fel ne tartóztassák a hajókat... hogy mindenki szabadon és biztosan hajózhassék Gdańskba.

A parasztsok fiairól. Továbbá a plebejusi ifjúság szabadosságáról, valamint a birtokok elnéptelenedéséről tanácskozva, elhatároztuk... hogy faluhelyről csak egy fiú hagyhassa el apját, ha szolgálni, de különösképpen, ha tanulni vagy mesterségre megy... Ha pedig távozni akar, meg kell szereznie a birtok urától az engedélyt és bizonyítványt, amellyel mint felszabadított jobbágy (emancipatus) az iparba vagy szolgálatba léphet.

Arról, hogy a plebejusokat ne engedjék a magasabb egyházi tisztségbe. Elhatároztuk ... hogy a fő egyházakba (káptalanokba), vagyis a gnieźnói, krakkói, wladyslawi, poznańi és polockiba – csak a lengyel királyság bennszülöttei (indigénái), apai és anyai ágon nemesi származásúak vétethessenek fel...

²⁴ A statútumot IV. Kázmér (1447–1492) lengyel király a köznemesség követelésére adta ki, különben a nemesek nem voltak hajlandók támogatni a német lovagrend elleni háborúban. A statútum fontos lépés volt a köznemesség hatalmának kiépítése során, a nemesi köztársaság felé vezető úton. Volumina legum, 1859, II. N° 35, 39.

²⁵ Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Szerk.: Sz. Jónás Ilona. Osiris Kiadó. Budapest, 1999. 527. oldal

A felvehető plebejusok számáról. Elhatározzuk, hogy plebejus származású doktorok is felvétethessenek [a káptalanokba] az alábbi számban és rendben: azokban az egyházakban, ahol régtől fogva vannak javadalmazott jogi és teológiai doktorok és lektorok... kettőt-kettőt; azokban, ahol ilyenek nincsenek, egyet a teológiából és a jogból.

Tilalom a királyság területének elhagyásáról aratás idején. Minthogy Mazóvia földjéről és a lengyel királyság egész területéről számos laikus távozik aratás idején Szilézia és Poroszország területére, aminek következtében lengyel földön nem könnyű munkást vagy szolgálót találni, ezért elrendeljük, hogy mindezeket... a kapitányok, nemesek és földesurak büntetlenül tartóztassák fel, és adják át munkára a földbirtokosoknak.

A koldusokról. Minthogy ebben a hírneves királyságban olyan nagyszámú koldust lát az ember, hogy ehhez fogható királyságot e tekintetben nem is találhatnánk... ezért elhatároztuk, hogy királyságunk városaiban, mezővárosaiban és falvaiban mindössze annyi koldus legyen, mint ahánynak a városokban és mezővárosokban a hatóságok és a plébánosok; a falvakban... a földbirtokosok megfelelő igazolást adnak... akiket pedig igazolás nélkül találnak meg, azokat szolgálatra kell fogni... és a török és tatár részek erődítési munkálataihoz kell kiadni.

A polgárok és plebejusok földbirtoktulajdonára vonatkozó tilalom. Elhatároztuk, hogy a bárhol lakozó polgárok és plebejusok nem vásárolhatnak, birtokolhatnak mezővárosokat, falvakat, birtokot... örökös vagy zálogjogon, mégpedig azért, mert ők... ezek birtokában rendszerint a hadkötelezettség alól szeretnének kibújni... akik pedig már birtokukba vettek ilyen javakat, azok – büntetés terhe mellett – kötelesek azt egy bizonyos időn belül eladni.”

BULGÁRIA

II. Iván Aszen cár tirnovói felirata²⁶

A 6738. (1230) évben a 3. indikcióban én, Iván Aszen, Krisztus urunkban a bolgárok istenfélő cárja és egyeduralmodója, az öreg Aszen cár fia, felépíttetem és festményekkel színültig felékesítettem ezt a 40 szent vértanú nevével elnevezett igen tiszteletreméltó templomot, akiknek a segítségével uralkodásom tizenkettedik évében, amely évben kifestették ezt a templomot, hadba indultam Romániába és szétvertem a görög sereget, magát a cárt, Theodoros Komnénos urat valamennyi bojárjával együtt fogságba ejtettem. És elfoglaltam egész országát Drinápolytól Dracig, a görög földet és az albánt és a szerbet; azokban a városokban meg, amelyek Konstantinápoly körül vannak, és magában ebben a városban a frankok uralkodtak, de ezek is meghajoltak cárságom jogára előtt, mert nem volt más cár rajtam kívül, és nekem köszönhették, hogy napjaikat eltöltötték, mert isten így rendeli, mert nélküle sem tett, sem szó nem megy végbe. Neki dicsőség örökkön örökké, amen.

A bolgár állam harca a bogomil mozgalom ellen²⁷

38. Mivel gonoszsággal teli ellenségünk az egész bolgár földön elhintette a manichaeus eretnekséget, miután elegyítette azt a massalianus eretnekséggel is, mindazokat, akik kezdeményezői ennek az eretnekségnek, anathema sújtsa.

39. Bogomil papra, aki Petr bolgár cár idején átvette ezt a manichaeus eretnekséget és elterjesztette azt a bolgár földön... korábbi és most is meglevő tanítványaira, az ún. apostolokra, anathemát mondunk.

40. És mindenkire, aki folytatja ezt az eretnekséget, fenntartja szokásait, éjszakai gyűléseit, szentségeiket és haszontalan tanításait, valamint arra is, aki velük közlekedik, anathema szálljon...

41. Mindazokra, akik bizalmas viszonyban vannak velük, és egyetértésben együtt esznek-isznak velük, valamint ajándékokat kapnak tőlük, mint velük egyetértő társaira, anathemát mondunk.

79. Minden eretnekre anathema szálljon...

99. Mindazokra, akik megkísérlik az igazhitű császároktól és az üdvükért aggódó keresztényektől a szent egyházaknak, püspököknek, monostoroknak és a többi templomoknak adományozott aranypecsétet és közönséges oklevelekkel megerősített birtokokat megsérteni vagy bármit is elvenni bármiből is, amit Istennek szenteltek, háromszoros anathemát mondunk.

103. Minden bojárja, kicsire és nagyra, papra és szerzetesre és az egész népre, amely engedelmes alázattal mindenkor megőrzi a tiszta és igaz szeretetet a cár és a főpapok iránt, örök emlékezés.

Minden tolvajra, rablóra, gyilkosra és azokra, akik ezeknek segítenek, anathemát mondunk.

Ivan Alekszandar bolgár cár adománylevele a velenceieknek, 1352

Cári felségem ezt az oklevelet velencei frank barátainak és testvéreinek adja, és cári felségem esküszik az Atyaistenre és Szűz Máriára... és önnön lelkére, hogy valamennyi velencei kereskedő épségben és biztonságban jöhet-mehet hajóival és

---

²⁶ A feliratot a cár a tirnovói 40 szent vértanú templomban állíttatta fel a Theodoros Komnénos epiruszi deszpota felett aratott győzelme emlékére. Dujcsev 40. o.

²⁷

áruival szerte egész birodalmunkban. A kereskedésért 3 százalékot kell fizetniük. Büntetést nem viselhet fiú az atyja helyet, sem atya a fiú helyett. Ha véletlenül, szerencsétlenség folytán elpusztul egy hajó, mind rakománya, mind személyzete oltalom alatt áll. Egy 100 perper értékű rakományért 4 grossót kell fizetni... 1 cantar súlyú áru lemázsálásáért 1 és 1/4 asprót. Nagy hajó árboca után 2 perper, kishajó után 1 perper [kell fizetni]. Ha az áruk nem kelnek el, akkor [a kereskedők] elmehetnek szárazföldre vagy tengerre, amerre akarnak, és nem kell semmit sem fizetniük. Úgyszintén nem lehet zár alá venni semmit, vagy zálogot venni egyetlen velenceinek a házában sem, ha nem fordulnak előbb a bírósághoz, senki sem rendelkezhetik az illető javaival, csak maguk a velenceiek. Ugyancsak vásárolhatnak vagy építtethetnek templomokat és üzletházakat, ahol nekik tetszik ezeken a területeken, anélkül, hogy bárki is ellenszegülhetne ezen elhatározásuknak. S ha valaki ellenszegülni merészelné, az illető cári felségem árulója lesz.

Bulgária török uralom alá kerül²⁸

Murad újból felkerekedett, hogy hadba vonuljon vagy a bolgárok, vagy Ugljesa ellen. Amikor Ugljesa és Vukasin király ezt megtudta, nagy szerb hadsereget gyűjtött össze, s ugyancsak (gyűjtöttek) Dalmáciából és Trebinjéből is... Akkor rengeteg török érkezett Muraddal együtt, nagy ütközet kerekedett, és szörnyű vérontás folyt le a Marica folyónál. A törökök... megölték a Marica folyónál Ugljesát és Vukasin királyt. Ezek mindketten a 6879. (1371) évben pusztultak el, szeptember havának 26. napján.

Ez előtt a csata előtt halt meg Alekszandr tirnovói cár... A trónra Sisman cár lépett, Alekszandr fia...

Ebben az időben Carigradban Kaloioannes Palaiologos volt a császár; a törökök ekkor megszállták azokat az esküket, amelyeket a görögöknek tettek volt, és elfoglalták Gallipolis várost s az azt környező falvakat, elfoglalták Makedóniát és elkezdtek úgy harcolni, ahogyan kedvük tartotta. Az átkelőhelynél felállították a maguk őrségét, hazaküldvén a görögöket.

Kaloioannes császár, miután 35 évig uralkodott, a 6880. (1372) évben meghalt, s fia, Manuel Palaiologos lépett a trónra. Ekkor egyébként nagy tömeg gyűlt össze, s kezdték elfoglalni a földeket és a városokat, és fogságba hurcolni ezek lakosságát... Bevették Dracsot, sőt a Dalmáciáig terjedő területet is; meghódították az egész albán földet is, mivel a keresztény államok gyengék voltak, és nem volt, amivel ellenállást fejthettek volna ki a törökök ellen.

Néhány év múlva ezután (a törökök) felkerekedtek a szerb föld ellen, s ott háború kerekedett, amelyben roppant nagy sokaság – megszámlálhatatlan hadsereg – pusztult el belőlük (a szerbekből), és vérontás támadt... Ekkor egyébként a harcosok egyike, név szerint Milos, aki nagyon bátor volt... lándzsával... átdöfte a gonosz Muradot, kiontotta lándzsájával egész belsejét és utálatos lelkét. A törökök megölték Lázár szerb fejedelmet a 6897. (1389) évben június havában. Bajazid vette át atyja, Murad szultánságát, hatalma alá hajtotta a szerb földet is, rákényszerítette őket, hogy adót fizessenek, hadsereget küldjenek neki, s (háborúban) vele együtt vonuljanak ki, és Stefan deszpotát 1281 helyezte atyja trónusára, hogy uralkodjék a szerbek felett.

Néhány nappal később újból felkerekedett a törökök roppant nagy sokasága, elindultak Mircea vajda oláhjai ellen, és olyan nagy csata kerekedett, hogy a törökök soraiban a hatalmasok közül sok válogatott ember elesett, s ugyanígy a keresztény uralkodók közül is...

---

²⁸ Részletek egy névtelen bolgár évkönyvből

Olyan megszámlálhatatlanul sok lándzsát törtek, hogy a hajítófegyverek sokaságától nem lehetett látni a levegőget. Akkora vérfolyó folyt ott az emberi testek tömegéből, hogy maga Bajazid is megrettent, és futásnak eredt. Azonban főurai közül az egyiket beiktatta, hogy uralkodjék ezen a földön, mivel Mircea magyar földre menekült. De maga Bajazid is menekülésre fogta a dolgot, s át akart kelni a Dunán. Őrséget állított a Duna valamennyi átkelőhelyéhez.

Hatalmába kerítette Sisman bolgár cárt is és megölette a 6903. (1395) évben, június havának 3. napján; megszállta a bolgár földet is és beiktatta ott kormányzóit az egész bolgár földre kiterjedően.

SZERBIA

Dusán István cár törvénykönyve²⁹

I.

Az igazhitű István cár törvénykönyve

A 6857. (1349) évben, a második indikcióban, az úr felmagasztalásának ünnepén, május 21. napján. Ezt a törvénykönyvet összeállította a mi pravoszláv gyűlésünk, kir-Ioannikij pátriárka őszentsége, valamint az összes püspökök és a papság, az alsó és a főpapság és én, az igazhitű István cár, s országom valamennyi nemese, kicsi és nagy.

E törvénykönyv rendelkezései pedig a következők:

9. Ha akad egy eretnek, aki keresztény nőt vesz feleségül, ha akar keresztelkedjék meg keresztény módra, ha nem keresztelkedik meg, vegyék el feleségét és gyermekeit, adja nekik vagyonának egy részét, őt magát pedig száműzzék.

10. Ha akad egy keresztények között élő eretnek, bélyegezzék meg és száműzzék; ugyancsak megbélyegzendő az, aki ilyesmit eltitkol...

21. Aki egy keresztényt nem igazhitűnek elad, annak vágják le kezét, és vágják ki nyelvét.

22. A nemesek emberei, akik egyházi falvakba és katunokba telepedtek, térjenek vissza urukhoz...

26. Az országom területén található összes egyházak legyenek szabadok minden munkától, kicsinytől és nagytól.

33. Az egyháziak emberei felett minden perükben ítéljenek metropolitáik, püspökeik és igumeneik. Ha mindkét perlekedő fél egy egyházhoz tartozik, akkor ítéljen felettük saját egyházuk. Ha a perlekedők két egyházból származnak, akkor ítéljen felettük mindkét egyház.

34. Országomban – Zagorjéban és más helyeken, a meroph falvakban az egyháziak emberei ne járjanak robotra, szénakaszálásra, szántásra, szőlőművelésre, sem másféle kis vagy nagy munkára. Én, a cár, felszabadítottam őket minden munkától, hogy csupán az egyháznak dolgozzanak. Ki pedig robotra hajtja őket, és megszegi az uralkodói törvényt, annak urától kobozzák el vagyonát.

35. Én, a cár, megengedtem az egyház igumenjeinek, hogy birtokolhassanak mindenfajta házat, paripát, lovat, juhot és minden mást, és hogy mindenben szabadok legyenek, ahogyan ennek a törvény és az igazság szerint lennie kell, s ahogyan az a szent alapítók okleveleiben meg vagyon írva...

38. Mostantól kezdve és ezután az én cári paripáimat és lovaimat ne adják ellátásra sem az egyházaknak, sem az egyházi falvaknak.

39. A vlastelinek és vlasteličiček, legyenek bár szerbek vagy görögök, akik cári felségem országában vannak, s oklevelekkel bastinákat kaptak tőlem, birtokolják továbbra is szilárdan azokat a bastinákat, amelyeket e gyűlés előtt bírtak.

40. S azok az oklevelek és rendeletek, amelyeket cári felségem adott, és amelyeket adni fog, továbbá azok a bastinák, amelyeket az első igazhitű cárok adtak, maradjanak sérthetetlenek. Rendelkezzenek velük szabadon – (ha akarják) adják az egyházaknak lelkük üdvösségéért, vagy adják, akinek akarják.

---

²⁹ Dusán István (1331–1355) rövid időre egyesítette az országot, s az adott időpontban a Balkán-félsziget egyik nagyhatalmává tette. Törvénykönyve a középkori szerb történelem egyik alapvető forrása, egyébként az uralkodó központosító törekvéseit is mutatja. Részleteket közlünk a törvénykönyvből. Novakovič, 1898, 6. s köv. o.

41. Ha a birtokos gyermektelen, vagy voltak ugyan gyermekei, és meghaltak, s így halála után a bastina üressé válik, amennyiben családjában harmadízigen van (utóda) – kapja meg ez bastináját.

42. Az összes bastinák legyenek szabadok mindenfajta munkától és adótól, kivéve a szokott és a törvényes hadiszolgálatot.

43. Sem a cár úr, sem a király, sem a cárnő nem veheti el senkitől sem erőszakkal bastináját, s nem vásárolhatja meg, nem cserélheti el, ha birtokosa maga nem akarja.

44. Az otrokrok, akiknek van uruk, váljanak azok bastináivá és gyermekeik is örök bastinává; otrokot azonban hozományba adni sehol sem szabad...

46. Ha valakinek van otroka, azok az ő bastinájává válnak. Felszabadítani őket, csupán tulajdonosuknak vagy annak feleségének vagy fiának szabad, senki más nem szabadíthatja fel őket...

49. Ha idegen seregek átlépik a határt, kirabolják a cári földeket és ugyanazon az úton visszatérnek, akkor a határ menti birtokosok, kiknek földjén az idegenek áthatolnak, kötelesek mindent megfizetni.

50. Az a vlastelin, aki megsért és meggyaláz egy vlasteličičet, fizessen 100 perpert (büntetést). Az a vlasteličič pedig, aki megsért egy vlastelint – 100 perpert ad, és vesszőzzék meg...

55. S ha egy szebr meggyaláz egy vlastelint, 100 perpert fizet, és bélyegezzék meg. Ha pedig egy vlastelin vagy egy vlasteličič megsért egy szebrt, 100 perpert fizet...

59. Senki sem adhat el vagy vásárolhat egy proniát, ha nincs bastinája. A proniaföldből senki sem adományozhat az egyháznak, ha pedig adományoz, az ne legyen érvényes.

60. Mindenki köteles a cárt szállítani, amikor valahová megy – a városból a zsupába, zsupáról zsupára, s ismét a zsupából a városba...

67. Az otrokrok és merophok, akik együtt élnek egy faluban, minden rájuk eső fizetményt lélekszám szerint fizetnek. Amennyit fizetnek s amennyit dolgoznak, annyi földet bírjanak.

68. A merophokra vonatkozólag a törvény az egész országban (a következő): hetenként két napot dolgozzanak a proniabirtokosnak, s évente adják meg neki a cári perpert, s mindenki, aki tud dolgozni, kaszáljon neki egy nap szénát, és dolgozzék egy napot a szőlőkben. Ha valakinek nincsen szőleje, akkor egy napot más munkával töltsön el számára. Annak a munkának gyümölcse, melyet a meroph megdolgozott, a proniaroké, de ne vegyenek el tőle többet, mint amennyit a törvény megenged.

69. A szebrek nem gyűlhetnek össze gyűlésre. Ha valaki összehívja őket, akkor annak le kell vágni a fülét, s ki kell égetni a szemét...

72. Ha valaki a nem szabadok közül a cári udvarba megy, mindenkinek szolgáltatassanak igazságot, a nemesek otrokainak kivételével...

79. Falu a faluval szántson együtt, ahol az egyik falu, ott a másik is, kizárva azonban a törvény által eltiltott erdőket, és réteket. Ezekben senki sem szánthat.

82. Ha egy faluban megáll egy vlach vagy egy albán, akkor egy másik, aki utánuk jön, ne álljon meg ugyanabban a faluban. Ha pedig erőszakkal megáll, fizessen büntetést és fizessen a lelegelt fűért...

85. Ha valaki babun módra beszél, ha nemes 100 perpert fizet, ha nem nemes 12 perpert és vesszőzzék meg.

86. Ha valaki nem előre megfontolt szándékkal és erőszak nélkül gyilkosságot követ el, fizessen 300 perpert; ha pedig a gyilkosság előre megfontolt szándék volt, akkor vágják le mindkét kezét...

93. Aki idegen embert idegen földre visz, fizesse meg gazdájának hétszeresét.

94. Ha a nemes a városban vagy a zsupában, vagy a katunban megöl egy szebrét, 1000 perperc fizet. Ha egy szebr öl meg egy nemest, le kell vágni mindkét kezét, és fizessen 300 perpert...

96. Ha valaki megöli apját vagy anyját, vagy testvérét vagy gyermekét, az ilyen gyilkost égessék el.

97. Ha valaki a nemesnek vagy egy jó embernek megtépi szakállát, le kell vágni mindkét kezét.

98. Ha két szebr megtépi egymás szakállát – a büntetés ezért 6 perper.

99. Ha valaki felgyújt egy házat vagy hombárt, vagy a szalmát vagy a szénát, akkor a falu köteles kiadni a gyújtogatót. Ha nem adja ki, meg kell mindazt fizetnie, amit a gyújtogatónak kellett volna fizetnie és elszenvednie...

103. Az otrokokat összes vétkükért uraiknak kell elítélniük vérontásért, vrazsdáért, lopásért, rablásért (szökevény), emberek befogadásáért pedig a cári bírók előtt felelnek...

106. Ha valamelyik vlastelin udvari embere bünt követ el, amennyiben proniari fia, úgy igazolja őt esküvel nemzetsége, ha pedig szebr, akkor vessék üstpróba alá...

111. Ha valaki meggyalázza a bírót, amennyiben vlastelin, vegyenek el mindent tőle, ha pedig falu – fosszák ki, és pusztítsák el.

112. Ha valaki – legyen az az én cári emberem, egyházi vagy nemesi ember – megszökik a tömlöcből és udvaromba jön, legyen szabad mindenével, amivel jön...

115. Ha valaki befogadott valamilyen embert idegen földről és az saját ura ítélete elől szökött, amennyiben a szökevény bemutatja a cári kegyelemlevelet, akkor azt érvényesnek kell tekinteni. Ha nem mutatja be a kegyelemlevelet, vissza kell őt adni (urának)...

118. A cári földön közlekedő kereskedőket a nemesek és más emberek közül senkinek sem szabad erőszakkal visszatartani, vagy áruikat kirakatni, és erőszakkal pénzbírságot kivetni rájuk. Aki erőszakkal kicsomagoltatja áruikat, 500 perpert fizet. A cári adószedőnek nincsen joga valakit kényszeríteni vagy visszatartani, hogy alacsony áron eladja neki áruját. Mindenki szabadon járjon árujával a vásárokra...

123. ...Ahol a szászok a mostani gyűlés előtt erdőt irtottak, az a föld legyen az övék. Ha pedig valamilyen nemestől igazságtalanul elvették földjét, ítéljenek felettük a szent király törvénye szerint. Ezután pedig a szászok ne irtassanak, ha pedig irtanak, ne szántsanak, ne telepítsenek le embereket, a föld maradjon puszta, és nőjön az erdő.

124. A görög városok, amelyeket a cár úr bevett, s amelyeknek okleveleket adott, azok bírják mindazt, amit ezen gyűlés előtt bírtak; ez pedig legyen sérthetetlen, és semmit se vegyenek el tőlük...

126. Mindenért, amit a városok körül fekvő városi földeken elvesznek vagy ellopnak, a környék fizet.

127. Ahol megsérül a városi erődítmény vagy torony, ezt kijavítják az illető városnak és annak a zsupának lakói, amely a város körzetének számít.

128. Amikor a cár úr megházasítja vagy megkeresztelteti fiát, és palotát és házat kell neki építtetnie, segítsen neki mindenki, nagy és kicsiny egyaránt.

129. A vajdák minden hadseregben a cári hatalommal egyforma hatalmat bírnak. Mindenki, akinek parancsolnak, engedelmeskedjék. Ha valaki valamivel megsértene őket, az a büntetésük, ami a cár megsértőinek. És a seregben levő bírák, nagyok és kicsik, ítéljenek a vajdákkal együtt, és senki mással.

II.

139. Cárságom területén a merophokkal az úr semmit sem csinálhat törvényellenesen. Csupán azt kötelesek végezni és adni, amit a cár megírt a törvénykönyvben. Ha (az úr) valamit törvényellenesen csinál nekik, akkor cári rendeletem értelmében minden meroph perbe szállhat urával: legyen bár az cári felségem vagy a cárné, vagy az egyház, vagy országom nemesei, vagy bárki más. Senki

sem tarthatja őket vissza a bírótól, de a bírók az igazság szerint ítéljenek. S ha meroph megnyeri ügyét, akkor országom bírói gondoskodjanak róla, hogy az úr a merophnak fizessen meg mindent időben, és utána az úrnak semmi rosszat sem szabad cselekednie a merophhal...

142. Ha valaki a vlastelinek és vlasteličiček közül, akiknek a cár földeket és városokat adott, erőszakkal foglal el falvakat és embereket vagy valami más dolgot, és így megsérti a gyűlésen megállapított cári törvényt, attól el kell venni földjét, s az, aki (a foglalást) elkövette, fizessen meg mindent saját vagyonából, s büntessék úgy, mint a szökevényt...

145. Cári felségem elrendeli, hogy ne legyenek zshiványok és tolvajok senki birtokán sem, sem a kerületekben, sem a városokban, sem a zsupákban, sem pedig a határvidékeken. A rablást és tolvajlást pedig így kell kiirtani: amely faluban tolvajt vagy zshiványt fognak, azt a falut fosszák ki, a zshiványt pedig akasszák fel fejjel lefelé, a tolvajt pedig vakítsák meg. Ennek a falunak az urát megkötözve hozzák cári felségem elé, fizessen meg mindenért, amit a zshivány vagy a tolvaj kezdettől fogva elkövetett, s ezenkívül büntessék meg úgy, mint a tolvajt és zshiványt...

163. Amikor ítélnek, az összes bírák jegyezzék fel a bírói ítéleteket, s őrizzék maguknál. Egy másolatot pedig adjanak a bíró által felmentetteknek...

166. Ha egy részeg... megtámad, megüt és megsebesít valakit, de nem halálosan, akkor ennek a részegnek tolják ki a szemét, és vágják le a kezét. Ha egy részeg valakit megüt vagy leveri sapkáját, vagy más módon megsért valakit, de nem sebzi meg, mérjenek rá 100 botütést és zárják tömlöcbe. Majd a tömlöcből kihozván, verjék meg még egyszer, és bocsássák el...

169. Ha a városokon és piacokon kívül valamilyen faluban aranyművest találnak, akkor fosszák ki a falut, s őt (az aranyművest) égessék meg.

171. Cári felségem elrendeli továbbá: ha cári felségem valakinek haragból, szeretetből vagy kegyelemből oklevelet ad, s ez az oklevél megváltoztatja a törvényt, a bírák ne engedelmesskedjenek ennek az oklevélnek, hanem az igazság szerint ítéljenek, döntsék el az ügyeket...

174. Azok a földbirtokosok, akiknek örökös birtokuk, szőlejük vagy vásárolt földjük van, szőleiket és földjeiket adhatják jegyajándékba, vagy az egyháznak adományozhatják (vagy eladhatják), és a dolgozók ekkor azon a helyen, annál az úrnál maradnak, ahol a falu van. (S ha azon a helyen, annak az úrnak, akié a falu, nem lesz dolgozója), ezeket a szőlőket (és földeket magához) veheti.

190. Ha a zsupában makkos erdők nőnek, akkor fele a caré, fele pedig a vlasteliné, akié a föld.

201. Ha meroph urától valamilyen más földre szökik vagy cári földre menekül, ahol ura megtalálja, bélyegezze meg, vágja le az orrát, adjon bizonytságot, hogy ismét az övé lett, de mást semmit se vigyen el tőle.

A rigómezei csata³⁰, 1389

Amikor megérkezik hozzád ez a firmán, tudd meg, hogy a győzelem után, amelyet Rigómezőn Isten akaratából atyám, Murad szultán, kinek élete boldog, s halála vértanúi volt, annak ellenére, hogy álmában történt látomása után arra kérte a magasságbélit, hogy adjon neki vértanúi véget, épen és egészségesen tért vissza a harcmezőről magasan az ég felé emelkedő sátorába; s ekkor, amikor a legnagyobb örömet éreztük, látván, hogy a bánok levágott fejei hogyan gurulnak a lovak patái alatt,

---

³⁰ Részlet Bajazid szultánnak a csata után kiadott oklevélből, amely elmondja Murad meggyilkolásának történetét, és utal arra, hogy Jakubot viszont Bajazid ölette meg. Gracianszkij–Szkazkin: Középkori történeti Chrestomathia II., 188. o.

s egyesek ott állnak összekötött kézzel, mások pedig átvágott izmokkal – teljesen váratlanul egy bizonyos Milos Kopilics, aki ravaszságból és cselszövésből azt mondotta, hogy felvette az izlámot, arra kért bennünket, hogy vegyük be a győztes hadseregbe. Amikor megengedtük neki, hogy megcsókolja a fénylő nagyúr lábát, ahelyett, hogy ezt tette volna, elhárítatlanul ruhájában elrejtett mérgezett kést szúrt a fénylő nagyúr dicső testébe, s súlyosan megsebezvén, megitta őt a mártírok serbetjével. Miután pedig az említett Milos ezt végrehajtotta, elfutott a katonák elől, akik úgy tündököltek, mint a fényes csillagok az égen, de beérték őt, és darabokra vágták. Mikor a történeteket meghallottam, a vértanú seregéhez siettem, de már holtan találtam; ugyanakkor történt, hogy bátyám, Jakub bej eltávozott az örökkévalóságba. Atyám testét megbízható emberekkel elszállíttattam, hogy Brüsszában temessék el. Amikor megérkezik a holttest, temettesd el, de senkinek se beszélj a történetről, sőt a nép előtt mutassátok a győzelem jeleit, hogy az ellenség semmit se vehessen észre.

Sándor moldvai fejedelem szerződése Hunyadi Jánossal³¹ 1453

+ Isten kegyelméből én, uramnak Jézus Krisztusnak szolgája II. Sándor vajda moldvai fejedelem adom tudtára ezen keresztény és szabad és nyílt oklevéllel mindenkinek, aki olvassa és hallja és érteni akarja, hogy isteni gondviselésből úgy történt, hogy örök békét és keresztény egységet kötöttünk hatalmasságom atyjával, János vajdával. Ulászló király helytartójával és az egész Magyarország kormányzójával és urával, és úgy fogadtuk, hogy halálomig fia leszek, és hogy mindenben engedelmeskedem neki, mint igazi fia az atyjának, valamennyi bojárómmal és egész földemmel, és semmit sem teszek ökegyelmessége parancsa nélkül, és hogy ökegyelmessége parancsára megteszem és teljesítem, és hogy feleségét úgy tekintem, mint úrnőmet halálomig, és hogy barátainak jó barátja leszek, és ellenségeinek pedig ellensége, amíg élek. Uram és atyám János vajda pedig szeressen minket és védjen meg minket minden ellenséggel szemben minden ország felől és minket és országunkat, mint minden atya fiát és a jó uralkodó országát. Mi pedig országunkkal együtt legyünk engedelmesek atyánknak, János vajdának, amint fentebb megírtam, mindenben. És ha atyámnak valamilyen ügye támad és parancsot ad, hatalmasságom legyen engedelmes ökegyelmessége parancsának. Mindezt a fentebb leírtat elfogadjuk, és megígérjük és esküszünk rá valamennyi kis és nagy bojárunkkal együtt, akik nekünk engedelmeskednek. A magasságbeli Isten nevében, aki a Szentháromságban dicséretes. Minden szentek nevében, akik az idők kezdete óta kedvesek Istennek, hogy megtartjuk és teljesítjük mindenben, mint keresztények. A minden fentebb leírtak nagyobb megerősítésére és igazolására pecsétünket is hozzáfüggesztettük ehhez a mi írásunkhoz és ígéretünkhöz. Megíratott ez az oklevél Suceava városában 6961. (1453) február 17-én. + Sándor vajda pecsétje +

---

³¹ A szerződés célja a törökök elleni harc továbbvitele volt. E. Hurmuzaki, Documente..., 1891, 11. o.

KIJEVI RUSZ

Régmúlt idők krónikája³²

Kezdjük hát ezt az elbeszélést emígyen!

Az özönvíz után Noé három fia felosztotta a földet... Sémnek jutott Kelet... diámnak — Dél... Jáfetnek pedig az északi és nyugati országok. Sém, Chám és Jáfet tehát, kockát vetve, felosztották a földet, és elhatározták, hogy ki-ki békében él a saját földjén. A nép ekkor még egységes volt. Amikor az emberek megsokasodtak a földön, kiötlötték, hogy egy égis éró tornyot fognak építeni... Össze is gyűltek Mezopotámia mezején. .. Babilon városa mellett; ezt a tornyot negyven éven át építették, s mégsem fejezték be. Az Isten leszállt az égből, hogy megtekintse "a várost s ezt a tornyot, és így szólt: „Lám [mit cselekszik] az egy nemzetség és egy nép.” S akkor összekeverte a népeket, felosztván őket 72 részre, és szétszórta azokat az egész földön. A bábéli zűrzavar után hatalmas széllel lerombolta azt a tornyot...

A torony lerombolását és a népek szétszórását követően Sém fiai elfoglalták a keleti országokat. Chám fiai megtelepedtek a déli országokban, Jáfet fiai meg a nyugati és az északi országokban. E 72 nép egyike Noricum városában telepedett le. E város lakói Jáfet törzsből valók, tehát szintén szlávok, voltak.

Sok-sok idő múltán a szlávok letelepedtek a Duna mentén, ott, ahol ma a magyar és bolgár föld van. Ezeknek a szlávoknak az utódai szétszéledtek a földön, és azokról a helyektől kapták nevüket, amelyeken letelepedtek...

Ezek a szlávok elvándoroltak a Dnyeperig is, letelepedtek a folyó mentén, és poljánoknak nevezték el őket, más szlávokat meg drevljánoknak, mert az erdős vidékeken letek otthonra. A Pripjaty és a Dvina között megszálló szlávokat dregovicseknek. a Dvina mentén élőket pedig a Dvinába ömlő Polota folyócskáról polocsánoknak hívták. Az 11- meny-tó környékén élő szlávok, akiket ezen a néven is emlegettek, alapították Novgorod városát. Más szláv törzsek a Gveszna, Szejna és a

---

³² A legrégebbi orosz évkönyv a "Poveszty vremennih let" (Régmúlt idők krónikája, a szakirodalomban előfordul még Nyesztor krónika vagy Óskrónika néven is). Nemcsak a legrégebbi, hanem történelmi adatait, stílusát tekintve a legértékesebb is. Kijevben keletkezett a 11–12. század folyamán, amikor a Kijevi Rusz az orosz államiság központja volt. A Régmúlt idők krónikájának keletkezéstörténete viszonylag jól ismert. Első kiemelkedő kutatója még a századforduló táján tevékenykedett A. A. Sahmatov volt. Feltevése szerint az orosz évkönyvírás a 11. század 20-as éveiben indult a kijevi fejedelmi udvar eseményeinek feljegyzésével. 1037–39 között Kijev a metropolita székhelye lett. A metropolita udvarában tevékenykedő szerzetesek a helyi feljegyzéseket kiegészítették a szlávok történetére vonatkozó adatokkal, amelyeket főleg görög szerzőktől merítettek. Így létrejött az 1030-as évek végén a krónika első változata (Drevnyejsij kijevszkij szvod vagy Drevnyejsaja kijevszkaja letopisz). Ezzel egyidőben Novgorodban is formálódott egy krónika, 1050-ben készült el az ősi novgorodi évkönyv (Drevnyejsaja novgordszkaja letopisz). A két évkönyvíró műhely között kapcsolat volt. Az 1060-as évektől Kijevben a krónikaíró műhely áttevődött a barlangkolostorba. 1073-ban készült el az új változat (Kijev-Pecserszkij szvod vagy Pervaja Kijevo-pecserszkaja letopisz), amelyet Nyikon nevéhez kötnek, aki szerkesztője s részben szerzője volt a krónikának. Nyikon halála után a krónikát tovább írták, 1095-ben elkészült az újabb variáns (Nacsalnij szvod vagy Vtoraja Kijevo-pecserszkaja letopisz). A Régmúlt idők krónikája 1113-ban, a széttagoltság korában született. írták. A krónika összeállítója, s részben szerzője is, Nyesztor volt. A krónika eredeti, 1113-ban elkészült változatának vége nem maradt fenn. 1116-ban Vlagyimir Monomah kijevi nagyfejedelem új befejezést íratott a vidubecki kolostor vezetőjével, Szilveszter apáttal. Ez a változat maradt fenn az 1377-ben összeállított Lavrentij-kódexben. A Lavrentij (Lavrentyev, Laurentius)-kódex az észak-orosz évkönyvírás emléke, benne a kijevi krónikát az 1305-ig vezetett szuzdáli krónika követi. Az 1116-os sem volt azonban az utolsó változat. 1118-ban, ugyancsak a vidubecki kolostorban egy ismeretlen szerzetes újabb változatot készített, amely az 1116-os kézirat kevés változtatást tartalmazó másolata. Ez az Ipatyev (Hypatius)-kódexben maradt fenn, amely dél-orosz krónikagyűjtemény, a kijevi krónika után az 1292-es évvel záródó Halics-volhiniai évkönyvet tartalmazza.

Szula mentén letek hazára, és szeverjánok néven váltak ismertté, így széledt szét a szlávok, amelynek az írását is „szláv” írásnak nevezték el.

A poljánok azokban az időkben külön éltek, s a maguk gazdái voltak. Hiszen ismertek voltak ők már azoknak a fivéreknél a megjelenéséig is (akikről később szó lesz), s törzsi kötelékben szabad életet éltek földjükön. Élt közöttük ebben az időben három fivér: Kij, Scsek és Horiv, nővérüket pedig Libegynek hívták. Kij azon a hegyen ütött tanyát, amelyet ma Boricsev-halomnak neveznek. Scsek székhelye a manapság Scsekovicának emlegetett hegyen volt, Horiv pedig egy harmadik hegyet választott magának, amelyet róla Horivicának neveztek el. Az idősebb fivérnek egy Kijev nevű várost is emeltek. E várost nagy lomb- és fenyőerdő övezte, amelyben vadászok cserkésztek. Ezek a fivérek bölcsék és értelmesek voltak, a polján törzshöz tartoztak, s utódaik ma is Kijevben élnek.

Egyesek, mit sem tudván, azt mondják, hogy Kij révész volt. Valamikor tényleg volt Kijev túlsó partján egy rév, s innen ered a „kijevi átkelőhely” (rév) elnevezés is. Ha azonban Kij valóban révész lett volna, akkor nem vonult volna haddal Cárgrád ellen. Kij valójában uralkodója volt törzsének, és felkereste a császárt, csak azt nem tudjuk, hogy melyiket. Azt viszont tudjuk, hogy az a császár, akit meglátogatott, nagy tisztelettel fogadta. Hazatérte után felkereste a Duna táját, s mivel megtetszett neki az a vidék, egy kis városkát is alapított ott, s ide szándékozott, áttelepülni egész törzsével, de környezete ezt nem engedte meg. A Duna mentén lakók azt a várost ma is Kijevnek hívják. Kij pedig visszatért városába, Kijevbe, s ott is halt meg. Itt fejezte be életét mindhárom testvére — Scsek, Horiv és Libegy is ...

A 6370. (862.) évben. A varégoikat elűzték a tengeren túlra, nem fizettek nekik adót, hanem a maguk gazdái lettek. De mert nem ismerték az igazságot, testvérviszály tört ki közöttük — egyik nemzetség a másikkal civódott. Ezért így okoskodtak: „Keressünk magunknak egy igazságosan uralkodó és ítélkező fejedelmet.” Elmentek a tengeren túlra a varégoikhoz. Ezeket ruszoknak hívták, csakúgy, mint más varég törzseket svédeknek, normanoknak és angoloknak vagy gotoknak. A csudok, szlávok, krivicsek és a vjeszek így szóltak a ruszokhoz: „Országunk hatalmas és gazdag, de nincs benne rend. Gyertek, és uralkodjatok közöttünk.” Ki is választottak három fivért, akik a szlávok földjére települtek egész: nemzetségükkel. Rurik — az idősebbik fivér — Novgorodban, Szineusz Beloozeróban, a harmadik testvér meg ízborszokban telepedett le. Ezekről a varégekről nevezték el az orosz földet. A novgorodiak tehát varég származásúak, bár korábban szlávok voltak. Két év múlva Szineusz és Truvor meghalt, s így az egész hatalom Rurik kezébe került, aki vitézeinek városokat osztogatott: ennek Polockot, annak Rosztovot, amannak meg Beloozerót. A varégoik ezekben a városokban csak bevándoroltak, mivel Novgorod őslakosai a szlávok, Polockban a krivicsek, Rosztovban a mjerek, Beloozeróban a vjeszek, Muromban a muromiak voltak. Rurik tehát egyedül uralkodott valamennyi törzsen. Volt két bojár vitéze, akiknek megengedte, hogy egész nemzetségükkel együtt útnak induljanak Cárgrádba. Ezek a Dnyeperen hajózva útközben egy kicsiny városkát vettek észre a hegyen. „Kié ez a városka?” — kérdezték. Az ottani lakosok így válaszoltak: „Élt egyszer három fivér — Kij, Scsek és Horiv. Ők építették ezt a városkát, majd meghaltak, mi pedig — leszármazottaik — itt élünk, és a kazároknak fizetünk adót.” Aszkold és Gyir sok varéggal együtt ebben a városban maradt és uralkodott a poljánok földjén. Rurik meg ebben az időben Novgorod trónján ült.

*

A 6374. (866.) évben. Aszkold és Gyir haddal vonult a görögök ellen, és [III.] Mihály uralkodásának 14. évében jutott el Cárgrád alá. A császár ebben az időben az agarénusokkal viselt háborút, s már elérte a Csornaja folyót, amikor a székváros kormányzója megüzente neki, hogy a Rusz haddal közeledik Cárgrádhoz. A császár erre hazatért. Az oroszok közben betörték az öbölbe, sok keresztényt megöltek, és kétszáz

hajóval ostromolni kezdték Cárgrádot. A császár csak nehezen jutott be a városba, ahol a Blakhernaiban épült Szent Szűz templomában egész éjszaka imádkozott Phótiosz pátriárkával. Azután a Szent Szűz Istentől megáldott miseruháját a tengerhez vitték és szegélyét megnedvesítették. Az idő csendes, a tenger nyugodt volt, de hirtelen szélvihar támadt, a hatalmas hullámok elsodorták az oroszok hajóit, és úgy a parthoz csapták azokat, hogy csak kevesen éltek túl ezt a bajt, s nem sokan tértek haza.

*

A 6387. (879.) évben. Meghalt Rurik, de előbb még, átadván a hatalmat atavfiának, Olegnek, rábízta Igor nevű fiát is, mert az még gyermek volt.

A 6390. (882.) évben. Hadba vonult Oleg népes seregével: a varégokkal, csudokkal, szlávokkal, mjerekkel, vjeszekkel, krivicsekkal. Az utóbbiakkal megszállta Szmolenszket, és ott saját emberére ruházta a hatalmat. Innen délnek indult, elfoglalta Ljubecset, és itt is hátrahagyta embereit. Amikor a kijevi hegyekhez ért, megtudta, hogy a városban Aszkold és Gyir uralkodik. Harcosainak egy részét elrejtette a csónakokban, a többieket meg hátrahagyva, maga a kis Igorral a hegyekhez ment. A Magyar-hegyhez hajózva elrejtette vitézeit, hírnökét meg ilyen üzenettel küldte Aszkoldhoz és Gyirhez: „Kereskedők vagyunk, akik Olegnek és az ifjú Igor fejedelemnek a megbízásából a görögökhöz igyekszünk. Gyertek, fogadjatok! bennünket, rokonaitokat.” Amikor Aszkold és Gyir clébük ment, a csónakokban elrejtőzött harcosok előrontottak, miközben Oleg ezt mondta Aszkoldnak és Gyirnek: „Ti nem vagytok fejedelmek, de még a fejedelmi család sarjai sem, de én az vagyok.” Majd amikor odavezették Igor is, hozzátette: „Íme, ő a Rurik fia.” Aszkoldot és Gyirt megölték és eltemették a hegyen. Aszkold sírja a napjainkban [ti. az évkönyvíró idejében — I. E.] „Magyar”-nak mondott hegynek azon a részén van, ahol Ólma háza található; e sír fölé emeltette Ólma Szent Nyikolaj templomát. Gyir sírja meg Szent Irina temploma mögött található meg. Oleg ezután, elfoglalván Kijev trónját, így szólt: „Legyen ez a hely az orosz városok anyja.” Seregében voltak varégek, szlávok és mások is, akiket ruszoknak neveztek. Ez az Oleg városokat kezdett alapítani, adót vetett ki a szlávokra, krivicsekre, mjerekre, még a novgorodi varégek is évi 300 grivna adó fizetésére kötelezte a béke fejében. Ezt az adót a varégek Jaroszlav haláláig fizették.

*

6406. (898.) évben. Az ugorok, a ma Magyar-hegynek nevezett kijevi hegy alatt vonultak és a Dnyeper partján ütöttek tábor: úgy vonultak, mint a mostani polovecek. Kelet felől jöve átkeltek a Magyar-hegyeken [Kárpátokon], és sorjában meghódították az ott élő vlachokat és szlávokat. Hiszen korábban itt szlávok laktak, de később a szlávok földjét elfoglalták a vlachok. Azután a magyarok üzték el a vlachokat, birtokukba vették ezt a földet, s leigázva a szlávokat, együtt éltek velük; azóta nevezik ezt a földet magyarnak. A magyarok hadjáratot indítottak a görögök ellen, meghódították Trákiát és Macedóniát egészen Szalonikiig. Hadat üzentek a morváknak és a cseheknek is. A szláv nép egységes volt — egy népet alkottak a magyaroktól meghódított Duna menti szlávok, a morvák, csehek, lengyelek és azok is, akiket ma Túszoknak neveznek. Hiszen éppen a morvák részére alkották meg a szláv ábécét; ezt az írásmódot használják az oroszok és a dunai bolgárok is.. ,

A 6415. (907.) évben. Oleg a görögök ellen vonult, Kijevben hagyva Igor. Sok harcost vitt magával a varégek, szlávok, csudok, krivicsek, mjerek, drevljánok, radimicsok, poljánok, szeverjánok, vjatyicsok, horvátok, dulebek és a tolmácsként működő tyivercek közül: a görögök mindezek földjét együttesen a „Nagy Szkíta Birodalom”-ként emlegették. A sereg lóháton és hajókkal indult útnak. A kétezert számláló hajóhad el is jutott Cár-grádig, de a görögök eltorlaszolták az öblöt és elreteszelték a várost. Oleg partra szállt, és megkezdte a harcot. A város környékén sok görögöt legyilkolt, feldúlt számos palotát, felégette a templomokat. A foglyok egy részét lekaszabolták, másokat megkínóztak, lenyilaztak, s ismét másokat a tengerbe

vetettek, s még sok olyan rosszat műveltek az oroszok a görögökkel, amit az ellenséggel szoktak tenni.

Oleg azután megparancsolta vitézeinek, hogy csináljanak kerekeket, s ezeket szereljék a hajókra. Az oroszok, kihasználva a hátszelet, felvonták a vitorlákat, és a mező felől a város alá vonultak. Ezt látván, a görögök megijedtek, s követekkel ezt üzenték Olegnek: „Ne pusztítsd el városunkat, olyan sarcot fizetünk, amelyet csak kívánsz.” Oleg meg is állította harcosait. A görögök éleit és bort vittek neki, de ő ezt nem fogadta el, mert az étel és ital mérgezett volt. Megint megijedtek a görögök, mondván: „Ez nem Oleg, hanem Szent Demeter, akit az Isten küldött ellenünk.” Oleg pedig megparancsolta, hogy mind a kétezer hajónak fizessenek a görögök sarcot, mégpedig vitézenként 12 grivnát. Egy-egy hajóban 40-40 harcos volt.

A görögök elfogadták ezt a feltételt...

Ily módon Leó és Alexandrosz békét kötött Oleggel. A császárok adófizetésre kötelezték magukat, majd a két fél kölcsönösen esküt tett: a görögök megcsókolták a keresztet, Oleg meg vitézeivel az oroszok szokása szerint fegyvereikre, Perunra és Voloszra, a barmok istenére esküdött, s így megpecsételték a békét. Ezután Oleg így szólt: „Varrjatok a ruszoknak vitorlákat drága vászonból, a szlávoknak meg selyemből!” Úgy is történt! Ezt követően Oleg a győzelem jeléül Cárgrád kapujára akasztotta pajzsát, majd seregével elvonult a várostól. A ruszok felvonták a drága vászon vitorlákat, a szlávok meg a selyemből szötteket, de ezeket a szél szétszaggatta. Ekkor a szlávok így szóltak: „Vonjuk fel saját egyszerű vitorláinkat, a szlávoknak nem adtak drága vászonból szőtt vitorlákat.” Oleg arannyal, drága szövetekkel, gyümölcssel, borral és mindenféle ékességgel megrakottan tért vissza Kijevbe. Ezt az Oleget „jósnak” nevezték el, mert emberei pogányok és műveletlenek voltak.

*

A 6420. (912.) évben. ...Kijevben uralkodva Oleg békében élt valamennyi országgal. Amikor eljött az ősz, Olegnek eszébe jutott a paripája, amelyet lovászaира bízott, miután _ elhatározta, hogy soha többé nem ül fel rá. Mert valamikor megkérdezte a varázslóktól: „Mitől halok meg?” Az egyik varázsló ekkor így felelt: „Fejedelem! Kedves paripádtól, amelyen lovagolsz, attól léssen halálod!” Ez a jóslat megrettentette Oleget, és ezért így szólt: „Soha többé nem ülök erre a lóra, és nem is nézek rá többé.” Megparancsolta, hogy lovát etessék, de elébe ne vezessék. így élt néhány évig, nem látta a lovat. Azután a görögök ellen vonult. Hazatérte után az ötödik évben eszébe jutott a lova, amelyről valamikor azt jóslták a varázslók, hogy a fejedelem elpusztítója lesz. Oleg magához hívatta főlovászát, és így szólt hozzá: „Hol van az a lovam, amelynek etetésével és gondozásával megbíztalak benneteket?” A főlovász így válaszolt: „Elpusztult.” Oleg erre csak nevetett, és megrótt a varázslót, mondván: „Nem igaz az, amit a varázslók mondanak, hanem csak merő hazugság: a ló megdöglött, én pedig élek.” Azután felnyergeltetett magának egy lovat: „Most hát megnézem a csontjait” — mondta. Ahhoz a helyhez érve, ahol kedves paripájának a csontváza és csupaszkoponyája hevert, leszállt lováról, megint nevetni kezdett, és így szólt: „Ettől a koponyától léssen-e halálom?” Rálépett a koponyára, amelyből egy kígyó kúszott elő, és a fejedelem lábába mart. Ettől a marástól Oleg megbetegedett és meghalt. Egész népe nagy sírással búcsúztatta és a Scsekovica nevű hegyen hantolta el. Sírja ma is ott van, s Oleg sírjaként emlegetik. Összesen 33 éven át uralkodott...

*

A 6422. (914.) évben. Igor haddal vonult a drevljánok ellen, legyőzte Őket, és a korábbiánál nagyobb adót vetett ki rájuk...

*

A 6453. (945.) évben. Ebben az évben a druzsina így szólt Igorhoz: „Szvenyeld druzsinájának ifjú vitézei dúskálnak a fegyverekben és öltözékekben, mi meg pucérok vagyunk. Gyerünk, fejedelem, szedjük adót jut belőle neked is, nekünk is!” Igor

hallgatott rájuk, elment a drevljánokhoz adót szedni. A korábbi adót újabbal tetőzte, és emberei erőszakoskodtak a drevljánokkal. Összeszedve az adót, Igor hazafelé indult. Útközben, meggondolva magát, így szólt a druzsinához: „Az adóval menjetek haza, én meg visszamegyek még s összeszedek valamit.” Druzsínáját haza is engedte, maga meg, még nagyobb gazdagság után sóvárogva, kisebb druzsinájával visszatért a drevljánokhoz. Emezek, megtudván, hogy Igor ismét közeledik, Mai fejedelmükkel együtt így vélekedtek: „Ha a farkas rákap a juhokra, akkor az egész nyáját elhordja, amíg csak agyon nem verik. Így vagyunk ezzel mi is: ha nem öljük meg, akkor valamennyiünket elpusztít.” Ezért ezt üzenték Igonak: „Miért jössz megint? Már az egész adót összeszedted.” De Igor nem hallgatott rájuk. Erre a drevljánok Iszkorosztyenyből Igor elé vonultak, megölték őt is, s végeztek druzsinájával is, mivel kevesen voltak. Igot eltemették, sírja mind a mai napig ott van a drevljánok földjén, Iszkorosztyeny mellett.

Olga ekkor fiával, a gyermek Szvjatoszlavval együtt Kijevben élt. A fejedelmi nevelőjét Asz mudnak hívták, a druzsina vezére meg Msztyisa apja, Szvenyeld volt. A drevljánok meg így okoskodtak: „Lám, megöltük az oroszok fejedelmét; hozzuk hát el özvegyét Mai fejedelmünknek, s vele együtt Szvjatoszlavot is, és tegyük velük azt, amit jónak látunk.” A drevljánok legjobb hús emberüket el is küldték hajón Olgához... Olgának jelentették a drevljánok megérkezését. A fejedelemszöveg magához hívatta őket, és így szólt hozzájuk: „Kedves vendégek érkeztek”, mire azok így válaszoltak: „Megjöttünk, fejedelemszöveg.” Azután Olga megkérdezte őket: „Mondjátok, miért jöttetek?” A drevljánok ezt válaszolták: „A drevljánok földje ezt üzeni néked: »Férjedet megöltük, mert mini a farkas, fosztogatott és rabolt. A mi fejedelmünk pedig jók, mert rendet teremtettek a drevljánok földjén. Légy Mai fejedelmünk hitvese.«” Mivelhogy ennek a drevlján fejedelmnek Mai volt a neve. Olga a követeknek emígyen válaszolt: „Tetszik nékem, amit mondtok, férjemet már fel nem támaszthatom. De holnap népem jelenlétében akarom megadni néktek a tiszteletet, s ezért most térjete vissza hajótokra, pihenjete le és örvendezzete. Reggel majd értete küldök, s akkor mondjátok embereimnek: »Nem megyünk sem lóháton, sem gyalogosan, hanem vigyete bennünket hajóstul. És hajóban hoznak ide bennete.«” Ezekkel a szavakkal elbocsátotta a követeket, majd városon kívül épült palotájának udvarán egy hatalmas és mély gödröt ásott. Reggel a fejedelemszöveg a vendégekért küldött, palotájában várakozva. A követek meg így szóltak a drevljánokhoz: „Nagy tisztelettel fogad bennete Olga.” Azok meg így válaszoltak: „Nem megyünk sem lóháton, sem kocsikon, sem gyalogosan, hanem vigyete bennünket hajóstul.” A kijeviek így válaszoltak: „Nem vagyunk szabadok; fejedelmünket megölték, fejedelemszövegünk meg a ti fejedelmetekhez akar feleségül menni.” El is vitték a drevljánokat hajósiul. A követek gögösen helyet foglaltak a hajóban, és büszkén feszítete hatalmas mellvértjükben. A kijeviek meg elvitték őket Olgához. Ahogy megérkezete, azon nyomban hajóstul a gödörbe vetete őket. Akkor Olga a gödör széléhez hajolva megkérdezete a követektől: „Jó-e néktek ez a tisztelet?” Ezek meg így válaszoltak: „Rosszabb ez Igor halálánál.” Azután Olga parancsára élve betemete őket.

Ezt követően Olga elküldete embereit a drevljánokhoz, ezt üzenve nékik: „Ha valóban meg akarjátok kérni a kezemet, akkor a legkiválóbb embereiteket küldjetek értem, hogy tisztelettel övezve mehessek fejedelmetekhez. Másképpen a kijeviek nem engednek el.” Ezt hallván, a drevljánok kiválasztották földjük legelőkelőbb férfiateit, és elküldete őket a fejedelemszövegről. Amikor a követek megérkezete Kijevbe, Olga parancsára befutete a fürdőházba. „Tisztálkodjatek meg, s azután gyete hozzám” — mondta nékik Olga. Amikor a drevljánok bente a fürdőbe, s mosakodni kezdete, Olga rájuk záratta az ajtót, azután felgyújtották a fürdőházat. Valamennyien bennetek.

Ezt követően Olga ismét üzent a drevljánoknak: „Nos, felkereslek bennetek, s ezért készísetek elő sok mézet annál a városnál, ahol férjemet megölték, mert el akarom

siratni, és sírjánál tort akarok ülni." Azok meg, ezt hallván, sok mézet hordtak össze, és erjesztett italt főztek belőle. Olga kis druzsinája kíséretében, málna nélkül kelt útnak, felkereste férje sírját és elsiratta Igort. Parancsára a síron emberei egy kurgánt emeltek, majd tort ültek. Azután a drevljánok is nekiláttak az ivásnak, a kijeviek — Olga parancsára — még ki is szolgálták őket. Később a drevljánok ezt kérdezték Olgától: „Hol va 11 az érted küldött druzsinánk?” A fejedelemasszony így válaszolt: „Utánam jönnek, férjem druzsinájával együtt.” Amikor azután a drevljánok lerészegedtek, Olga parancsára a kijeviek előbb ittak az egészségükre, majd, miután a fejedelemasszony eltávozott, az ő parancsára lemészárolták a drevljánokat. Ötezer drevljánt szabdaltak össze, majd Olga visszatért. Kijevbe, ahol sereget toborzott az életben maradt drevljánok ellen.

*

Szvjatoszlav Igorjevics uralkodásának a kezdete. A 6454. (946.) évben. Olga Szvjatoszlav nevű fiának a segítségével sok bátor harcost gyűjtött össze, és a drevljánok ellen vonult. Ezek elébe mentek. Amikor a két sereg összetalálkozott, Szvjatoszlav a kopjáját a drevljánok közé hajította. A kopjr. egy ló fülei között zúgott el, és az állat lábába fúródott, mert Szvjatoszlav még gyermek volt. Ezt látván Szvenyeld és Asz mud így szólt: „A fejedelem már elkezdte; rajta, druzsina, kövessük őt.” S a kijeviek legyőzték a drevljánokat, akik megfutamodtak, és bezárkóztak a városaikba. Olga fiával együtt Iszkorosztyenybe vonult, mert ennek a városnak a lakói ölték meg férjét. Megszállták a város környékét, a drevljánok meg bezárkóztak és szívósan védték a várost, tudván, hogy mivel megölték a kijeviek fejedelmét, semmi jót sem remélhetnek, ha megadják magukat. Olga egész nyáron ostromolta a várost, de elfoglalni nem tudta. Ezért, új tervet szöve, ezt az üzenetet juttatta a városba: „Meddig akartok még itt rostokolni? Hiszen már valamennyi városotok behódolt és adót fizet nekem. Ők már rétjeiket és földjüket művelik, ti pedig, megtagadva az adófizetést, éhen akartok pusztulni?” A drevljánok erre így válaszoltak: „Mi örömmel fizetnénk az adót, de te férjedért akarsz bosszút állni.” Erre Olga azt válaszolta: „Hiszen én már megfizettem férjemért, amikor követeitek az első és második alkalommal Kijevbe jöttek, majd harmadszor is bosszút álltam, tort ülven férjem sírjánál. Többé nem forralok ellenetek bosszút, csak egy kevéske adót akarok szedni tőletek, s azután békében elvonulok innen.” A drevljánok megkérdezték Olgától: „Mit kívánsz tőlünk? Örömmel adunk mézet és prémet.” Mire a fejedelemasszony így válaszolt: „Nincs már néktek sem mézetek, sem prémetek, ezért csak keveset kérek: minden egyes porta után fizessetek három galambot és három verebet. Hiszen én nem akarok olyan súlyos adót kiróni rátok, mint férjem tette, ti már kimerültetek az ostrom idején, és azért kérek csak ilyen keveset.” A drevljánok örömmel elfogadták a feltételt, s a portánként összeszedett 3-3 galambot és verebet mély hódolattal elküldték Olgának. A fejedelemasszony ekkor így szólt hozzájuk: „Lám, engedelmeskedtetek nekem és fiamnak. Menjetek haza, holnap én is hazatérek.” A drevljánok örvendezve mentek vissza, mindenkinek tudtul adták, amit hallottak, és vigadozott a város minden lakója. Olga meg szétosztotta a madarakat vitézeinek — kinek galamb, kinek meg veréb jutott —, s megparancsolta, hogy a madarakra kössenek kis ken- dó'cskébe göngyölt taplót. Amikor szürkülleni kezdett, Olga parancsára szabadon bocsátották a madarakat. A galambok és verebek visszazálltak fészükbe: a galambok dúcaikba, a verebek meg az ereszek alá. Ezekről azután lángra lobbantak a galambdúcok, fészerek, pajták és szénapadlások. Nem maradt épen egyetlen porta sem, valamennyi elhamvadt. Lehetetlen volt a tüzet oltani, mert a lángok egyszerre lobbantak fel városszerte. Az emberek kimenekültek a városból, Olga vitézei meg összefogdosták őket. A fejedelemasszony azután elfoglalta a várost, a véneket foglyul ejtette, sok embert megöletett vagy rabszolgaként vitézeinek ajándékozott, a többieket pedig békében hagyta, hogy maradjanak adófizetők is...

*

A 6463. (955.) évben. Görög földre indult Olga, és meg is érkezett Cárgrád alá. Akkor ott Leó fia, Konsztantinosz császár uralkodott. Olga őt kereste fel. A császárnak feltűnt, hogy a fejedelemszöny milyen szép és értelmes, s ezen nagyon elcsodálkozott. Beszélgetés közben így szólt hozzá: „Mélto vagy arra, hogy velünk együtt uralkodj székvárosunkban.” Olga megértette e szavak jelentését, és így válaszolt a császárnak: „Én pogány asszony vagyok. Ha a keresztény hitre akarsz téríteni, akkor magad keresztelj meg, mert másképpen nem térek át hitedre.” A császár meg is keresztelte a pátriárka segédletével. A fény útjára tért Olgának teste-lelke örvendezett. A pátriárka meg ily szavakkal oktatta az új hitre: „Áldott vagy te az orosz asszonyok között, mert megszeretted a fényt és elfordultál a sötétségtől. Áldani fognak ezért Téged unokáid nemzedékeken át.” Majd (a pátriárka) megtanította Olgát az egyház törvényeire, az imádkozásra, böjtölésre, az irgalmasság gyakorlására és a testi-lelki tisztaság oltalmazására. Olga pedig lehajtott fejjel, mint a szivacs, úgy fogadta magába az intelmeket. Térdet hajtván így szólt a pátriárkához: „Imáid* szent atyám, óvjanak meg az ördög kísértéseitől.” Olga a keresztségben a Heléna nevet kapta, hasonlatosan a régmúlt idők császárnőjéhez, Nagy Konsztantinosz anyjához. A megkeresztelkedés után a pátriárka megáldotta és elbocsátotta Olgát, akit a császár kéretett magához, ily szavakat intézve hozzá: „Feleségül akarlak venni.” Olga erre így válaszolt: „Hogyan vehetnél feleségül, amikor magad kereszteltél meg és lányodnak fogadtál. A keresztények pedig az ilyen házasságot nem engedik meg, ezt magad is tudod.” A császár meg így válaszolt: „Rászedtél, Olga.” De azért gazdagon megajándékozta vendégét, adott neki aranyat, ezüstöt, drága szövetet és különböző edényeket, majd ismét leányának nevezve őt, útjára bocsátotta. Olga pedig, útra készülődvén, ismét felkereste a pátriárkát, hogy áldását kérve elbúcsúzzon tőle: „Emberek és a fiam pogányok, az Úr örizzen engem minden gonosztól!” Mire a pátriárka így szólt: „Hű gyermekem! Krisztus keresztjére esküd-, téll meg, Krisztus öltött benned alakot, s Ő megvéd, mint ahogyan megőrizte Enókhót az idők kezdetén, azután Noét a bárkában, Ábrahámot Abimélektől, Lótót Szodoma lakóitól, Mózeszt a fáraótól, Dávidot Saultól, a három apródot a tüzes kemencében, Dánielt a vadállatoktól. Épp így megoltalmaz téged is az ördögtől és csapdáitól.” Ezután a pátriárka megáldotta Olgát, s a fejedelemszöny békében útnak indult hazájába, és meg is érkezett Kijevbe...

Olga tehát Kijevbe érkezett, a görögök császára pedig követeket küldött hozzá ilyen üzenettel: „Gazdagon megajándékoztalak. Te magad meg azt mondtad: ha hazaérek az orosz földre, én is sok ajándékot küldök néked — szolgálkat, viaszt, prémeket és harcosokat is a megsegítésedre.” A követek Olgától ezt a választ kapták: „Ha majd annyit várakozol itt a Pocsajnában, mint én az öbölben, akkor mindent megadok néked.” E szavakkal útjukra bocsátotta a követeket. Olga pedig együtt uralkodott fiával — Szvjatoszlavval, akit hiába próbált rávenni a keresztségre. A fiú nem fogadott szót anyjának, de a megkeresztelkedést másoknak nem tiltotta meg, csak kinevette őket... Olga gyakran mondogatta: „Fiam, én megismertem az Urat és örülök ennek. Ha majd te is megismered őt, szintén örvendezni fogsz.” De Szvjatoszláv nem hallgatott anyjára, hanem így beszélt: „Hogyan térhetnék át a keresztény hitre egyedül? A druzsina csak kigúnyolna.” Olga erre így szólt: „Ha te felveszed a keresztséget, a többiek is követnek.” De a fiú nem fogadott szót anyjának, továbbra is pogány szokásai szerint élt, mert nem tudta, hogy aki nem engedelmeskedik anyjának, az bajba jut, mint ahogyan meg vagyon írva: „Ha valaki nem hallgat az ő atyjára vagy anyjára, halállal lakói.” Szvjatoszláv még haragudott is anyjára. Pedig Salamon megmondta: „Aki a gonoszokat okítja, bajt csinál magának, a becstelent leleplező önmagát becsmérli, mert a becstelenség leleplezése — fekély. Ne leplezd le a gonoszokat, hogy ne gyűlöltessél meg.” Csakhogy Olga szerette fiát, Szvjatoszlávot, és ezt mondogatta: „Teljesüljön be Isten akarata; ha ő könyörölni akar nemzetségemen és orosz népemen, akkor szívükbe is beoltja az Istenhez közeledés vágyát, amellyel megajándékozott engem is.” így

beszélve, éjjel-nappal könyörgött fiáért és alattvalóiért, s nevelte Szvjatoszlavot férfikoráig és nagykorúságáig.

*

A 6477. (969.) évben. így szólt Szvjatoszlav anyjához és bojárjaihoz: „Nincs maradásom Kijevben, a Duna menti Perejaszlavecben akarok élni, ott van országom közepe, oda áramlik minden jó: a görögöktől arany, drága szövetek, bor, gyümölcs; a csehektől és magyaroktól ezüst és lovak; az orosz földről meg prémek, viasz, méz és rabszolgák.” Olga így válaszolt fiának: „Látod, én már beteg vagyok; hová akarsz elmenni tőlem?” — mivel akkor már betegeskedett. Azután így folytatta: „Ha majd eltemetél, menj ahová jónak látod.” Három nap múlva Olga meghalt, s fia, unokái, valamennyi embere nagy sírással siratta el őt. Azután fogták tetemét és elhantolták a szabadban. Olga meghagyta, hogy sírjánál ne üljenek tort, mivel volt pravoszláv papja, s az is temette el ezt a boldog életű asszonyt...

A 6479. (971.) évben. Amikor Szvjatoszlav Perejaszlavecbe ment, a bolgárok bezárkóztak a városba. Azután kivonultak, hogy megütközzenek Szvjatoszlavval. Nagy csata volt, s már-már győzedelmeskedtek a bolgárok. Szvjatoszlav ekkor így szólt druzsinájához: „Itt kell meghalnunk! Testvéreim és vitézeim, tartsunk ki férfiasan!” Estefelé már felülkerekedett Szvjatoszlav, és rohammal elfoglalta a várost. Innen üzenetet küldött a görögöknek: „Ellenetek készülök, és éppúgy meghódítom székvárosotokat, mint ezt a várost.” Erre így válaszoltak a görögök: „Gyengék vagyunk ahhoz, hogy ellenálljunk néked, s ezért egész druzsinádnak szedj adót tőlünk, csak közöld velünk, hányán vagytok, hogy vitézeid mindegyikével tudjunk számolni.” így beszéltek a görögök, becsapva az oroszokat, mert a görögök hazugok mind a mai napig. Szvjatoszlav pedig ezt felelte nekik: „Húszezren vagyunk”, csak hogy hozzátoldott tízezret, hiszen az oroszok valójában csak tízezren voltak. A görögök meg 100 000 harcost küldtek Szvjatoszlav ellen, és neín fizettek sarcot. Szvjatoszlav megindult a görögök ellen, amazok meg ellene. Amikor az oroszok meglátták a nagyszámú sereget, nagyon megijedtek. De Szvjatoszlav így bátorította őket: „Már nincs mit tennünk, akarunk, nem akarunk — harcolnunk kell. Ne hozzunk szégyent az orosz földre, inkább hagyjuk itt csontjainkat, mert a holtakat nem éri szégyen. Ha megfutamodunk — szégyent hozunk fejünkre. Ezért hát ne futamodjunk meg, hanem tartsunk ki keményen. Majd én haladok előttem, s ha fejemet veszejtem, akkor a magatokéra nektek legyen gondotok.” S válaszolták a harcosok: „Ahol te a fejedet veszejted, ott van a helye a mi fejünknek is.” S az oroszok felkészültek a harcra. A szörnyű csatában Szvjatoszlav győzött, a görögök megfutamodtak. Azután Szvjatoszlav harcolva s a városokat a föld színével egyenlővé téve, a fővároshoz vonult. A császár palotájának tróntermébe hívta össze a bojárokat, és így szólt hozzájuk: „Mit tegyünk: hiszen nem tudunk neki ellenállni.” A bojárok ezt tanácsolták a császárnak: „Küldj néki ajándékokat; tegyük őt próbára — szereti-e az aranyat vagy a drága szöveteket?” S egy bölcs férfiút arannyal és drága szövetekkel Szvjatoszlavhoz küldtek, meghagyván néki: „Figyeld meg a tekintetét, arcát, és lesd el a gondolatait!” A követ elvitte az ajándékokat Szvjatoszlavnak. A fejedelemnek jelentették, hogy a görögök kívánják köszönteni. „Vezessétek a követeket elém” — mondta a fejedelem. Azok bevonultak, meghajolva üdvözölték a fejedelmet, s elébe rakták az aranyat és a drága szöveteket. De Szvjatoszlav, oda sem pillantva, csak ennyit mondott apródjainak: „Tüntessétek el!” A görögök meg visszatértek a császárhoz, aki ismét összehívta a bojárokat. A követek meg ezt jelentették: „Elmentünk (a fejedelemhez) az ajándékokkal, de ő oda se pillantva megparancsolta, hogy tüntessék el.” Ekkor az egyik bojár ezt tanácsolta: „Tedd próbára még egyszer: küldj néki fegyvert.” A görögök megfogadták a tanácsot, kardot és egyéb fegyvert küldtek Szvjatoszlavnak. A fejedelem átvette és dicsérte a fegyvereket, kifejezve szeretetét és háláját. A császárhoz visszatérő követek elmondták, hogy mit láttak. Ekkor a bojárok így vélekedtek: „Vérszomjas ez a fejedelem, mert megveti a

gazdagságot, de a fegyvereket elfogadja. Fizess néki adót.” Ismét követeket küldött hát a császár Szvjatoszlavhoz ezzel az üzenettel: „Ne vonulj a főváros ellen, inkább szedj sarcot, amennyit csak akarsz.” A görögök fizették is a sarcot, mert az oroszok már egészen közel voltak Cárgrádkhoz. Szvjatoszlav meg még az elesettek után is szedett adót, mondván: „Hadd kapja meg jussát az elpusztult vitéz nemzetsége.” Nem vetette meg az ajándékokat sem, s nagy dicsőséggel tért vissza Perejaszlavecbe. Itt, számba véve, hogy druzsinája megfogyatkozott, magában így elmélkedett: „Még jó, hogy nem pusztítottak el druzsinámmal együtt holmi harci fortély segítségével” mivelhogy a csatákban sok vitéze elhullt. Azután így szólt: „Visszamegyek az orosz földre újabb seregért.” Követeit a császárhoz küldte Dorosztolonba ezzel az üzenettel: „Tartós békében és szeretetben akarok élni veled.” Ezt hallván, a császár nagyon megörült, és még több ajándékot küldött a fejedelemnek, mint addig. Szvjatoszlav elfogadta az ajándékokat, és druzsinájával tanácskozva, ezt mondta: „Ha nem kötünk békét a császárral, és megtudja, milyen kevesen vagyunk, akkor ránk támad, és megostromolja a várost. Az orosz föld messze van, a besenyőkkel háborút viselünk, ki fog segíteni nekünk? Kössünk hát békét a császárral, hiszen a görögök már elkötelezték magukat az adófizetésre, s ez éppen elég nekünk. Ha még abbahagyják az adófizetést, akkor az orosz földről hozott sereggel ismét Cárgrád ellen vonulunk.” Tetszett ez a beszéd a druzsinának, s ezért válogatott embereket küldtek Dorosztolonba a császárhoz, akinek jelentették a követek érkezését. A következő nap reggelén a császár magához hívatta a követeket, és így szólt hozzájuk: „Beszéljenek az orosz követek.” Ezek meg így szóltak: „Azt üzeni a mi fejedelmünk, hogy »a jövőben mindig teljes szeretetben akarok élni a görög császárral.«” A császár megörült ennek, és megparancsolta jegyzőjének, hogy Szvjatoszlav minden szavát rója pergamenre...

Megkötvén a békét a görögökkel, Szvjatoszlav hajókkal indult el a [Dnyeperen levő] zuhogókhoz. Ekkor ezt tanácsolta néki Szvenyeld, atyjának a hadvezére: „Fejedelem, a zuhogókat kerüld meg lóháton; mert ott lesnek rád a besenyők.” De a fejedelem nem hallgatott rá, hanem hajóival folytatta útját. A perejaszlaveciek meg üzenetet küldtek a besenyőknek: „Szvjatoszlav kis druzsinájával, a görögöktől szerzett zsákmánnyal és megszámlálhatatlanul sok fogollyal mellettetek vonul haza az orosz földre.” Ezt hallván, a besenyők megszállták a zuhatagok környékét. Amikor Szvjatoszlav a zuhatagokhoz ért, nem tudott azokon átkelni. Ezért megállt telelni Beloberezsjében, ahol feléltek minden élelmet, s olyan éhínség tört rájuk, hogy egy lófejért fél grivnát is fizettek. Itt telelt át Szvjatoszlav.

*

A 6480. (972.) évben, amikor eljött a tavasz, Szvjatoszlav elindult a zuhogókhoz. Ekkor rajtaütött Kurja, a besenyők fejedelme, akinek emberei megölték Szvjatoszlavot, levágták a fejét, kupát készítettek a koponyájából, abronccsal vették körül és abból ittak. Szvenyeld meg Kijevbe ment Jaropolkhoz. Szvjatoszlav 28 éven át uralkodott.

A 6488. (980.) évben. Vlagyimir a varégokkal visszatért Novgorodba, és ezt mondta Jaropolk helytartóinak: „Keressétek fel bátyámat, és mondjátok meg néki: Vlagyimir ellened vonul, készülj fel a harcra.” Majd elfoglalta a novgorodi trónt. Ezután ezt üzent a Polockban uralkodó Rogvolodnak: „Lányodat feleségül akarom venni.” A polocki fejedelem megkérdezte lányától: „Akarsz-e Vlagyimirhoz menni?” A hercegnő így válaszolt: „Nem akarom vetköztetni a rabnő fiát, hanem Jaropolkhoz akarok menni...” Vlagyimir apródjai visszatértek a fejedelemhez, és elmondták neki. Rogvolod polocki fejedelem lányának, Rognyedának minden szavát. Vlagyimir ekkor sok harcost toborzott egybe – varégokat, szlávokat, csudokat, krivicseket –, és Rogvolod ellen támadt. Ebben az időben már arra készültek, hogy Rognyedát Jaropolkhoz adják. De Vlagyimir megtámadta Polockot, megölte Rogvolodot és két fiát. lányát pedig feleségül vette...

A 6494. (986.) évben. Mohamedán hitű bolgárok érkeztek, s így szóltak: „Te, fejedelem, bölcs és értelmes vagy, de a törvényt nem ismered. Fogadd el a mi törvényünket, és tiszteld Mohamedet.” Vlagyimir megkérdezte: „Milyen a ti hitetek?” Azok meg így feleltek: „Istenben hiszünk, s Mohamed arra tanít bennünket, hogy vállaljuk a körülmetélést. ne együnk disznóhúst, ne igyunk bori, ellenben, mondja a próféta, lehet paráználkodni az asszonyokkal. Mohamed mindenkinek hetven szép asszonyt ad. közülük kiválasztja a legszebbet, és felruhazza a többiek szépségével. Ez a nő lesz a férfi felesége. Itt, a világon, mondja (a próféta), büntetlenül lehet paráználkodni. Ha valaki szegény itt e földön, szegény lesz a túlvilágon is.” S még sok más hazugságot is fecsegték, amiről írni is szégyen. Vlagyimir meg csak hallgatta őket, mivel maga is szerette az asszonyokat és a paráznaságot; ezért is hallgatta őket élvezettel. De ami nem tetszett neki, az. a körülmetélés, a tartózkodás a disznóhúttól és az ivástól. Ezért így szólt: „Az oroszok szeretnek iszogatva vigadozni, enélkül meg nem élhetünk.” Azután idegenek érkeztek Rómából, és így szóltak: „A pápa követeiként jöttünk.” Vlagyimirhoz fordulva közölték: „Ezt mondja néked a pápa: »Az országod olyan, mint a miénk, de hitünk nem hasonlít a tiedhez, mivel a mi hitünk — fény; azt az Istent tiszteljük, aki teremtette az eget és a földet, a csillagokat és a holdat és mindent, ami lélegzik, a ti isteneitek meg — egyszerűen fából vannak.«” Vlagyimir megkérdezte tőlük: „Mi Istenetek rendelése?” Azok meg így feleltek: „Mindenki böjtöljön ereje szerint; »ha valaki iszik és eszik, azt Isten dicsőségére teszi« — így mondta tanítónk, Pál [apostol].” Azt mondta Vlagyimir a németeknek: „Menjetek vissza, ahonnan jöttetek, mivel apáinknak sem kellett az, amit kínáltok.” Ezt megtudván, eljöttek a kazárok között lakó zsidók, és így szóltak: „Hallottuk, hogy itt jártak a bolgárok és a keresztények, tanítva téged az 6 ni tükre. A keresztények abban hisznek, akit megfeszítettünk, de mi Ábrahám, Izsák és Jákob egy igaz istenében hiszünk.” Megkérdezte tőlük Vlagyimir: „Milyen törvényetek van?” Ezek így feleltek: „Körülmetélés, nem szabad enni disznó- és nyúl- húst, meg kell ünnepelni a szombatot.” A fejedelem tovább kérdezett: „Hol van országotok?” Azok így válaszoltak: „Jeruzsálemben.” „Biztos, hogy ott van?” - faggatta őket Vlagyimir. Azok meg így válaszoltak: „Isten megharagudott atyáinkra, és bűneink miatt szétszórta bennünket a földön, országunkat meg a keresztényeknek adta.” Erre Vlagyimir ezt mondta: „Hogyan tanítotok másokat, amikor Isten eltaszította benneteket magától és szétszórta titeket: ha Isten szeretett volna benneteket és törvényeiteket. akkor nem szórta volna szét titeket az egész földön. Vagy ezt a sorsot szánjátok nekünk is?”

Azután a görögök egy filozófust küldtek Vlagyimirhoz ilyen szavakkal: „Hallottuk, hogy itt jártak a bolgárok, és igyekeztek rávenni hitük felvételére. Ez a hit azonban bemocskolja az eget és a földet. A bolgárok meg elátkozottabbak mindenkinél. Hasonlatosak Szodoma és Gomora lakóihoz, akikre Isten égő köveket vetett, azután elárasztotta őket és elsüllyedtek. Épp így ezekre is a pusztulás napja vár. amikor az Isten eljő, hogy ítélkezzen a népeken, és elpusztít mindenkit, aki törvényszegést követ el, és rossz. Mert megmosakodván, a vizet szájukba veszik, bekenik vele a szakállukat és Mohamedet emlegetik. Asszonyaik épp ily ronda- ságokat művelnek, sőt még nagyobbakat is...” Ezt hallva, Vlagyimir a földre köpött, és így szólt: „Tisztátalan ez a dolog.” A filozófus folytatta: „Azt is hallottuk, hogy Rómából is hittérítők jöttek ide, hogy terjesszék vallásukat. Az ő hitük nem sokban különbözik a mi hitüktől: az áldozáshoz pászkát, azaz. ostyát használnak, amiről Isten nem rendelkezett, mivel megparancsolta, hogy kenyérral kell áldozni, így tanítván az apostolokat, kezébe véve a kenyeret: »Ez az én testem, amely érettetek megtöretett...« Éppígy fogta a kelyhet is, és így szólt: »Ez az én vérem, az Újszövetség vére...« Akik nem így cselekszenek, helytelenül gyakorolják a hitet.” Vlagyimir erre így szólt: „Voltak nálam a zsidók is, és azt mondták, hogy a németek és görögök abban hisznek, akit ők megfeszítettek.” A filo-

zófus így válaszolt: „Valóban benne hiszünk. Prófétáik maguk megjósolták, hogy megszületik az Isten, más próféták meg - hogy megfeszítetik és eltemettetik, de harmadnapon feltámad és az égbe száll. A zsidók e próféták közül egyeseket megvertek, másokat megkínóztak. Amikor meg beteljesedett a próféták jóslata, és Ő lejött a földre, megfeszítették, de feltámadott és az egekbe emelkedett. Az Úr negyvenhat éven át várta bűnbánatukat [ti. a zsidókét — I. E.], de hiába. Akkor ellenük küldte a rómaiakat, akik szétrombolták városaikát, őket meg. szétszórták az egész földön, és rabságban élnek.” Vlagyimir megkérdezte: „Miért szállt le Isten a földre, és miért vállalta ezt a szenvedést?” A filozófus így válaszolt: „Ha meg akarsz hallgatni, akkor az elejétől elmondom néked, miért jött le Isten a földre.” Vlagyimir csak ennyit mondott: „Örömmel hallgatlak.” S a filozófus így kezdett beszélni...

*

A 6495. (987.) évben. Vlagyimir összehívta a bojárokat és a véneket, és így szólt hozzájuk: „Íme, eljöttek hozzám a bolgárok, mondván: »Térj át a hitünkre.« Azután eljöttek a németek is, akik a maguk törvényét dicsérték. Utánuk következtek a zsidók. Legutoljára a görögök kerestek fel, s valamennyi hitet becsmélve, a maguk hitét dicsérték. Sokat beszéltek, meséltek a világ teremtéséről, a világ létezéséről. Bölcsen szólnak, csodálatos dolgokat mondanak, s mindenki szívesen hallgatja őket. Beszélnek ők a túlvilági életről is: ha valaki, mondják, áttér a hitünkre, halála után újra feltámad, és sohasem hal meg; ha meg más hitet választ, akkor a túlvilágon a tűz martaléka lesz. Mit tanácsoltok, mit válaszoltok?” A bojárok és a vének így szóltak: „Tudd meg, fejedelem, hogy a magáét senki sem becsmérli, hanem dicséri. Ha valóban el akarsz igazodni ebben a dologban, akkor tégy a következőképpen: küldd el embereidet, és általuk tájékozódj arról, milyenek a különböző hitek és hogyan szolgálják az Istent.” Ez a beszéd tetszett Vlagyimirnak is, embereinek is; kiválasztottak 10 kiváló és okos férfiút, és ezt mondták nekik: „Menjetek először a bolgárokhoz, és tegyétek próbára hitüket.” Ezek el is mentek, látták a bolgárok bűnös dolgait, tanúi voltak imáiknak a mecsetekben, majd hazatértek földjükre. És azt mondta nekik Vlagyimir: „Menjetek el még a németekhez is, figyeljete meg náluk is mindent, onnan pedig látogassatok el a görög földre.” A követek el is mentek a németekhez, megnézték, hogyan miséznek, azután Cárgrádba mentek a császárhoz. Ez megkérdezte tőlük: „Miért jöttetek?” A követek mindent elmondtak. Hallva beszédüket, a császár nagyon megörvendezett, és nyomban nagy tisztelettel övezte Őket. Másnap a pátriárkáért küldött, mondván: „Oroszok érkeztek, hogy megismerkedjenek hitünkkel. Legyen rendben a székesegyház, készüljön fel a papság, s te is oltsd magadra a szent miseruhát, hadd lássák a mi Istenünk dicsőségét.” Meghallván ezt, a pátriárka összehívta a papokat, ünnepi misét celebrált, a tömjénfüstölőt meggyújtották, a kórus egyházi énekeket énekelte. A pátriárka az oroszokat a székesegyházba kísérte, s ott a főhelyre állították őket, megmutatván nekik a templom szépségeit, bemutatták az énekeket. A pátriárka az alszerpapok segédletével főpapi misét celebrált, s elbeszélte az oroszoknak, hogyan szolgálják Istenüket. Az oroszok elragadtatással csodálkoztak, és dicsérték a görögök liturgiáját. Azután Baszileiosz és Konsztantinosz császár magához kérette Vlagyimir követeit, emígyen szólva: „Térjete vissza hazátokba”, majd gazdag ajándékokkal és tisztelettel bocsátották őket útjukra. A követek vissza is tértek földjükre. Ekkor Vlagyimir összehívta a bojárokat és a véneket, ily szavakat intézve hozzájuk: „Íme, megérkeztek embereink, hallgassunk meg mindent, ami velük történt.” Azután a követekhez fordult. „Beszéljete a druzsina előtt.” A követek meg ezt mondták: „Jártunk a bolgároknál, láttuk, hogyan imádkoznak a templomban, illetve a mecsetben, ők nélküli ruhájukban állva; meghajolva leülnek, azután ide-oda tekintgetnek, mint az esztelenek. Nem ismerik a vigasságot, csak a szomorúságot és a nagy bűzt. Nem jó az ő törvényük. Azután a németeket kerestük fel, templomaikban tanúi voltunk a különböző szertartásoknak, de semmi szépet nem láttunk. Végül a görög földre mentünk.

Elvezettek bennünket oda, ahol Istenüket szolgálják, s nem tudtuk eldönteni — az égben vagy a földön vagyunk-e: mert nincs a földön ilyen látvány és ilyen szépség, s azt sem tudjuk, hogyan meséljük el mindent. Csak azt tudjuk, hogy az Isten velük van, és szebben szolgálják őt, mint a többi országban. Nem tudjuk elfelejteni ezt a szépséget, mivel ha valaki egyszer megkóstolta az édes ízt, nem fogadja el azután a keserűt. Éppen így mi sem tudunk többé pogányságban élni.” A bojárok meg ezt mondták Vlagyimirnak: „Ha a görögök hite rossz lett volna, akkor nagyanyád, Olga, aki pedig legbölcsebb volt az emberek között, nem tért volna át erre a hitre.” Erre megkérdezte Vlagyimir: „Hol vegyük fel a keresztséget?” Mire azok így válaszoltak: „Ahol te jónak látod.”

Egy év múlva, a 6496. (988.) évben Vlagyimir Kherszon görög város alá vonult seregével. A görögök meg bezárkóztak városukba. Vlagyimir a város kikötő felőli oldalán egy nyíllövésre állapodott meg. A görögök szívósan védelmezték az ostromlott várost. Amikor már kezdtek kimerülni, Vlagyimir ezt üzenté nekik: „Ha nem adjátok meg magatokat, akkor akár három évig sem mozdulok el innen.” De a kherszoniak nem hallgattak rá. Ekkor Vlagyimir, mozgósítva egész seregét, töltést hányatott a város falaihoz. Amikor azonban a földhányások elkészültek, Kherszon lakói alagutat fúrtak a város fala alatt, a magas töltés földjét a városba hordták és ott szétszórták. Ekkor az oroszok még több földet hordtak össze, s Vlagyimir nem mozdult a város alól. Egy Anasztaszij nevű kherszoni férfiú nyílvesszővel a következő üzenetet juttatta el Vlagyimirhoz: „Ásass keresztártot, és zárd el a víz útját, amely a keleti irányban mögötted található csővezetéken jut a városba.” Amikor Vlagyimir erről tudomást szerzett, feltekintett az égre, és így szólt: „Ha ez sikerül, akkor megkeresztelkedem!” S rögtön parancsot is adott a csővezeték feltárására és a víz elvezetésére. A város lakói így kimerültek a szomjúhozástól, és megadták magukat. Vlagyimir pedig druzsinája élén bevonult a városba és innen ezt üzenté Baszileiosz és Konsztantinosz császárnak: „Lám, elfoglaltam dicső városotokat. Hallottam, hogy van egy leánytestvéretek; ha nem adjátok hozzám feleségül, akkor úgy bánok el fővárosotokkal, mint ezzel a várossal.” Ezt hallván, a császárok elszomorodtak, s ezt üzenték Vlagyimirnak: „Nem illendő az, hogy a keresztények pogányokhoz adják feleségül lányaikat; ha megkeresztelkedsz, akkor megkapod a kezét, s elnyered a mennyek birodalmát, és egy hiten lészel vélünk. Ha ezt nem teszed meg, akkor nem adhatjuk hozzád testvérünket feleségül.” Ezen üzenetet hallván, Vlagyimir így szólt a császárok követeihez: „Mondjátok meg császáraitoknak, hogy én megkeresztelkedem, mert már korábban megismertem a ti törvényeiteket, tetszik nékem a hitetek és az a mód, ahogyan az Istent tiszteltek. Követeim beszámoltak nékem erről.” A császárok, hallván ezt az üzenetet, nagyon megörültek, s rábeszélve testvérüket, Annát, újabb üzenetet küldtek Vlagyimirnak: „Keresztelkedj meg, s akkor testvérünket elküldjük hozzád.” Vlagyimir erre így válaszolt: „Gyertek nővéretekkel együtt, és kereszteljetek meg.” A császárok szót is fogadtak, elküldték nővérüket is, főurak és papok társaságában. Anna előbb nem akart menni, mondván:

„Mintha csak rabságba mennék, jobb lenne itthon meghalnom.” De fivérei így győzködtek: „Lehetséges, hogy az Úr általad vezeti az orosz földet a bűnbánat útjára, a görög földet meg szörnyű háborútól mented meg. Hiszen látod, hogy mennyi bajt okozott a Rusz a görögöknek? S ha most nem mégy el hozzájuk, akkor úgy bannak el vélünk, mint Kherszonnal.” A fivérek alig tudták elérni, hogy Anna végül is hajóra szálljon. Sírva búcsúzott el szeretteitől és elindult, hogy áthajózzon a tengeren. Amikor Kherszonba ért, a város lakói elébe mentek köszönteni, bekísérték a városba és elszállásolták a palotában. Isten akaratából Vlagyimir szeme ekkor megbetegedett, és a fejedelem elvesztette a látását. Nagyon bánkódott, és nem tudta, mitévő legyen. A hercegnő ekkor ezt üzene neki: „Ha meg akarsz gyógyulni, akkor mielőbb keresztelkedj meg; ha nem veszed fel a keresztséget, a betegségtől sem szabadulsz

meg.” Ezt az üzenetet hallván, Vlagyimir így szólt: „Ha valóban így történik, akkor igazán hatalmas a keresztények Istene.” És megparancsolta, hogy kereszteljék meg. A kher- szoni püspök a cágrádi papok segédletével meg is keresztelte. Abban a pillanatban, amikor a püspök kezét a fejedelem fejére tette, Vlagyimir ismét látni kezdett. Érezve hirtelen felgyógyulását, Vlagyimir dicsőítette az Urat: „Most ismertem meg az igaz Istent.” Ezt látván, a druzsinnyikok közül is sokan megkeresztelkedtek. Vlagyimir Szent Basziliosz templomában vette fel a keresztiséget. Ez a templom ott áll Kher szon közepén, a piactéren. Vlagyimir palotája meg a templomocska mellett, Anna palotája pedig az oltár mögött van napjainkban is. Vlagyimir megkeresztelkedése után Annát elővezették, hogy frigyre lépjen a fejedelemmel. Akik nem ismerik a valóságot, azok azt mondják, hogy Vlagyimir Kijevben keresztelkedett meg, míg mások szerint Vasziljevóban, s akadnak, akik megint mást mondanak. Amikor Vlagyimirt megkeresztelték és beavatták a keresztény hit rejtelseibe, így szóltak hozzá: „Semmiféle eretnek ne kísértsen meg, hanem higgy, ezt mondogatva: »Hiszek egy Istenben, mindenható atyában, a mennynek és földnek teremtőjében« — mivel ez a hit örök szimbóluma...”

A 6500. (992.) évben. Vlagyimir a horvátok ellen vonult. Amikor hazafelé tartott a háborúból, a Dnyeper túlsó partja felől, a Szula folyó mentéről jövő besenyők megtámadták. Vlagyimir szembefordult velük, és a mostani Perejaszlavl városa melletti trubezsi gázlónál a két sereg összetalálkozott. Az oroszok ezen a parton maradtak, a besenyők meg a túlsó parton, és sem ezek, sem azok nem szánták rá magukat az átkelésre. Ekkor a besenyők fejedelme a folyóhoz lovagolt, Vlagyimirt szólította, és emígyen beszélt: „Állítsd ki egy vitézedet, én is kiállítom a magamét, hadd vívjanak meg egymással. Ha embered az enyémet leveti a földre, akkor három évig nem háborúzunk; ha meg a mi vitézünk vágja földhöz a tiedet, akkor három évig át pusztítjuk országodat.” Ezután visszatértek táborukba. Vlagyimir ily szavakkal küldte szét harcosaihoz hírnökeit: „Akad-e köztetek olyan vitéz, aki kész megküzdeni a besenyővel?” De nem akadt vállalkozó. Másnap reggel a besenyők megjelentek bajvívójukkal, de az oroszok közül nem akadt párja. Bánkódott emiatt Vlagyimir, s ismét druzsinájához fordult. Ekkor jelentkezett nála egy idős vitéz, aki így szólt: „Fejedelem! Van énnékem egy fiam otthon, a legfiatalabb; négyet magammal hoztam ide, őt meg otthon hagytam. Gyermekkorától még senki nem vágta földhöz. Egyszer összeszidtam, s akkor úgy megharagudott, hogy azt a bőrt, amit éppen áztatott, kézzel darabokra tépte.” Ezt hallván, a fejedelem megörült, s a tímárlegényért küldött. Amikor ez megjelent, Vlagyimir mindent elmondott néki. Az pedig így felelt: „Fejedelem! Nem tudom, meg bírok-e véle küzdeni; tégy próbára: nincs-e itt egy nagy, erős bika?” Kerestek egy bikát, nagyot és erőset. Tüzes vassal jól felbőszítették, azután szabadjára engedték. A bika a legény mellett vágatott el, ő pedig pusztá kézzel megragadta a bika oldalát, és egy nagy darab bőrt kiszakított a bika testéből hússal együtt. Vlagyimir ekkor így szólt: „Meküzdhetsz a besenyővel.” Másnap a besenyők megint eljöttek és megismételték a kihívást: „Hol van a vitézed? íme, a miénk készen áll a harcra.” Vlagyimir már előbb, éjszaka felfegyverezte vitézét. A két sereg egymással szemben elhelyezkedett. A besenyő hatalmas termetű, félelmetes vitéz volt. Amikor meglátta ellenfelét, csak elnevette magát, mivel a tímárlegény közepes termetű volt. Kimérték a távolságot a két sereg között, és egymás ellen küldték a bajvívókat. Ezek összecsaptak, keményen szorongatták egymást, míg végül az orosz legény kezével kiszorította a szuszt a besenyőből, majd a földhöz vágta. Üvöltés hangzott, a besenyők megfutamodtak, az oroszok meg üldözőbe vették a menekülőket, és csépelve kiüzték őket az orosz földről. Vlagyimir nagyon örült, és annál a gázlónál várost alapított. Ezt Perejaszlavl-nak nevezte el, mivel az a fiatal apród (legényke) a besenyőtől elragadta a dicsőséget. A fejedelem nagy emberré tette a tímárlegényt is, apját is, maga meg győztesen és dicsőséggel visszatért Kijevbe.

*

A 6505. (997.) évben. Amikor Vlagyimir Novgorodba ment, hogy az ottani harcosokat a besenyők ellen vezesse — mivel ebben az időben szüntelenül folyt a háború —, a besenyőknek tudomására jutott, hogy a fejedelem nincs otthon, s ezért bekerítették Belgorodot. Senkit sem engedtek ki a városból, ahol nagy éhínség dühöngött. Vlagyimir mégsem tudott segíteni rajtuk, mert nem volt harcosa, a besenyők meg tengernyi voltak. A város ostroma elhúzódott és az éhínség igen nagy volt. Ekkor a városban összehívták a vecsét, és így tanakodtak: „Nemsokára éhen halunk, a fejedelem meg nem segít. Vajon jobb így elpusztulnunk? Adjuk meg magunkat inkább a besenyőknek, akit akarnak, azt elpusztítják, másokat meg életben hagynak; a városban mindenképpen éhen pusztulunk.” Ezt határozták a vecsén. Akadt azonban egy öreg ember, aki nem vett részt a gyűlésen. Ezért megkérdezte: „Miért hívták össze a vecsét?” A többiek közölték vele, hogy a következő napon megadják magukat a besenyőknek. Ezt hallván, az öreg a városatyákért küldött, és ilyen szavakat intézett hozzájuk: „Hallottam, hogy meg akarjátok adni magatokat a besenyőknek.” Azok így feleltek: „Az emberek nem bírják tovább az éhséget.” Ekkor az öreg így szólt: „Hallgassatok rám, tartsatok ki még három napig, és tegyétek azt, amit parancsolok.” Ezek meg örömmel megígérték az engedelmséget. Az öreg így rendelkezett: „Gyűitsetek össze legalább egy-egy marék zabot, búzát vagy korpát.” Ezek meg örömmel megtették, amit az öreg kért. Azután az öreg az asszonyokkal korpás keveréket készíttetett, amiből a kiszelt főzik. Ásatott egy kutat, abba beállítatott egy kádat és teletöltötte a korpás keverékkel. Azután mézért küldött, amelyet egy vesszőkosárban a fejedelmi kaptárban rejtettek el. A mézet felhígították vízzel, és egy másik kútba helyezett kádba öntötték. Másnap az öreg a besenyőkért küldött. A belgorodiak így szóltak a besenyőkhöz: „Tartsatok itt közülnk túszoikat, magatok meg vagy üzen menjete be a városba, és nézzétek meg, mi történik nálunk.” A besenyők megörültek, gondolván, hogy a belgorodiak meg akarják adni magukat. Kiválasztották a túszoikat, azután válogatott embereiket a városba küldték, hogy megtudják, mi történik ott. Amikor beértek a városba, a helybeliek így szóltak hozzájuk: „Miért teszitek tönkre magatokat? Vajon nagyobb a ti kitartásotok, mint a miénk? Akár 10 évig se mozduljatok a város alól, mit árthatok nekünk? Mert bennünket a föld táplál. Ha nem hiszitek, akkor nézzétek meg saját szemetekkel.” Ahhoz a kúthoz vezették őket, amelyben a kiszelhez szükséges keverék volt. Ebből merítettek egy vödörrel, és agyagból készített serpenyőbe öntötték. Amikor meg ebből kiszelt főztek, elmentek a másik kúthoz is, amelyből hígított mézet merítettek. Előbb ők maguk kezdtek enni, azután megkínálták a besenyőket is. Azok meg csak csodálkoztak, és így szóltak: „Fejedelmeink nem fognak nekünk hinni, ha maguk is meg nem kóstolják ezt az ételt és italt.” A belgorodiak ekkor a füles agyagedényekbe kiszel készítéséhez szükséges keveréket és mézes italt merítettek a kútból, és azt átadták a besenyőknek. Azok meg, visszatérve, mindent elmondtak, amit csak láttak. Megfőzték a kiszelt, a fejedelmek ettek belőle és elcsodálkoztak. Ezután kicserélték a túszoikat, és elvonultak Belgorod alól.

*

A 6523. (1015.) évben. ...Amikor Vlagyimir megbetegedett, Borisz nevű fia volt mellette. Közben a polovecek haddal vonultak az orosz földre, Vlagyimir meg ellenük küldte Boriszt, mert maga súlyosan megbetegedett. Ebben a betegségben meg is halt július 15-én...

Borisz meggyilkolásáról. Atyja halála után Szvjatopolk elfoglalta a kijevi trónt, összehívta a kijevieket, és ajándékokat osztogatott szét közöttük. Ezek elfogadták ugyan az ajándékokat, de szívük szerint nem kedvelték őt, mert hozzátartozóik Borisz druzsinájában voltak. Amikor Borisz, nem lelvén rá a besenyőkre, seregével visszatért, már várta a hír: „Meghalt atyád.” Borisz keservesen elsíratta atyját, mivel Vlagyimirnak ő volt a legkedvesebb fia. Borisz nem vonult be Kijevbe, hanem megállt az Altánál.

Atyja druzsinája ekkor ezt mondta neki: „Íme, atyád druzsinája és serege kész téged szolgálni: menj Kijevbe és foglald el atyád trónusát.” De Borisz így válaszolt: „Nem emelek kezét bátyámra; ha atyám meg is halt, hadd legyen helyette Ő az atyám.” Ezt hallván, harcosai szétszéledtek. Borisz meg ott maradt néhány apródjával. Közben Szvjatopolk bűnös tervet agyait ki, hasonlatosan gondolkodott, mint Kain, és ezt üzenté Borisznak: „Szeretemben akarok, veled élni, s még nif^ is toldom azt a javadalmat, amit atyánktól kaptál.” Valójában becsapta őt, hogy valamiképpen elpusztítsa. Egy éjjel Szvjatopolk Visgorodba ment, titokban magához hívatta Putsát, a visgorodi bojárokat, és megkérdezte tőlük: „Szívvel-lélekkel velem vagytok-é?” Putsa a novgorodiak nevében válaszolt: „Készek vagyunk fejünket veszejteni érted.” Akkor Szvjatopolk ezt mondta nekik: „Ne szóljatok senkinek, hanem menjetek és öljétek meg Borisz bátyámat.” Azok meg megígérték, hogy haladéktalanul végrehajtják a parancsot. Az ilyenekről mondja Salamon: „Az igazságot megtiporva sietnek, hogy vért ontsanak. S mert részt vesznek a vérontásban, bajt hoznak magukra is. Ilyen mindazoknak az útja, akik törvényteleniséget vétének, mert becsstelenséggel lelküket veszejtik el.” Szvjatopolk emberei éjszaka, értek az Altához, és amikor megközelítették a tábort, hallották, hogyan éneklé Borisz reggeli imáját, mivel hírül vette, hogy elpusztítására készülnek. Felállván, így énekelt: „Uram! Miért sokasodtak meg elleneim? Sokan támadnak rám”; — majd így folytatta: „Mert nyílvesszőid belém hatoltak; mert, felkészültem a pusztulásra; a szomorúság már itt jár előttem.” Azután meg ezt mondta: „Uram! Hallgasd meg imámat, s ne perelj a te raboddal, mivel senki az élők közül nem állhat meg előtted, hiszen az ellenség a lelkemet üldözi.” Befejezván a hat zsoltárt, s látván, hogy a bérgyilkosok már megjelentek, ismét zsoltárokat kezdett énekelni: „Körülvettek engem kövér bikák...” „Gonoszok gyülevész hada vett körül engem.” „Uram, Istenem,, benned bízom, ments meg és szabadíts meg minden üldözőmtől.” Azután kánont kezdett énekelni; majd befejezve a reggeli misét, imádkozott, s így szólt az ikonon ábrázolt megváltóhoz: „Jézus- Krisztus! Ahogyan te ezt az alakot öltve megjelentél a földön, hogy megváltás bennünket, saját akaratodból engedted, hogy kezeidet a kereszthez szegezzék, vállalva a szenvedést bűneinkért, éppúgy engem is erősíts meg, hogy elviseljem a szenvedést. Hiszen nem ellenségeim mérnek rám ezt a szenvedést, hanem saját fivérem, s ezt ne ródd fel az ő bűnéül; Uram.” S Istenhez fohászkozva ágyára feküdt. Ekkor rontottak rá, mint a vadállatok, a sátor mögül, beledöfték kopjájukat, s vele együtt leszúrták szolgáját is, aki saját testével eltakarva próbálta megvédeni gazdáját. Ez a szolga Borisz kedvence volt, fiatal magyar vitéz, név szerint György. Borisz nagyon szerette, és egy nagy arany nyakéket függesztett a nyakába, s György ezt viselve szolgálta urát. Megölték még Borisz sok szolgáját. Erről a Györgyről nem tudták hirtelenjében leszedni a nyakéket, ezért levágták a fejét, és így szerezték meg az ékszert, a fejet pedig eldobták, s ezért később nem is leltek rá a tetemek között. Miután az átkozottak meggyilkolták Boriszt, tetemét begöngyölték sátrába, egy szekérré helyezték és elszállították. Pedig Borisz akkor még lélegzett. Amikor az átkozott Szvjatopolk megtudta, hogy Borisz még él, két varégot küldött, hogy végezzenek bátyjával. Amikor megérkeztek, és látták, hogy Borisz még él, egyikük kirántotta kardját, és Borisz szívébe döfte. Így fejezé be éltét ez a boldog életű Borisz, elnyervén a többi szent életű férfiúval együtt Krisztustól az örök élet koronáját, egyenlő lett a prófétákkal és apostolokkal, együtt lakozik a mártírok gyülekezetével, Abrahám ölen pihen, tanúja a kifejezhetetlen örömmek, együtt énekel az angyalokkal, együtt örvendezik a szentekkel. Tetemét titokban szállították Visgorodba, ahol Vaszilij templomában helyezték örök nyugovóra. Az átkozott orgyilkosok meg felkeresték Szvjatopolkot, és nagy dicséretben részesültek. Íme, a törvénszegők névsora: Putsa, Talec, Jelovit, Ljasko, s valamennyiök atyja a sátán. Mert az ilyenek — szolga-ördögök; ők gonosz dolgokra, az angyalok meg a jóságra hivatottak. Hiszen az angyalok nem okoznak az embernek rosszat, hanem mindig csak jót akarnak neki, különösen a keresztényeket segítik, és

megvédik az ellenséges sátántól; az ördögök meg — irigykedve az emberre — a gonoszságba hajszojják őt. S mivel látják, hogy az ember Isten kegyét élvezzi, ezért irigylik; a rosszra hivatottak pedig készek annak megtevésére. A rossz ügyet buzgón szolgáló, gonosz ember rosszabb az ördögnél, mert az ördögök félnek az Istentől, de a gonosz ember nem fél, s az emberek előtt sem szégyelli magát; hiszen az ördögök az Úr keresztjét is félik, a gonosz ember meg a keresztől sem fél.

Az átkozott Szvjatopolk meg így okoskodott: „Lám, megöltem Boriszt; hogyan öljem meg Glebet?” Kaini tervet szöve, Gleb félrevezetésére egy követet küldött öccséhez e szavakkal: „Gyere ide mielőbb, atyád hív, mert nagyon beteg.” Gleb nyomban lóra ült, és kis druzsinájával útnak eredt, mert engedelmes fia volt atyjának. Amikor a Volgához ért, lova a mezőn megbotlott és egy kissé megsebezte a lábát. Szmolenszket elhagyva Gleb a Szmjadinán egy kis folyami hajóba szállt. Ebben az időben Predszlava hírt adott Jaroszlavnak atyjuk haláláról. Jaroszlav megüzente Glebnek: „Ne menj tovább: atyád meghalt, bátyádat Szvjatopolk megölte.” Ezt hallván Gleb zokogva jajgatni kezdett, elsiratta atyját, s még inkább a bátyját, azután imádkozni kezdett ilyenképpen: „Jaj nekem, Uram! Jobb lett volna bátyámmal elpusztulnom, mintsem ezen a földön élnem. Fivérem, ha láttam volna angyali tekintetedet, véled pusztultam volna; miért is maradtam most egyedül? Szeretett bátyám, hova tűntek szavaid, amelyeket hozzám intéztél? Most már nem hallhatom többé csendes intelmedet. Ha imáid eljutnak az Úrhoz, könyörögj érettem is, hogy én is elnyerjem a mártíromságot. Jobb lett volna véled halnom, mint ezen a csalárd világon élnem.” S miközben könnyezve így imádkozott, váratlanul megjelentek Szvjatopolk bérencei, hogy végezzenek vele is. Elfoglalták Gleb hajóját és elő-, rántották fegyvereiket. Gleb szolgálai elcsüggedtek. Az átkozott Gorjaszer, a bérgyilkosok egyike, megparancsolta, hogy nyomban végezzenek Glebvel. Gleb szakácsa meg, akit Torcsinnak neveztek, kirántotta kését, és leszúrta gazdáját, mint egy ártatlan bárányt. így áldozták fel őt Istennek, ahelyett, hogy illendő módon illatos tömjénnel áldoztak volna. Gleb pedig elnyerte a mennyek urának a koronáját, s az ég lakójaként viszontlátta szeretett fivérét, s kimondhatatlanul örvendezett olyan örömmel, amelyet csak a testvérét igazán szerető érezhet. „Milyen jó és szép a testvéreknek együtt lenni!” Az átkozott orgyilkosok megvisszatértek, ahogyan Dávid mondotta: „Mert visszatérnek a bűnösök a pokolba.” Amikor hazatértek, így szóltak Szvjatopolkhoz: „Megtettük, amit parancsoltál.” Ő meg, ezt hallván, még büszkébb lett, mert nem ismerte Dávid szavait: „Miért kérkedsz gonosz teteddel, hatalmas? Egész nap csak a törvényszegésről... elmélkedik a nyelved.”

Ily módon Glebet megölték, tetemét a/olvó partján két tuskó közé vetették, majd elvitték, és fivére, Borisz mellé temették el Szent Vaszilij templomában.

A két testvér nemcsak testében, hanem lélekben is egyesült. Végtelen örömben lakoznak a mindenek fölött uralkodónál, a leírhatatlan fényességben, s onnan küldik a gyógyító irt az orosz földnek, s a más országokból érkező hívőknek is: a sánták ismét járnak, a vakok látni kezdenek, a betegek meggyógyulnak, a bilincsbe vertek megszabadulnak, a börtönök megnyílnak, a szomorúak megvigasztalódnak, az üldözöttek békében maradnak. Védő-szentjei ők az orosz földnek, fénylő fáklyák, akik örökké könyörögnek az Úrnak az ő népükért...

*

A 6545. (1037.) évben. Jaroszlav nagy várost alapított. Ebben a városban Aranykaput építtetett. Ő emeltette a Szent Szofija-székesegyházat is; a várost érseki székhellyé tette; azután az Aranykapunál felépítette a Gyümölcsoltó Boldogasszony templomát, továbbá Szent György és Szent Irina kolostorát. Uralkodásának éveiben a keresztény hit elterjedt és megerősödött, a szerzetesek száma gyarapodott, kolostorokat alapítottak. Mert Jaroszlav szerette az egyházat, kedvelte a papokat is, különösen a szerzeteseket. Szerette a könyveket is, gyakran éjjel-nappal olvasott. Sok másolót gyűjtött össze, s ezek görögből fordították a könyveket szláv nyelvre. Sok könyvet is

írtak, s ezekből tanítják a hívőket, akik gyönyörködnek Isten tanításában. Hasonlatosan ahhoz, mint amikor valaki felszántja a földet, a másik ember pedig beveti, s ismét mások learatják, és esznek a kifogyhatatlan táplálékból, épp így tesz ő is. Hiszen atyja — Vlagyimir felszántotta a földet és megporhanyósította, vagyis a kereszténység fényözönébe vonta. Emez meg bevetette a hívők szívéből áradó igékkel, mi pedig learatjuk, s magunkba fogadjuk az egyház tanítását.

Hiszen nagy a könyvekben fellelhető tanítás haszna; a könyvek intenek a bűnbánatra és megmutatják a helyes utat, mert az ige bölcsességre és önmegtartóztatásra készítet. A könyvek — folyók, amelyek itatják a világmindenséget, a bölcsesség forrásai; hiszen a könyvekben mérhetetlen mélység található; megvigasztalnak szomorúságunkban; az önmegtartóztatás kantárjai. Hatalmas a bölcsesség; hiszen Salamon is így dicsérte: „Én vagyok a bölcsék bölcse, aki terjesztem a fényt és az értelmet. Istenfélelem... Az én tanácsaim, bölcsességem, meggyőződéselem, erőm. Általam uralkodnak a cézárok, s az erősek a törvény rangjára emelik az igazságot. A hatalmasok általam dicsőülnek meg, s a zsarnokok is segítségemmel kormányozzák a földet. Szeretem azokat, akik engem szeretnek, s az engem keresők megtalálják a malasztot.” Ha szorgalmasan megkeresed a könyvekben rejlő bölcsességet, akkor lelked nagy haszonra lel. Mert aki gyakran olvassa a könyveket, az magával az Istennel vagy a szentekkel társalog. Aki a próféták beszédeit, az evangéliumi és apostoli tanításokat vagy a szent életű atyák legendáit olvassa, nagy hasznot szerez az ő lelkének.

Jarozslav meg, amint már mondtuk, szerette a könyveket és maga is sokat másolt, aztán abban a Szent Szofija-székesegyházban helyezte el azokat, amelyet Ő építtetett. Ezt a templomot arannyal, ezüsttel és egyházi edényekkel díszítette. A liturgia előírásai szerint száll innen az ének Istenhez a szertartások idején. Más templomokat is emeltetett a városban és egyéb helyeken, gondoskodott a papokról, a maga fejedelmi javadalmaiból fizette Őket, s megparancsolta nekik, hogy tanítsák az embereket, mivel Isten ezt a feladatot róta ki rájuk. Megkövetelte azt is, hogy gyakran járjanak el a templomba. A papok és keresztények megsokasodtak. Örvendezett is Jarozslav, látva a sok templomot és keresztény hívőt; az ellenség meg zúgolódott, mert legyőzött a keresztény hitre át tértek által.

Russzkaja Pravda³³

(Rövid változat)

1. Ha szabad ember öl meg egy másik szabad embert, akkor álljon bosszút a testvérért a testvér; az apáért a fiú vagy fivérének gyermeke, vagy nővérenek fia, ha pedig nem lesz, aki bosszút álljon, tegyen le (a gyilkos) 40 grivnát a meggyilkoltért.

Ha a (meggyilkolt) ruszin, grigyin, kereskedő, jabetnyik, kardhordó, izgoj vagy szlovenyin volt, akkor 40 grivnát tegyen le érte (a gyilkos).

2. Ha valakit véresre vagy kékre-zöldre vernek, akkor ez az ember ne keressen tanúkat, ha nincs rajta (az ütlegelésnek) semmi nyoma, akkor jöjjenek a tanúk; ha nincs tanúja, akkor az ügynek vége szakad. Ha nem tudja magát megbosszulni, vegyen el a bűnöstől 3 grivnát sérelme orvoslására, és az orvosnak járó pénzt is.

3. Ha valaki egy másikat akár bottal, akár doronggal, akár kézzel vagy serpenyővel, vagy ivókürttel, vagy kardlappal megver, az 12 grivnát (fizet); ha nem fogják meg, akkor fizessen, és ezzel vége van a dolognak.

4. Ha hüvelyében levő karddal vagy a kard markolatával ütnek, 12 grivna (jár) a sértésért.

---

³³ A Russzkaja Pravda az első orosz jogszabálygyűjtemény, amely hosszabb idő során jött létre, így különböző változatai a feudális társadalom kibontakozásának különböző szakaszait világítják meg. A rövid változat valószínűleg a legrégebb. A XII. századból származó bővített változat részben pontosabban szövegezt meg egyes cikkeket, részben egészen újakat is tartalmaz. B. D. Grekov, 1947

5. Ha (valaki kardjával) kézre sújt, és a kezét levágja vagy az (az ütés következtében) elszárad, ez 40 grivna... Ha a láb épségben marad, (de) ha megsántul, kényszerítsék alázatra (a bűnöst a sebesült) fiai.

6. Ha (valakinek) bármelyik ujját levágják, a sérelemért 3 grivna (jár neki).

7. A (kitépelt) bajuszért 12 grivnát, a (kitépelt) szakállért 12 grivnát (kell fizetni).

8. Ha valaki kardot ránt, de nem sújt le vele, tegyen le 1 grivnát.

9. Ha öltre megy az egyik szabad ember a másikkal, az három grivna, ha két tanút állít; de ha (az, akit megvertek) vareg vagy kolbeg, akkor esküdjön meg.

10. Ha a rabszolga varegnél vagy kolbegnél rejtőzik el, és három nap alatt nem adják vissza (előbbi tulajdonosának), akkor, ha a harmadik napon felismerik (az előbbi tulajdonos), vegye vissza rabszolgáját és még 3 grivnát is kárpótlásul. Törvény, amelyet az orosz föld számára akkor hoztak, amikor Izjaszlav, Vszevolod, Szvjatoszlav, Kosznyacsko Perenyeg, Nyikifor Kijevljanyin, Csugyin, Mikula egybegyűltek...

18. Ha megölik az ognyiscsanyint, a sérelemért a gyilkos fizessen 80 grivnát, a többieknek nem kell (fizetni). A fejedelem jövedelmét begyűjtő szolga megölése is 80 grivna.

19. Ha rablógyilkosságnak esik áldozatul az ognyiscsanyin, és a gyilkost a lakosság nem keresi, akkor a vérpénzt fizesse meg a közösség, amelynek földjén a holttest fekszik.

20. Ha az ognyiscsanyint a házban vagy ló-, bika-, vagy tehénlopáson érik, mint egy kutyát, öljék meg. Ugyanez az eljárás a tyiunesetében is.

21. A fejedelem tyiunjáért 80 grivna, a ménest vezető főlovászmesterért (is) 80 grivna, így határozott Izjaszlav, amikor a dorogobuzsiak megölték az ő lovászmesterét.

22. (A fejedelmi) falvak és szántók ügyét intéző hivatali emberekért 12 grivna, a fejedelmi tyiun segédének megöléséért 5 grivna.

23. A szmerdért és holopért öt grivna jár.

24. Ha (valaki) megöli a dajkát vagy nevelőt, 13 grivnát (fizessen).

25. A fejedelem bélyegzővasával ellátott lovaiért 3 grivna, a szmerd lovaiért 2 grivna.

26. Kancáért 60 rezany, ökörért egy grivna, tehénért 40 rezany, hároméves üszőért 1 S kuna, kétéves üszőért fél grivna, borjúért S rezany, birkáért 1 nogata, bárányért 1 nogata...

30. Ha felgyűjtják a földesúr méhesét, vagy kiűzik onnan a méheket, 3 grivnát (kell fizetni).

31. Ha a fejedelem parancsa nélkül kínozzák meg a szmerdet, (fizessenek) 3 grivnát a sérelemért.

32. Az ognyiscsanyin, tyiun és kardhozó (parancs nélküli) megkínzásáért 12 grivnát.

33. Ha (valaki) beszántja a mezsgyét, vagy megsemmisíti a fákon a mezsgyejeleket (fizessen), 12 grivnát (kárpótlásul a károsultnak)...

42. Íme a rendelkezés a vérpénz begyűjtője számára. A vérpénz begyűjtője egy hétre vegyen el hét veder méhsört. Úgyszintén egy bárányt vagy más állat húsának felét, vagy 2 nogatát; szerdán egy rezanyt vagy sajtot, ugyanazt pénteken is; kenyeret vegyen annyit, amennyit meg bír enni, tyúkot kettőt vegyen el egy napra; tartsanak számára 4 lovat, és ezeket tartsák állandóan jól lakva; és fizessenek a vérpénz begyűjtőjének 60 grivnát, 10 rezanyt, 12 vevericát, megérkezésekor kapjon 1 grivnát, ha böjt idején halat kíván enni, akkor a halért vegyen 7 rezanyt; minden hétre 15 kunát kapjon, kenyeret adjanak, amit meg bír enni: a vérpénz begyűjtője egy hét alatt szedje be a vérpénzt. Így határozott Jaroszlav.

43. Ez meg a hídépítők számára megállapított adó: ha hidat építenek, akkor vegyenek el a munkáért 1 noogatot, és minden egyes hídlábközért is egyet; ha a régi hídnak (útnak) 3, 4 vagy 5 (régi) gerendáját kicserélik, ugyanannyi (pénzt) vegyenek el.

1. Ha szabad ember öl meg egy másik szabad embert, akkor álljon bosszút a testvérért a testvér, az apáért a fiú vagy az unokaöccse, vagy testvérenek valamely más rokona; ha senki sem akad, aki bosszút álljon érte, 80 grivnát kell letenni, ha (a meggyilkolt) a fejedelem embere vagy tyiunja. Ha ruszin vagy grigyin, kereskedő, főemberi tyiun, kardhordó vagy izgoj, vagy szlovengyin lesz (a meggyilkolt), akkor 40 grivnát tegyenek le érte.

2. Jaroszlav halála után fiai: Izjaszlav, Szvjatoszlav, Vszevolod és ezek emberei, Kosznyacsko Perenyeg, Nyikifor újból egybegyűltek, és megszüntették a vérbosszút a gyilkosság esetére, de (a gyilkosság) pénzzel való megváltását határozták el, ami pedig a többit illeti, elhatározták, hogy amint Jaroszlav ítélkezik, úgy ítélkeznek majd az ő fiai is.

A gyilkosságról

3. Ha valaki megöli a fejedelem emberét, és a gyilkost nem keresik, akkor a 80 grivna vérpénzt fizesse meg az a közösség, amelyben a holttest fekszik. Ha egyszerű ember, akkor 40 grivnát.

4. Ha valamely közösség idegen vérpénzt kezd fizetni, megfizetheti, ahány év alatt tudja, mivel a gyilkos (részvétele) nélkül fizet. Ha azonban a gyilkos a közösségben van, akkor segítsenek neki (a vérpénz kifizetésében), mert ő maga is fizetne mások helyett (hasonló esetben). De együtt fizetni (csak) 40 grivnát (kell), a családnak járó kártérítést a bűnösnek magának kell (fizetnie), úgyszintén a közösen fizetett 40 grivna ráeső részét is.

5. Ha valaki ok nélkül követ el gyilkosságot; ha a gyilkosságot nem előzte meg veszekedés, akkor a gyilkosért az emberek ne fizessenek (pénzbírságot), hanem adják ki őt feleségével együtt a fejedelemnek száműzetésre és vagyonának elkobzására.

6. Ha valaki nem vesz részt az idegen vérpénz kifizetésében, akkor annak a többiek nem segítenek, maga köteles fizetni...

29. Ha valaki elvesztett vagy ellopott lovát, ruháját vagy szarvasmarháját felismeri, nem mondja, „ez az enyém”, hanem (így beszéljen): „gyerünk a törvény elé (megtudjuk), honnan vetted.” Ha a bírósági eljárás során kiderül, ki a bűnös, arra száll a felelősség a lopásért. Akkor ő (a panaszos) vigye el tulajdonát, ami pedig elpusztult belőle, azt fizesse meg (a tolvaj).

30. Ha azonban lótolvaj, adassék át a fejedelemnek száműzetésre, ha meg csak közönséges tolvajról van szó, az fizessen 3 grivnát.

A szvodról

31. Ha a szvod csak a városon belül lesz, akkor a panaszos vigye végig a dolgot; de ha a szvod kiterjed a város környékére is, akkor (a panaszos) menjen a harmadik (alperesig), a harmadik pedig fizessen neki a (már előkerült) dolgokért, és most már ő folytassa végig a szvodot, a panaszos ne várjon hiányzó pénzére; mikor az ügy elért az utolsóhoz (vagyis a tolvajhoz), (a tolvaj) fizessen meg mindent, a büntetéspénzt is.

A lopásról

32. Ha (valaki) a piacon lopott holmit vett meg (és pedig), lovat, ruhát vagy szarvasmarhát, állítson tanúnak két szabad embert vagy a vámost; ha nem tudja, kitől vette meg (a lopott tárgyat), akkor ezek a tanúk esküdjenek meg az ő javára, a panaszos pedig vegye át tulajdonát: ami (pedig) ezzel együtt veszett el, azért a lopott tárgy megvásárlója fizessen pénzével, mivel ő maga (hibás, hogy) nem tudja kitől vásárolt, ha később felismeri [azt, akitől vette (a lopott tárgyat)], akkor vegye vissza a pénzét, és az fizessen az elő nem került tárgyakért és a bírságot is a fejedelemnek.

Vlagyimir Vszevolodovics (Monomah) rendelete

48. Vlagyimir Vszevolodovics Szvjatopolk halála után Beresztovóban összehívta druzsináját: Ratibort, kijevi hadvezérét, Prokopijt, belgorodi hadvezérét, Sztanyiszlav perejaszlavi hadvezérét, Nazsirát, Miroszlavot és Oleg fejedelem emberét, Ivanka Csugyinovicsot; és elhatározták, hogy a pénzt kölcsönzőknek háromszori kamatszedést engedélyeznek. Ha valaki két ízben szedett kamatot, jár neki a kölcsönadott összeg is, ha meg három alkalommal vett fel kamatot, a kölcsönzött pénzt nem veheti vissza...

50. Ha egy kereskedő, miután idegen pénzzel útra kelt, hajótörést szenved, vagy megrabolja az ellenség, vagy pedig tűzvész pusztítja el áruját, ne kényszeríttessék a pénz megfizetésére, ne adják el (őt és vagyonát), hanem ahogy elkezdte évenként fizetni adósságát, úgy fizesse azt tovább is, mivel a szerencsétlenség Isten akaratából történt, és ezért ő nem hibás. De ha elissza és eljártssza pénzét, és esztelenségében az idegen áruhoz is hozzányúl, az történjék vele, amit az áru tulajdonosai jónak látnak: ha akarják, várnak rá (amíg a hiányt pótolja), ha akarják, eladják (őt is és vagyonát is)...

79. Ha valaki a szérút felgyújtja, adják át száműzetésre, házát pedig prédálják el. Először fizessék ki (ebből) a károsultat, ami megmarad a száműzetés után, a fejedelmet illeti. Ugyanígy (kell eljárni), ha valaki a (gazdasági) udvaron gyújtogat.

80. Ha valaki rossz szándékúan lovat vagy marhát pusztít el, 12 grivna bírságot fizessen, és a tulajdonos veszteségét is (térítse meg).

A szolgaságról

102. Az örökös szolgaságba jutásnak három formája (szokott lenni), ha megvesznek valakit, akár egy fél grivnán is, ha erre tanúk vannak, és ha a szolga jelenlétében az eladónak legalább egy nogatát lefizetnek.

103. A szolgaságba jutás másik formája, ha (előzetesen kötött) szerződés nélkül szolgálót vesz valaki feleségül, de ha a szerződésnek megfelelően veszi el, akkor ahogy megegyeztek, úgy is marad a dolog.

104. A szolgaságba jutás harmadik formája, ha valaki tyiunságot vállal, vagy ha a kulcsári tisztet látja el, anélkül, hogy erre előzetes megállapodást kötött volna...

108. Ha valaki egy városban felkutatta szolgáját, és erről (a szökött szolgáról) városi előjáró nem tudott, akkor közölni kell ezt az előjáróval, és a törvényszék emberével (a szolgát) meg kell köötztetni. Ezért (fizessen neki) 10 kunát, de az elfogásért járó díjat nem kell megfizetni...

109. Ha valaki tudtán kívül idegen szolgálóval találkozik, szóba áll vele, magánál tartja, és az továbbmegy tőle, akkor esküdjön meg: nem tudta, hogy az szolga volt, és akkor nem kell fizetnie.

110. Ha a szolga csalárd módon pénzhez jutott, és az (aki a pénzt adta) nem tudván (hogy szolga adta (a pénzt)), akkor gazdája vagy kiváltja, vagy elveszti szolgáját; de ha (aki a pénzt adta) tudta, kinek ad (pénzt), ő veszti el a pénzét.

111. Ha kereskedni küldik a szolgát, és az ott adósságot csinál, akkor a gazda váltsa ki, és ne mondjon le róla...

115. Ha a szolga meglopott valakit, a gazdája váltsa meg, vagy pedig adja ki (azokkal együtt), akikkel lopott, feleségét, gyermekeit nem kell kiadni, ha azonban (ők) együtt követték el a lopást és rejtették el (a lopott dolgot), akkor a gazda mindnyájukat adja ki, ha vele (a szolgálóval) együtt szabadok is részt vettek a lopásban, azok fizessenek bírságot a fejedelemnek.

Vlagyimir Monomach Intelmei

"Leginkább istenfélelem legyen szívetekben, s alamizsnát kifogyhatatlanul adjatok, ez minden jó kezdete". Az Isten parancsolatai nem nehezek, a gonoszt pedig

bűnbánattal, könnyekkel és alamizsnálkodással le lehet győzni. Keljete fel éjjel is földig meghajolva imádkozni és zsoltárt énekelni. Utazóban, lovon ülve, ha mást nem tudtok, legalább az "Uram irgalmazz!" hangozzék bennetek szüntelen. Főleg gőg ne legyen szívetekben és elmétekben, mert – amint mondjuk –: "Halandók vagyunk, ma élők és holnap a koporsóban; mindaz, amit Te adtál nekünk, nem a miénk, hanem a Tiéd, s rövid napokig van reánk bízva". Soha ne lustálkodjatok, ne legyetek restek. Nem az elvonultság, a szerzetesség és a böjtölés, amit néhány hősies ember elvisel, hanem a kis dolgok, a jót cselekvés szerzi meg Isten kegyelmét. Ahová mentek, ahol megálltok, étellel-itallal lássátok el a szegény zarándokot, és leginkább becsüljétek a vendéget, bárhonnan érkezik hozzátok, akár egyszerű, akár híres ember vagy követ; ha nem tudjátok ajándékkal megtisztelni, akkor étellel és itallal: töletek eltávozva mindenhová megviszik híreteket, a jót vagy a rosszat. Feleségeket szeressétek, de ne adjatok neki hatalmat magatok felett. Ami jóval bírtok, ne feledjétek, amitek nincs, azt sajátítsátok el, mint atyám, aki otthon ülve öt nyelvet tanult meg. Ezzel becsületet lehet szerezni más országok előtt. A lustaság mindenek anyja: ki amit tud, elfelejti, amit nem tud, nem tanulja. A jót cselekedve nem is bírtok a jóra restté válni. Elsőnek a templomba! Ne találjon benneteket a felkelő nap az ágyban. Mindennek nézzetek magatok utána, otthon is, meg hadba szállva, a táborban is. Ne hagyatkozzatok senkire. Az árvát, özvegyet, elesettet gyámolítsátok, a betegeket látogassátok, a halotthoz menjete el. A haláltól ne féljete sem a vadászaton, sem a háborúban. Cselekedjétek férfiasan, amit az Isten nektek szánt.

Határozat a novgorodi Hanza-kereskedelemről³⁴ (1346. február 22.)

Jusson tudomására mindazoknak, akik ezt az írást látják és hallják, hogy az akkor Novgorodban levő szövetséges német kereskedők főnökei és legbölcsebbjei teljes egyetértésben megegyeztek a belföldi és a külföldi, valamint a tengerparti városok köveivel, vagy írásbeli utasításai alapján, az alább következőkben:

1. Hogy senki se utazzék Novgorodba évente egynél többször, akárki legyen is az, sem évente egynél többször ne hozzon árut, akár sajátja, akár társaságé vagy akármilyen is az áru. Ha pedig megtörténnék, hogy valakinél ilyen említett árut találnának, ezek elveszett javaknak tekintessenek, akár az országon kívül, akár az országon belül, akárhol is legyenek, mégpedig a Szent Péter-templom 1045 javára.

2. Továbbá, aki szánon jön ide, az szánon is távozzék, hacsak nem közös tulajdon (szállításról) vagy sürgős tennivalóról volna szó, ami bizonyítható, akkor az illető az első vízi járművel (az első vízzel) utazzék. Ha megesnék, hogy az első említett vízi járműre (vízre) száll, akkor nevezzék nyári utazónak.

3. Továbbá, aki ide vízi úton jön, az vízi úton utazzék el, hacsak nem olyan közös tulajdon (szállításáról) volna szó, amilyent itt írunk le, akkor az télen utazzék. Ha megesnék, hogy valaki az említett utolsó vízi járművet elmulasztaná, azt téli utazónak nevezzék. Mindez karácsonyra álljon le, ahogy több mint három éven át is így volt, és amit be is kell tartani becsületesen.

4. Továbbá szárazföldön senki se utazzék áruval, akár Poroszországon, akár Svédországon keresztül, sem szekérral Ösel-szigeten vagy Kurlandban, vagy akármilyen útja volna szekérral, fej- és jószágvesztés terhe mellett, hanem egyedül csak

---

³⁴A novgorodi kereskedelemre vonatkozó határozat egész sor rendszabályt hoz a kereskedők versenyének kiküszöbölésére, illetve a Hanza kereskedelmi monopóliumának biztosítására. Höhlbaum, 1876, T. I., 528–529. o.

vitorlásan Rigába, Revalba és vagy Pernovba. Ha megesnék, hogy valaki az említetteket megszegné, meg kell fosztani szabadságától és vagyonától, és ezt nem szabad tűrni.

5. Továbbá az előbb említett készárukkal kapcsolatban, minthogy itt a város területén vagyunk, ahol állandóan nem akarunk letelepedni, az oroszokkal szemben a következőkhöz kell tartanunk magunkat: teljes egyetértésben megegyeztünk a szövetséges kereskedők javára, hogy a most következő Szent Mihály napja után ne lehessen vásárolni sem kicsiben, sem nagyban nyersárut, posztóárut, szőrmeárut, amit az oroszok készítenek, sem más árut, amit házon kívül készítenek: hanem csak gabonát és hasonló (terményeket) értékük szerint. Ezeket az előbb megnevezett árukat senki se vásárolja a legközelebbi Szent Mihály napja után sem Novgorodban, sem Pszkovban, sem Polockban, sem Rigában, sem Dorpatban, sem Revalban, sem Fellinben, sem Gotland szigetén, és sehol, ahova oroszok szoktak utazni. Aki ilyen előbb említett árukat megvásárolna, egyetlen alkalommal éppúgy vétkeznék, mintha ezerszer tenné. Ilyen árukat ne vásároljon meg az, aki a kereskedők jogának védelme alatt akar lenni, akárki legyen is az. Ha megesnék, hogy valaki az előbb említetteket megszegné, jószágvesztéssel és 10 márka ezüsttel bünhődjék, és ezt ne engedjék el neki, a Szent Péter-templom javára.

6. Továbbá, hogy Novgorodban senkinek se legyen évente több mint 1000 márka (befektetése) sem társas, sem egyéni üzletben, sem másban. Ha pedig megesnék, hogy valakinek ennél több volna, a többlet elveszett vagyonként a Szent Péter-templomé legyen.

7. Továbbá a Szent Péter-testület főnökei ezennel kötelezettséget vállalnak, hogy mindenkitől esküt vesznek ezen okmány rendelkezéseinek Isten, valamint összes szentjei és kegyes urunk Szent Péter segítségével minden fondorlat nélkül való megtartására...

8. Továbbá, hogy 20 éven felüli inas nem tartozhat a novgorodi jog alá, aki azonban a kereskedői jog alá akar tartozni, Novgorodban tanuljon, akárki legyen is az.

Kelt az Úr 1346. esztendejében, a Szent Péter-székesegyházban... ez oklevél másolatát a hajó orrára kell erősíteni...

MOSZKOVIA

III. Iván törvénykönyve³⁵, 1497

A 7006. (1497) esztendő szeptember hónapjában Ivan Vasziljevics, egész Oroszország nagyfejedelme, gyermekeivel és bojárjaival rendelkezést adott ki, hogy miként törvénykezzenek a bojárok és az okolnyicsijek.

1. A bojárok és okolnyicsijek üljenek törvényt. A tárgyaláson pedig a bojárok és az okolnyicsijek mellett írnok legyen. A bojárok, okolnyicsijek és jegyzők ne fogadjanak el megvesztegetést ítékezésükért és védelemért; hasonlóképpen a bírók se fogadjanak el megvesztegetést ítékezésükért. Az ítélet ne legyen se részrehajló, se bosszúálló senki irányában.

2. Ha valamely panaszos egy bojárhoz járul, az ne utasítsa el magától a panaszosokat, hanem minden panaszosnak szolgáltasson jogot mindenben, amennyiben illetékes. Ha pedig valamely panaszosnak nem illetékes jogot szolgáltatni, ezt közölje a nagyfejedelemmel, vagy küldje ahhoz, akinek hatáskörébe azok az emberek utalva vannak...

17. A szolgák (holopok) ügyében hozott bírósági ítéletről. A bírósági ítélet és a felszabadító oklevél megszövegezése alkalmával a pecsétért kapjon a bojár minden egyes szolga után kilenc pénzt, az írnok aláírásáért jár minden személy után egy altin, a segédírnoknak pedig, aki az ítéletet vagy a felszabadító oklevelet leírta, annyszor három pénzt kell fizetni, ahány szolgáról ki kell állítania a felszabadító levelet.

18. A felszabadító oklevélről. Ha pedig valaki a bojár megerősítése és az írnok aláírása nélkül vagy az ellátás és a bojári törvénykezés jogával rendelkező városi helytartó megerősítése nélkül állít ki felszabadító oklevelet, akkor az a felszabadító oklevél nem ismerhető el felszabadító oklevélnek, kivéve azokat, amelyeket a szolga tulajdonosa ír saját kezével; az ilyen oklevél felszabadító oklevél lesz...

33. Rendelet a helytartónak a városi törvénykezésről. Ha egy városba az előállító vagy megbízottja idéző levéllel érkezik, az idéző levelet mutassa be a helytartónak vagy a járásfőnöknek, vagy pedig ezek alantasainak. És ha mindkét peres fél abból a városból vagy járásból való, állítsa mindkettőt a helytartó vagy járásfő, vagy azok alantasai elé.

38. A bojárok és a bojárfik, akik ellátási joggal és a bojári törvénykezés jogával rendelkeznek, tartsanak törvényt, de a törvénykezés alkalmával legyenek mellettük az udvarnok, a sztaroszta és az esküdtek. Az udvarnok, a sztaroszta és az esküdtek nélkül a helytartók, járásfők nem ítélezhetnek; megvesztegetést ne fogadjanak el, se alantasaik ne fogadjanak el megvesztegetést, se uruk, se a maguk számára... De ha a felperes megnyerte perét, akkor a helytartó és alantasa a bűnösön vegye meg a neki járó pénzt (a helytartó működését szabályozó) oklevél szerint... De ha a felperes elveszti perét, és őt találják bűnösnek, akkor a helytartó a perelt összeg minden rubele után vegyen el a felperestől 2 altint, alantasának a számára pedig minden rubel után 8 pénzt...

55. A kölcsönről. Ha egy kereskedő vásárba indulván valakitől pénzt vagy árut vesz (kölcsön), és útközben önhibáján kívül az áru elpusztul, elsüllyed, megég vagy katonák veszik el – akkor a bojár, miután kivizsgálta az ügyet, parancsolja meg a nagyfejedelem írnokának, állítson ki a kereskedőnek a nagyfejedelem pecsétjével ellátott oklevelet arról, hogy ez (a kereskedő) fizesse meg a felperesnek a (kölcsönvett) összeget kamatok nélkül.

---

³⁵ III. Iván (1462–1505) moszkvai nagyfejedelem uralkodása alatt ment végbe nagyrészt az orosz területek egyesítése Moszkva vezetésével. Az állami központosítás szükségessé tette a jogszolgáltatás egységének megvalósítását is. Ezt a célt szolgálta az 1497-ben kiadott törvénykönyv, amelyből részleteket közlünk. Tyihomirova, 1960, 71–73. o.

57. A parasztok felmondási jogáról. A parasztoknak egyik járásból (másikba), egy faluból másik faluba egy alkalommal lehet egy esztendőben költözni, mégpedig az őszi György-napot megelőző és követő héten.

A házhasználat megváltása fejében, akik a mezőn laknak, 1 rubelt fizessenek egy telek után, akik erdőben laknak, fél rubelt fizessenek. Ha a paraszt egy évig él valakinél, aztán továbbáll, akkor csak negyed telek után fizessen; ha két évig van valakinél, és azután távozik, fél telek után fizet, ha három évig lakik egy helyen, háromnegyed telek után fizesse meg az adót, ha négy évig tartózkodik egy helyen, akkor az egész telek után fizessen adót.

60. Ha valaki végrendelet nélkül hal meg, és nem voltak fiai, minden ingósága és földje leányára száll, de ha lánya sem lenne, akkor a legközelebbi rokon örököljön.

MAGYARORSZÁG

I. István király I. törvénykönyve (1001 körül)

Részletek

18. A szabadosokról Ha valaki könyörületességtől vezéreltetve, saját rabszolgáit vagy szolgálóleányait tanúbizonyság mellett szabadsággal ajándékozza meg, úgy határoztuk, hogy halála után azokat, irigységtől vezéreltetve, senki szolgaságba visszavetni ne merészelje. Ha pedig szabadságot ígért, de halála miatt ezt kinyilvánítani nem tudta, hátramaradt feleségének, illetőleg fiainak legyen joga ugyanezt a szabadságot kinyilatkoztatni, és a férj lelkiüdvéért szeretetlakomát rendezni, ahogyan akarják.

20. Arról, hogy a rabszolgák és rabszolganők vádaskodását vagy tanúskodását uraikkal vagy úrnőikkel szemben ne fogadják el Hogy ennek az országnak a népe a rabszolgák és rabszolganők mindennemű támadásától és vádaskodásától mentes és nyugodt maradjon, a királyi tanács határozata szerint teljességgel megtiltottuk, hogy bármiféle bűnügyben valamely szolgaszemélynek urával vagy úrnőjével szemben vádaskodását vagy tanúbizonyságát elfogadják.

21. Azokról, akik más rabszolgáinak szabadságot szereznek Ha valaki meggondolatlanul másnak a rabszolgáját urának tudta nélkül a király vagy az ország vénei és főemberei elé vezeti, hogy levéve a szolgaság jármát, számára a szabadság könnyebbségét szerezze meg, tudja meg, hogy ha gazdag, ötven tinót fog fizetni, amiből negyvenet a királynak kell adni, tízet pedig a szolga urának. Ha pedig szegény és alacsony rendű, 12 tinót, amiből 10 a királynak jár, kettő pedig a szolga urának.

22. Azokról, akik szabadokat szolgaságba hajtanak Mivel tehát Istenhez méltó, és az embereknek legjobb, hogy ki-ki életének futását a szabadság serénységével végezze, a királyi végzés szerint elhatároztuk, hogy ezután az ispánok vagy katonák közül senki se merészeljen szabad személyt szolgaságba hajtani. Ha ezt dölyfösségének vakmerőségétől ösztönözve megtenni merészelné, tudja meg, hogy ugyanannyi kártérítést fog fizetni a sajátjából, s ez a kártérítés a király és az ispánok között osztassék szét, mint a többi. Hasonlóképpen ugyanarról .

26. De ha valaki, akit idáig szolgaságban tartottak, szabadsága védelmére törvényes ítélethez folyamodván, szabaddá lesz, elégedjék meg szabadsága élvezésével, és az, aki őt szolgaságban tartotta, semmi kártérítést ne adjon.

28. Más szolgálóival fajtalanokokról Hogy a szabadok mocsoktalanul megőrizték szabadságukat, mihez tartást végett, szabályt akarunk nekik adni. Aki ezt áthágva, másnak a szolgálójával fajtalanodik, tudja meg, hogy bűnben vétkes, és ezért a bűnért első esetben korbácsolják meg, és nyírják le. Ha pedig másodszor is fajtalanodik ugyanazzal, ismét korbácsolják meg és nyírják le. Ha pedig harmadszor is, legyen rabszolga a szolgálóval együtt, vagy váltsa meg magát. Ha pedig a szolgáló teherbe esik tőle, és szülni nem tud, hanem szülésben meghal, kárpótolja őt másik szolgálóval. A rabszolgák fajtalanokokról Ha valakinek a rabszolgája másnak szolgálójával fajtalanodik, őt is korbácsolják meg, és nyírják le. És ha a szolgáló tőle teherbe esik, és a szülésben meghal, a szolgálóját adják el, és árának felét adják a szolgáló urának, másik fele pedig maradjon a szolga urának.

29. Azokról, akik rabszolganőt vesznek feleségül Hogy senki azok közül, akiket szabad névvel becsülnek meg, valakinek valami jogtalanságot ne merjen okozni, tilalmat és szabályt állítottunk fel, amennyiben ezen a királyi gyűlésen elhatároztuk, hogyha valamely szabad ember a rabszolganő urának tudtával másnak a rabszolganőjét választja feleségül, elveszítvén saját szabadságának élvezését, örökös rabszolgaságra vettessék.

A tihanyi apátság alapítólevele 1055-ből

Krisztus, az oszthatatlan Szentháromság nevében András, Isten segítő kegyelméből a magyarok győzhetetlen királya. Minthogy némely halandók elméjükben többnyire elgyöngülve akár lustaság folytán akár vétkes hanyagságból, s igen gyakran a világi dolgoknak hamarosan múló gondjai miatt is tudatlanul, mert nem emlékeztek rá, könnyelműen a feledésnek adták át, amit láttak és hallottak, ezért a tudósok, bölcselők s atyáink igen sokan tanácskozással, okossággal és iparkodással rájöttek, hogy amit az emberi nem fi ai helyesen elhatároztak, azt a mindig szorgalmas irnokok keze által betűk emlékezetére bízzák, nehogy annak avultsága folytán nyoma se maradjon a későbbi kor utódaiban. Minthogy tehát ezt ők hasznosnak és jónak látták, s hogy a jelenkori összes bölcsék is lássák ugyanazt még hasznosabbnak és kitűnőnek, ezért András a legkeresztényebb jogart viselő hatalmából folyó parancsából ezen ünnepélyes hártya tanúbizonyosságába foglalni rendelte – amint azt jelen oklevél sorjában megmutatja – hogy miket adott Szűz Máriának és Szent Anyos püspöknek és hitvallónak a Balatin fölött a Tichon nevű helyen lévő egyházához a saját és felesége, fiai, leányai és valamennyi élő és megholt atyafi a üdvéért megművelt vagy parlagon fekvő földekben, szőlőkben, vetésekben, szolgákban, szolgálókban, lovakban, ökrökben, juhokban, disznókban, méhekben s ezeknek őrzőikben, valamint az illő egyházi felszerelésekben. Odaadta ugyanis a fent említett dicső király az előbb írt helyet ott a szigeten, ahol az egyház alapított, s ennek a határai így jegyeztetnek fel: egy tó van körülötte és egy töltés, amely a régiek keze munkájával készült; ezeken belül minden nádas és halászhely ide tartozik. Ugyanebben a tóban van egy Petra nevű hely, amely a többiekkel együtt ide tartozik. És tudja meg mindenki, hogy ami gyümölcsös, kaszáló és más egyéb – a szőlőkön kívül – a szigeten van, ide tartozik. A királyi rétek pedig, amelyek a szigethez legközelebb fekvő falu mellett terülnek el, ugyanezt az egyházat illetik. Van egy rév is ezen a tóvon, s ez hasonlóképpen hozzá tartozik. Azon a Fuk nevű patakon ugyanis, amely a mondott tóból folyik ki, van egy hely, ahol a népek átjárnak, néha a hídon, gyakran pedig a gázlón át, s ez szintén ide tartozik. Másik hely az, aminek Huluoodi a neve, ez szintén a tónál kezdődik és egészen ide tartozik; hasonlóképpen mindaz, ami ettől a Huluooditól a kis hegyig és ettől a Turku tóig fekszik, amelynek a fele a népé, fele pedig az egyházé. Ez a hely egészen a Zakadatig, innen a nagy útig, azután az Aruk szögletéig, majd a Segig és tovább Ursaig, innen pedig a nagy tóig terjed. Ezen kívül vanegy másik szénakaszálásra alkalmas és megfelelő hely a Zilu kut és a Kues kut között, amely ide tartozik. Hasonlóképpen ide tartozik egy másik jó szénatermő hely, a Kerthel. A fent mondott egyházhoz tartozik továbbá egy hely, amely ugyancsak a Bolatin tónál kezdődik s Koku zarma a neve, ez a Keuris tuere vezető nagy útig és innen megint a már gyakran említett tóig terjed. Mindaz pedig, amit ezek a határok foglalnak magukba, legyen az sziget, szénatermő hely vagy rét, kétségenkívül ezé az egyházé. Rajtuk kívül ide tartoznak ennek az egyháznak a szolgálói a földjükkel és a halászhelyeikkel, amelyeket előbb a többi néppel együtt bírtak. Azt a sok köröskörül fekvő cserjést pedig az említett király a tisztjei kezével jelöltette ki ugyanennek az egyháznak tulajdonául. Ugyanezé az egyházé lettek mindazok a halászhelyek és nádasok, amelyek a Seku ueieze és a révhez vezető út között fekszenek. A fent megírtakkal együtt van egy másik hely is, ugyancsak a Bolatinban Putu uueieze és Knez között s ez is a szent egyházhoz tartozik halászhelyeivel és nádasaival együtt. A hasonlóképpen minden jövedelmükkel az itteni kaszálóhoz és rétekhez tartozókon kívül van egy Lupa nevű hely, ahol különböző fajtájú fák vannak, és ide tartozik három másik hely is, amelyek nagyon alkalmasak szénakaszálásra. Másutt van egy falu, amelyet Gamasnak hívnak; ebben a mondott egyháznak van földje és ezt két út határolja: az egyiknek neve Ziget zadu, a másik nagy

út s ezek Szent Kelemennél végződnek. Az erdő pedig, amely itt a királyé volt s amelyet mezők és völgyek vesznek körül, az említett egyházat illeti, kivéve mindazt, amiről – mint láttuk – már fentebb említés történt. Egy másik helynek, amelynek Gisnav a neve, ezek a határai: a Fizeg menti Munorau kerekü, innen Uluues megaliahoz megy, azután a Monarau bukurea, innen Fizeg azaához, majd Fyzegegen túl Brokina rea és innen a közútig s ezen vonul a Kurtuel faig, innen pedig a Hurhuig, azután egy másik útig, amely megint a Monarau kerekvhoz vezet. Mindaz pedig, ami ezeken a határokon belül terül el – a szőlőket kivéve – a már említett egyházhhoz tartozik. Van még azután egy Mortis nevű hely, amelynek határa a Sar feunél kezdődik, innen az Eri iturea, innen Ohut cutarea megy, innen Holmodi rea, majd Gnir ueege holmodia rea és innen Mortis uasara kutarea s ezután Nogu azah fehe rea, innen Castelichoz és a Feheruuaru rea meneh hodu utu rea, azután Petre zenaia hel rea. Ezek mellett másutt van egy falu, amelynek Fotudi a neve s ebben ennek az egyháznak van szántóföldje, amelynek ezek a határai: a nagy út innen az Aruk tueig, amely völgy a Kangrez útig nyúlik, tovább a Lean syherig, innen Aruk feeig, majd Luazu holmaig, azután pedig a Kaztelicba vezető útig. Mindaz amit e határokzárnak körül hasonlóképpen az említett egyházé. Másutt van egy hely és szántóföld rétekkal, amelyet hasonlóképpen a király tisztjei jelöltek ott ki. Ennek a birtoknak a határában van egy erdő, amelynek határa az Ecli révnél kezdődik és Fidemsiig megy, innen az Aruk tuehez vezető nagy útig, tovább pedig a kőfejig, azután Bagat mezeieig vonul, majd innen Asauuagihoz. Ebben az erdőben sok kis halastó van s ezek mind a fentírt egyházéi, három kivételével, amelyek közül kettő a királyé, a harmadik pedig Szent Mihályé, Opoudi és Lopdi a királyéi. Ha pedig vannak ugyanitt termő és nem termő fák, ugyanazt az egyházat illetik mindazzal együtt, amit előbb feljegyeztünk. Van egy lólegeltető hely, amelynek határa keletről a Baluuananál kezdődik,innen Auihoz, azután az Eleuui humokhoz, majd a Harmu ferueuhoz, azután a Ruuoz licuhoz s innen a Harmu highez megy, innen a Iohtucouhoz, azután a Babu humcahoz ér el, innen az Oluphelrea, azután pedig a Cuestihez, innen a Culun vize közepén vonul, ettől a Fekete kumucig, innen pedig a Fuegnes humuchoz, azután a Cues humuchoz megy, majd a Gunusaraig, innen a Zakadatig és tovább a Serne holmaig, azután a Baluuanig vezető Arukig. Mindaz, ami e helyeken bozótosban, nádasban és rétekben található, ezen szent egyházhhoz tartoznak. Mindazokkal együtt, amelyeket már fentebb megírtak, a kegyes király ennek a szent egyháznak adományozta Sumig vásárvámjának harmadát, hasonlóképp Thelena révének és vámjának harmadát. Odaadta továbbá Segisto tavát is. Az istentisztelet serény és fáradhatatlan végzésére,de a szentek dicsőítésére s tiszteletére is szerzetesek seregét gyűjtöttük oda, s királyi bőkezűséggel gondos kodtunk számukra mindenről, ami ételükhöz, italukhoz vagy ruházatukhoz szükséges, hogy Isten szolgálatában ne lanyguljanak vagy ne legyen okuk az ebben való restségre. Hogy pedig idők folyamán azokra nézve, amiket Krisztus tiszteletére s az ott élők és a nekik szolgálók eltartására az előbb mondott egyháznak adtunk, semmiféle patvarkodástól ne szenvedjenek, a jelen hártján a jegyző kezével minden egyenként fel van jegyezve. Van tehát húsz eke föld, hatvan háznéppel, húsz szőlőműves szőlővel, húsz lovas szolgál, tíz halász, öt lovász, három gulyás, három juhász, két kanász, két méhész, két szakács, két tímár, két kovács, egy aranyműves, két kádár, két molnár malmokkal, két esztegályos, egy ruhamosó, egy szücs, tíz szolgáló. Ezeken kívül harmincnégy hirnök lovaikkal, száz tehén, hétszáz juh, száz sertés, ötven kas méh. Ezeken kívül a szerzetesek szükségletére évenként ötven csikót adunk a királyi ménesből. Az egyház szolgálóinak száma összesen száznegyven háznép. Mindezeket szabad ajándékozással adtuk az előbb mondott monostornak. S nehogy valaki a következő idők folyamán bármit ezekből megkárosítani vagy visszavonni merészljen, azt átkunkkal fenyegetjük. Ha pedig valaki rossz tanácstól félrevezetve ezen rendelet áthágója találna lenni, kitaszítva Isten örök büntetéssel sújtsa és kényszerítsék tizenkét

font arany megfizetésére. S hogy ezen összeírás érvényes és sértetlen maradjon, pecsétünk rányomásával jelöltük meg, s átadtuk híveinknek megerősítésre.

- + Benedek érsek jele.
- + Mór püspök jele.
- + Kelemen püspök jele.
- + Lázár apát jele.
- + Gilkó ispán jele.
- + Zacheus nádor jele.
- + Vojtek ispán jele.
- + Miklós püspök jele.
- András király.
- + Lajos ispán.
- + Ernye ispán jele.
- + Vid ispán jele.
- + Márton ispán jele.
- + Illés ispán jele.
- + András ispán jele.
- + Fancel ispán jele.
- + Nana lovász jele.
- + Koppány bíró jele.
- + Preca asztalnok jele.
- + Celu tisztviselő jele.

A hétszintes menny és az egész teremtés egy Istene üdvösséghezó megtestesülése ezerötvenötödik esztendejében, amikor az előmondott győzelmes fejedelem királyságának kilencedik esztendejében szerencsésen uralkodott és vele a legnemesebb Béla herceg, állította össze ezt az ünnepélyes oklevelet a boldogságos Miklós főpap, aki ez idő szerint a királyi udvar jegyzőjeként tevékenykedett, s a király saját kezevonásával hitelesítette a már fentírt tanúk jelenlétében.

I. László király törvényei

I. László III. dekrétumának tartott törvény

Ezt határozták, ezt a törvényt hozták;

8. Az olyan tolvajokról, akik tíz vagy hat dénár értékűt lopnak

a) Ha szabad (ember) tíz dénár értékűt lop, minden vagyonával együtt vesszen el. Ha kevesebbet, egyik szemét vájják ki, és Szent István törvényei szerint ítélik meg.

b) Ha a szolga hat dénár értékűt lop, veszítse el mindkét szemét; ha kevesebbet (lop), egyik szemét, és amit lopott, ura kétszeresen adja vissza.

13. A szökött javak gyűjtőiről A szökött dolgok összegyűjtője, akit a nép nyelvén "joccedeth"-nek (javak szedője) neveznek, mindazt, amit összeszed, az illető megyének a várába gyűjtse össze, és a király lovásza és annak a várnak az ispánja a vár külső részében istállót csináltassanak, s ott, ami jószágot csak összegyűjtenek, Szent Mihály napjáig őrizzék; a szökött emberek, tudniillik a ioch (ejtsd: "jok" - javak) kétharmad részét adják a király poroszlójának, egyharmadát az ispánnak, és egészen az említett ünnepig őrizzék őket, mindezekből Szent Mihály ünnepe után, amikor szétválasztják őket, a püspök küldötte tizedrészt kapjon. Szent Márton ünnepétől Szent György ünnepéig (ismét) gyűjtsék össze a juhokat és ökröket és hasonló módon osszák széjjel. És ha közben a szökött javak összegyűjtője, akit említettem, mindezeket megszegi, minden vagyonával együtt vesszen el, kivéve a gyermekeit és feleségét; ha az, aki az ispán nevében gyűjtötte a szökött jószágokat, szabad ember volt, hasonló módon

vessen el, ha rabszolga, vegyék el őt az ispántól. Ha az, aki a király nevében gyűjtötte a szökött jószágokat, abból, amit gyűjtött, valakinek adott, mindketten vesszenek el, és ha valaki az ilyen dolgokból valamit (a javak szedője előtt) letagadott, amennyit letagadott, tizenkétszer annyit adjon vissza.

15. Azokról, akik a király határozatát megvetik Aki pedig a király és a főemberek határozatait megszegi, ha püspök, ítéltsék meg a király akarata szerint; ha ispán, ispánságából mozdítsák el, ha százados, tisztétől fosszák meg, és azonfelül ötvenöt penzát fi zessen; ha vitéz, hasonlóképpen ötvenöt penzát fizessen.

20. Az eltulajdonított dolgokról a) Az elszökött javakat szedjék össze Szent György ünnepétől Keresztelő Szent János ünnepéig, és vigyék a várba, és ott őrizzék azokat Szent Mihály ünnepéig, s állandóan mutogassák a vásáron, és ha valaki megtalálja saját szolgáját, vagy szolgálóját, váltsa vissza kilencven dénárért, lovát tizenkettőért, ökrét ötért, amiből kétharmad részt a királynak, egyharmad részt az ispánnak kel juttatni. Ha pedig Szent Mihály ünnepéig nem ismer rájuk senki, osszák szét őket az előbb említett módon, azonban semmiképpen el ne adják őket, vagy el ne rejtsék, csupán azoknak munkáját vegyék igénybe. Ha pedig a gyűjtőgető eladja vagy elrejt, háromszorosát adja vissza, és azonkívül tíz penzát fizessen. Az ispán pedig, ha rábizonyul, hogy azt tette, ötvenöt penzát fi zessen.

23. A hamis bírőról Hogyha valamely hamis bírót találunk, akik egy ügyben titokban ítélnének, állítsák az elé a bírót, akinek a kerületében találták őket, és megtudakolván tőlük, hogy milyen vétségről volt szó, azt, amit ítélték, kétszeresen adják vissza, és azonfelül tíz penzát fizessenek.

I. László törvénykönyve (1077 körül)

A legkegyelmesebb László király idejében mi, Magyarország összes előkelői a szent hegyen gyűlést tartottunk, és megvizsgáltuk, miképpen akadályozhatnánk meg a gonosz emberek üzelmeit, és miképpen hozhatnánk rendbe nemzetünk ügyeit.

1. Bármely előkelő rokonának lopásáról

a) Mindenekelőtt esküvel elhatároztuk, hogy ha főembereknek bármilyen rokonát lopás bűnében találják az egy tyúk értékén túl, semmiképpen se rejthesse el vagy védhesse meg őt közülük senki.

b) Azt is akarjuk, hogy magát a tolvajt, hacsak nem menekül az egyházba, akasszák fel, és egész vagyona vesszen el. És ha annak az elővigyázatlanságából, aki őt elfogta, az egyházba menekül, vagy a király udvarába vagy valamely püspök lábaihoz, veszítse el az, aki nem vigyázott, részesedését a tolvaj vagyonából. Ha pedig jótálló kezéből menekül el, az akasztófától ugyan szabaduljon meg, azonban ugyanazon jótállóval együtt adják el más országba, és javait a királyi kincstár részére foglalják le.

2. A rabszolga tolvajlásáról Ha a rabszolga lopás bűnében találtatik, ne válthassa meg orrát fi zetséggel, kivéve ha az egyházba menekül, vagy a király udvarába vagy a püspök lábaihoz; és ha idemenekült, az, aki őrizte, ne részesüljön a tolvaj vagyonából. Ha pedig másodszor is elfogják, akasszák fel.

3. A tolvaj megkötözéséről Ha pedig valaki valamely tolvajt megkötözött, legyen neki joga őt megkötve tartani, és a bírót elé vezetni, akár igazságosan, akár igazságtalanul kötözte meg. Ha pedig valaki (a tolvaj) megkötözését megakadályozná, fi zessen ötvenöt penzát, és büntetésül őt is kötözzék meg.

8. Az emberölésről Ha valaki a kardját kirántva, embert öl, királyi ítélet végett vessék börtönbe, és minden vagyonát osszák három részre, tudniillik szőleit, földjeit, szolgálónépét és rabszolgáit, s ebből két részt adjanak a megölt rokonainak, a harmadikat pedig a gyilkos gyermekeinek és feleségének. Ha pedig vagyona kisebb értékű, mint száztíz penza, szabadságát is veszítse el.

9. Az olyanokról, akiknek családtagja követ el lopást Ha valaki - ugyanezen törvényünk szerint és az isteni kegyelem rendelkezése folytán - gyermekét vagy rokonát vagy bármely hozzátartozóját kapja rajta lopáson (az ilyen tolvaj) a felakasztástól vagy testének megcsonkításától meneküljön meg, azonban, ha a népből való, adják el külföldre. Ha pedig valamely nemest kapnak rajta rokonai ugyanezen bűnben, ne adják el, hanem kényszermunkára adják át.

10. Arról, aki rabszolgáját találja lopásban Ha pedig valaki saját rabszolgáját találja vétkesnek akár saját, akár mások vagyonának meglopásában, az említett (isteni) sugallat bizonyságul hívásával, ne mulassza el (a szolgát) orra levágása végett a bírácoknak átadni.

12. A lopáson ért szabadról vagy rabszolgáról

a) Ha valamely szabadot vagy rabszolgát lopáson érnek, akasszák fel.

b) Ha pedig (a tolvaj) hogy megmeneküljön az akasztófától, a templomba menekül, kihozván őt a templomból, vakítsák meg.

c) A lopáson ért rabszolgát, ha nem menekül a templomba, miként a szabadot, akasszák fel. Az ilyen szolga urának legyen a vesztesége a felakasztott szolga, az elveszett dolgok urának pedig legyen vesztesége: az elveszett dolgok.

d) A lopáson ért szabadnak, ha a templomba menekült, és onnan kivezettetvén megvakították, fi ai és leányai, ha tízévesek vagy annál fi atalabb korúak, szabadságban maradjanak, ha pedig tíz évnél idősebbek, vessék őket szolgaságba, és minden vagyonukat vegyék el.

e) Az olyan rabszolga pedig avagy szabad (ember), aki libát vagy tyúkot lop, fél szemét veszítse, és amit lopott, adja vissza.

13. Egyházi személyek lopásáról Ha egyházi rendű személy libát vagy tyúkot, gyümölcsöt vagy ehhez hasonlót lop, csupán a mester fenyítse meg vesszőzéssel, de amit lopott, adja vissza; ha ezeknél nagyobb dolgot lop, püspöke fokozza le, és a világi bíróságtól nyerjen büntetést.

14. A lopást elkövető szabadról

a) Ha valamely szabad tíz dénár értékűt lop, akasszák fel; ha tíz dénárnál kisebb értékűt lop, a lopott értéket tizenkétszeresen adja vissza, és egy ökröt fi zessen.

b) A rabszolga pedig, ha ilyen lopást követ el, adja meg kétszeresen, és orrát veszítse.

c) A szökött rabszolgát, ha valahol lopáson érik, vakítsák meg. És ezért – úgy határoztuk – ne akasszák fel, se nyelvét ne tépjék ki; ha később ura megtalálja, keresse rajta, ha valamit elveszített. 18. Az idegenek kereskedéséről Ha más országokból jönnek vendégek valamely határvidékre lóvásárlás vagy egyéb dolgok vétele céljából, az ilyenek az illető határvidék ispánjának a követével együtt menjenek a királyhoz, és a király engedélye alapján, amit és amennyit nekik megenged, a király poroszlója előtt vásárolják meg.

Az I. László korabeli egyházi zsinat határozatai (1092 körül)

Az ún. I. törvénykönyv

A mi teremtőnk és megváltónk, az úr Jézus Krisztus uralkodása alatt, az ő születésének 1092. évében május hó 20-án Szabolcs városában szent zsinat tartatott, a magyarok legkeresztényibb királya, László elnökletével, országa összes püspökeivel és apátjaival, valamint az összes előkelőkkel, az egész papság és a nép tanúskodása mellett. Ezen a szent zsinaton a kánonoknak megfelelően és dicséretre méltó módon a következő határozatokat alkották meg.

1. A másodszor nősült áldozó- és szerpapokról Megparancsoljuk, hogy az olyan áldozó- és szerpapokat, akik másodszor nősültek, és akik özvegyek vagy eltaszított asszonyok férjei, el kell (feleségüktől), és vezeklés tartása után rendjükhöz térjenek vissza. És akik nem akarnák e meg nem engedett házasságukat megszüntetni, az

egyházi törvények rendelkezéseinek megfelelően hivatalukat veszítsék. Az elválasztott asszonyokat pedig, megparancsoljuk, hogy adják vissza szüleiknek, és mivel nem voltak törvényesen (egybekelve), ha akarnak, szabad legyen nekik férjhez menni.

7. A lázadás miatt elpusztult templomok helyreállításáról A lázadás miatt elpusztult vagy felégetett templomokat, a király parancsára, az illető egyház papjai állítsák vissza. Kelyheket és ruhákat a király költségén adjanak, könyvekről a püspök gondoskodik.

10. Zsidók és keresztény nők házasságáról Ha zsidók keresztény feleséget vesznek el, vagy valamely keresztény személyt tartanak maguknál szolgálatban, ezeket vegyék el tőlük, és bocsássák őket szabadon, az olyanoktól pedig, akik ezeket eladták, ezek árát vegyék el, és a püspökök jövedelmét képezze.

11. Az egyházak látogatásának elmulasztásáról vasár- és ünnepnapokon

a) Ha valaki vasárnapokon vagy a nagyobb ünnepeken nem megy az ő kerületének egyházába, verésekkel javítsák meg.

b) Ha pedig a falvak oly távol vannak, hogy a falusiak az ő kerületük egyházába nem tudnak elmenni, közülük mindnyájuk nevében legalább egy menjen el botra támaszkodva az egyházba, és három kenyeret és egy gyertyát vigyen az oltárra.

12. A fent említett napok megünnepléséről Ha valaki ezeken a napokon vadászik, kutyáit és lovát veszítse, de a lovat ökörrrel megválthassa. Ha pedig pap vagy (más) egyházi személy vadászik, az egyházi rendből távozzék mindaddig, amíg elégtételt nem ad.

13. A házasságtörő nő meggyilkolásáról Ha valaki más férfi vel fajtalankodó feleségét megöli, Istennek adjon számot, és ha akarja, más feleséget vehet. Ha pedig az asszony rokonai közül valaki vádat emel ellene, hogy (feleségét) igazságtalanul ölte meg, bírói vizsgálattal tárgyalják meg (az ügyet), és a szomszédoktól mindenképpen tudakolják meg, vajon nem állott-e az asszony férjénél lenézésben és megvetésben, vagy a fajtalankodásnak valami gyanúja nem merült-e fel már előbb vele kapcsolatban, és asszerint ahogy ésszerűnek látszik, döntsék el az ügyet.

17. Az országba jövő idegen egyházi személyekről Ha valamely idegen egyházi személy püspökének ajánlólevele nélkül jön ebbe az országba, ítélettel vagy tanúbizonyossággal vizsgálják meg, netalán nem szerzetes-e, vagy nem gyilkos-e, vagy nem olyan-e, aki valamely rend tagjaként tett fogadalmat.

22. A pogány szokásokról Akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékokat visznek, bűnükért egy ökörrrel fizessenek.

26. Az ünnepnapokon dolgozó zsidókról Ha valaki vasárnap vagy más nagyobb ünnepen zsidót dolgozni lát, hogy meg ne botránkozzanak a keresztények, eszközeit, amelyekkel dolgozott, veszítse el.

28. A vassal vagy vízzel való istenítétek tanúiról Valahányszor akár vízzel, akár vassal istenítélet történik, legyen jelen három alkalmas, esküt tett tanú, akik egyrészt az ártatlannak ártatlanságát, másrészt ellenkező esetben a bűnösnek bűnös voltát igazolják. A pap (tüzes) vas (próba) esetén két penzát és víz(-próba)esetén egy penzát kapjon.

32. Leány vagy asszony ellen elkövetett erőszakról Ha valaki leányon vagy asszonyon, aki egyik faluból a másikba megy, erőszakot követ el, úgy bűnhődjék, mintha embert ölt volna.

34. Az erkölcstelen életű nők és a boszorkányok bűnhődéséről Az erkölcstelen életű nőket és a boszorkányokat, amint a püspök helyesnek látja, aszerint ítélje meg.

42. Azokról, akik a király vagy a bíró pecsétjét megvetik Ha pedig valaki a király pecsétjét valakire kiküldeti, és maga elmulasztja, hogy a királyi udvarba jöjjön, ügyét veszítse el, és fizessen öt penzát; és ahányszor ezt megismétli, annyiszor öt

penzát fizessen. Ha pedig a bíró pecsétjét küldeti ki, és ő nem megy el, száz nummus-t (aprópénzt) fizessen.

Kálmán király törvénykönyve 1100 körül

Az ún. I. törvénykönyv

A törvény írójának: Albericusnak ajánlólevele Seraphin érsekhez.

Isten kegyelme velünk. Seraphinnak, az isteni erények tüzevel égő érseknek, Albericus, ámbár csak egyike a legkisebbeknek, mégis az égi szemlélődés palotájában az istenségnek elhivatott szolgája. „Mivelhogy ilyen bizodalunk van Krisztus által: nem mintha elegendők lennének valamit is magunktól gondolni, mintegy magunktól, hanem a mi erősségünk az Istentől van “ – a lelki sugallat kegyelme a te elmédet mennyei bölcsesség kincseivel gazdagította, és palotád fényes termeit igen sok ékesszólású és nagytanulságú férfi úval, mint megannyi drágakövel ékesítette, az én csekély tehetségem a maga csiszolatlanságával nem kis mértékben aggodalmaskodik, amikor azt parancsolod, ó, főpap, hogy én, akinek hogy úgy mondjam, nyelvem sincs, és csaknem minden csiszoltságot nélkülözök, a királyi rendelkezések gyűjteményeit átvizsgáljam, és az egész ország szenátusi határozatait az én vezna, mintegy böjttől legyengült előadásommal egybefoglaltam.

1. Szent István adományairól az egyházak részére. Tetszett a királynak és az egész gyűlésnek, hogy minden birtokadomány, amelyet Boldog István király a monostoroknak vagy egyházaknak rendelt, háboríthatatlanul megmaradjon.

2. Püspöki zsinatok tartásának elrendelése a bíraskodási ügyekre. Mivel népünk egyrészt az utazás, másrészt az élelmezés gyakran igen nagy nehézségei miatt, minden ügy végett nem tud a királyi udvarba menni, elrendeltük, hogy kétszer egy évben, úgymint Fülöp és Jakab apostolok napján és Szent Mihály nyolcadán mindegyik püspökség területén zsinatot kell tartani, amelyen mind ispán, illetőleg ispánok, mind a többi tisztség viselői az ő püspökükhöz összegyűjtenek, s a ha erre valaki, még ha pecsét nélkül idézik is, nem megy el, pervesztes legyen.

3. Az országba jövő külföldi papokról. Külföldi áldozópapot vagy szerpapot csak ajánlólevéllel fogadjanak be. Akiket pedig idáig befogadtak, vizsgálják meg, vajon jogosan jöttek-e, s ennek megfelelően azok, akikről valami kedvezőtlen hír jut el füleinkhez, tisztségükből távozzanak mindaddig, amíg vagy ítélettel nem tisztázzák magukat, vagy az országból el nem távolítják őket.

4. A külföldi jövevényekről. Külföldit kezes nélkül ne fogadjanak be.

5. A különböző udvari káplánok perbe idézéséről. A püspökök és ispánok vagy mások káplánjait a püspök vagy az érsek pecsétjével idézzék perbe.

6. Az egyházi és világi személyek közötti perekről. Ha egyházi személynek világiakkal van pere, a világit a bíró pecsétjével idézzék; ha pedig világinak van pere egyházi személlyel, az egyházi személyt a püspök vagy az esperes pecsétjével idézzék, s ugyanezek hallgassák őt ki az illetékes bíróval együtt.

7. Az ispánok egymás közti pereskedéséről. Ha két ispán valamely ügyből kifolyólag viszálykodik egymással, a fent említett zsinaton tárgyalják meg az ügyüket.

8. Az apátok egymás közti pereskedéséről. Ha két apát torzsalkodik, ugyanazon zsinaton ítéljenek ügyükben.

9. A király vagy herceg nagyobb tisztviselőinek egymás közti pereiről. A király vagy a herceg nagyobb tisztviselői és káplánjai ügyében, akiknek személyéhez nem méltó, hogy a (közönséges) bíró előtt perlekedjenek, ugyanazon zsinaton ítélkezzenek.

10. A zsinat mint fellebbezési forum. Ha valamely dölyfös bíró vonakodnék az említett zsinatra elmenni, az ő vádlója ítélkezzenek fölötte.

14. Az egyházi személyek mentségéről a világi bíraskodás alól. Világi bíró ne merészkedjék pecsétjét egyházi személyre küldeni.

20. A Szent István által, illetőleg az ő utódai által adományozott birtokok különböző öröklési rendjéről. Minden olyan birtok, melyet Szent István adományozott, illessen meg minden, természetes leszármazás szerinti utódot, vagy örököst. Az olyan birtok azonban, amelyet más királyok adtak (csak) apáról fiúra szálljon, s ha ilyenek (ti, fi örökösök) nincsenek, örököljön a fítestvér, s ennek halála után fiait se zárják ki az örökségből. Ha pedig az illetőnek fítestvére nincsen, az örökséget a király részére vegyék át.

22. A tüzes vas- és forró víz – próbákról. Megtiltjuk, hogy tüzes vas- és forró víz - próbát valamely egyházban tartsanak, csupán a püspöki székhelyen és a nagyobb prépostságoknál, valamint Pozsonyban és Nyitrán.

26. A bírósági tanúk jogi köteleiről. Ha valaki, akit bizonyágtételre hívtak, valakinek az igazát tanúskodással akarja bizonyítani, bizonyágtételét csak abban az esetben engedjük elfogadni, ha először is: bűneit meggyóna a papoknak, azután: ha szántóföldje van; hogy így egyrészt az igaz tanúbizonyásznak biztosítéka legyen a pap által a gyónásban, másrészt hamis tanúskodás esetén a váltságdíj biztosítva legyen a birtokban.

27. A hamisan tanúskodókról. Senki se merjen tanúbizonyást tenni, csak ha bűneit meggyóna. Akinek a tanúskodását hamisnak találják, annak a tanúbizonyását többé ne fogadják el.

32. A jogtalan birtokfoglalásról. Ha valaki másnak a földjét birtoklásra magának fogadja el, ha a bíróságon bevádolják, ugyanannyit veszítsen el saját földjéből, s azonkívül tíz penzát fizessen.

36. A király utazásáról a megyékben és a határőrök feladatairól.

a) Amikor a király vagy a herceg valamelyik megyébe megy, egy megyebeli harci mént vezessenek elő, s ha ez valamely okból elpusztul, a ló tulajdonosának tizenöt penzát adjanak. Ha pedig bizonyos fokig megsérül, de nem pusztul el, az említett összegnek fele részét adják a lóért.

b) Ha valami fontos hír jut a határvidékre a határőrséghez, az ispán két követet küldjön a királyhoz négy tábori lóval: ezek saját élelmükkel menjenek, s ott megérkezvén, útjuk költségét a nádorispántól kérik meg, és ugyanannyit kérjenek a visszatérésre. Ha pedig lovaik elpusztulnak vagy megsérülnek, annyi penzát kell adni a lovakért, amennyit fentebb mondottunk; ha azonban épségben hazatérnek, ezt egy hadjáratban való részvételnek számítsák be.

37. A király és a nádor vidéki bíraskodásáról. Ha valamelyik vár megyéjébe megy a király, ott két megyei bíró menjen vele, hogy azok az ottani nép perlekedéseit bölcs vizsgálattal intézzék, ha pedig a nép vádja ellenük fordul, őket a nádorispán ítélje meg.

46. A régi hitükhöz ragaszkodó izmaeliták büntetéséről. Ha valaki izmaelitákat böjtölésen kap rajta, vagy evésen és a disznóhústól való tartózkodásban, vagy mosakodásban avagy más vétkes szokásukban, az ilyen izmaelitákat küldjék a királyhoz. aki pedig őket bevádolta, vagyonukból kapjon részesedést.

52. Ha az elfogott tolvaj ártatlannak bizonyul. Ha az elővezetett tolvaj az istenítélet alkalmával ártatlannak bizonyul, elfogóját kell (elmarasztaló) ítélettel büntetni, de ne vakítsák meg.

53. Bizonyítási eljárás tolvajlás esetén

a) Ha az elfogott tolvajra a lopást rábizonyítani nem lehet, engedjék meg neki az istenítéletet.

b) Ha ennek folyamán ártatlannak bizonyul, elfogója vagyonából vegyenek el annyit, amennyi vagyona van annak, akit ő tolvajnak mondott, de ne vakítsák meg.

c) Ha a tolvaj az istenítélet folytán bűnösnek találtatik, vakítsák meg.

57. Boszorkányperek megszüntetéséről. A boszorkányokról pedig, mivel ilyenek nincsenek, semmiféle vizsgálatot ne tartsanak.

60. A varázslók büntetéséről. A varázslókat, akiket az esperes és az ispán kiküldöttei találnak, ezek ítélik meg.

67. A másodszor nősült papokról. A másodszor nősült papok vagy az olyanok, akik özvegyeket vagy elbocsátott asszonyokat vettek el, szakítsanak e meg nem engedett házassággal, vagy zárják ki őket az egyházi rend közösségéből.

73. A temetőkről. A keresztények temetkezési helyei csak a templomok körüli térségben lehessenek.

76. A lóvásárlás eltiltása.

a) Magyarország és az országhoz tartozó tartományok lakói közül senki se merészeljen magyar lovat vásárolni.

b) Ha valaki ilyen lovat vásárol, és megvádolják, hogy lopta, csak Magyarország határain és az ország végvidékein legyen szabad neki a maga tisztázására nyomozást folytatni. Ha pedig a ló eladóját külső országban akarja keresni, ne engedjék őt ide távozni, hanem (tüzes) vas-próbát vigyen. Ha bűnösnek bizonyul, mint tolvajt ítélik el; ha ártatlannak mutatkozik, ne bánjanak vele úgy, mint tolvajjal, csupán azt az összeget fi zesse (büntetesképpen), melyért (a lovat) vásárolta.

82. A határátlépés szabályozása.

a) Azok, akik Magyarországról ki akarnak menni, mind a királynak, mind azon ispánnak, aki a kijáratot őrzi, a vámosaitól kérjenek pecsétet, amit egyik oldalán a király vámszedője nyomjon le pecsétnyomóval, másik oldalán az ispán vámszedője erősítsen meg az ispán jelvényével.

b) Ha valaki ilyen pecsét nélkül kísérelne meg eltávozni, mint törvényszegő, ötven penzát fizessen.

Az 1222. évi Aranybulla

A Szentháromság és Oszthatatlan Egység nevében. András. Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics és Lodomeria királya, mindörökké. Mivelhogy mind országunk nemeseinek, mind másoknak is Szent István király által elrendelt szabadsága, némely királyoknak a hatalmaskodása folytán, akik olykor saját haragjukat akarták megbosszulni, olykor pedig gonosz emberek hamis tanácsaira hallgattak vagy olyanokéra, akik (csak) saját hasznukat keresték, igen sok dologban kisebbedést szenvedett, ezek a mi nemeseink feleségünket és a mi elődeinknek, az ő királyaiknak felségét kéréseikkel és sok sürgetéssel zaklatták országunk újjáalakítása végett. Mi tehát az ő kéréseiknek mindenben eleget kívánván tenni, ahogy tartozunk különösen pedig mivel közöttünk és ököztünk ezen okból már gyakrabban nem csekély elkeseredésre jutott a dolog, amit, hogy a királyi méltóság teljesebben megőriztessék, illik elkerülni – ez pedig senki más által nem történhetik jobban, mint őáltaluk –, megengedjük mind nekik, mind országunk más embereinek a szent király által engedett szabadságot. És egyéb olyat is, ami országunk állapotának újjáalakítására tartozik, üdvösen rendelünk a következő módon:

1. A székesfehérvári törvénynapokról.

a) Hogy évenként a szent király ünnepén, hacsak nem akadályoz bennünket váratlan nehéz ügy avagy betegség, Fehérváron tartozunk ünnepelni.

b.) És ha mi jelen lenni nem tudnánk, a nádor kétségtelenül ott lesz helyettünk, hogy a mi nevünkben az ügyeket meghallgassa.

c.) És az összes serviensek, akik akarnak, oda szabadon eljöhetnek.

2. A serviensek személyének és birtokainak biztonságáról. Azt is akarjuk, hogy sem mi, sem a mi utódaink valamely hatalmas kedvéért servienseket soha el ne fogassanak, vagy (azok birtokait) fel ne dúlják, hacsak előbb meg nem idézték, és bírói úton el nem ítélték őket.

- 3.** A servienseknek, valamint a serviensek és az egyházak népeinek mentességéről minden adó és beszállásolás alól.
- a) Úgyszintén: semmiféle adót, sem „szabad dénárok”-at nem fogunk szedetni a szerviensek birtokai után, sem az ő házaikba vagy falvaikba nem szállunk, hacsak nem hívnak bennünket.
- b) Az egyházak népeitől sem fogunk semmiféle adót szedni.
- 4.** A serviensek birtokainak öröklésrendje.
- a) Ha valamely serviens fiú nélkül hal meg, birtoka negyedrészt leánya örökölje, a többiről úgy intézkedjék, ahogy akar.
- b) És ha váratlan halál folytán intézkedni nem tud, (azok a) rokonai örökölkjék, akik hozzá közelebb állnak.
- c) És ha egyáltalán semmi nemzetsége sincs, a király fogja azokat birtokába venni.
- 5.** A megyei igazságszolgáltatás szabályozása.
- a) A megyei ispánok a serviensek birtokai felett ne ítékezzenek, csak pénz- és tizedügyekben.
- b) A megyei udvarispánok egyáltalában senki felett ne ítékezzenek, csupán várak népei felett.
- c) A tolvajok és rablók felett a királyi billogosok ítékezzenek, de csak magának az ispánnak lábainál.
- 6.** A népítélet megszüntetése a tolvajlások ügyében. Úgyszintén: az egybecsődült népek (senkit) tolvajnak ne kiálthassanak, mint ahogy (idáig) szokták.
- 7.** A serviensek és mások hadkötelezettségének szabályozása.
- a) Ha pedig a király az országon kívül akar hadat vezetni, a serviensek ne tartozzanak vele menni, csak az ő pénzén, és visszatérése után rajtuk hadbírságot ne szedjen.
- b) Ha azonban az ellenség részéről jön sereg az országba, mindnyájan egyetemlegesen menni tartozzanak.
- c) Úgyszintén, ha az országon kívül megyünk is haddal, mindazok, kik ispánságokat bírnak, vagy tőlünk pénzt kapnak, menni tartozzanak.
- 8.** A nádor bírói jogköréről.
- a) A nádor országunk minden embere felett különbség nélkül ítékezzenek.
- b) De a nemesek (olyan) ügyeit, melyek a fővesztésre vagy birtokaik feldúlására vonatkoznak, a király tudta nélkül ne fejezhesse be.
- c) Helyettes bírakat ne tartson, csak egyet, a saját udvarában.
- 9.** Az udvarbíró jogköréről.
- a) Udvarispánunk, amíg (a királyi) udvarban tartózkodik, mindenki fölött ítélni, és az udvarban elkezdett ügyet bárhol befejezheti.
- b) De ha birtokán tartózkodik, poroszlót nem küldhet, sem a feleket nem idézhet meg.
- 10.** A háborúban meghalt főtisztviselők és serviensek fiairól.
- a) Ha valamely fő tisztséget viselő jobbágy a háborúban meghal, annak fiát vagy testvérét hasonló tisztséggel kell megajándékozni.
- b) És ha serviens hal meg ilyen módon, annak fiát a király úgy ajándékozta meg, ahogy jónak látja.
- 11.** Az idegenek tisztségviseléséről. Ha vendégek, tudniillik előkelő emberek jönnek az országba, az ország tolmácsa nélkül méltóságokra ne emeljék őket.
- 12.** Az özvegyek védelméről. A megholtak feleségeit vagy azokét, akik bírói ítélettel halálra ítéltettek vagy párbajban elestek, vagy (más okért) semmiféle okból csalárd módon ne fosszák meg hitbérüktől.

13. A királyi főtisztviselők hatalmaskodásai Ellen. A jobbágyok úgy kövessék a (királyi) udvart, vagy utazzanak bármerre, hogy a szegényeket el ne nyomják, se ki ne fosszák.

14. A hatalmaskodó ispánok büntetéséről. Ha valamely ispán nem viseli magát tisztességesen, ispáni tisztéhez méltóan, vagy a várához tartozó népek (birtokait) feldúlja, ha ez rábizonyul, az egész ország színe előtt csúfosan fosszák meg tisztségétől, és az elvett dolgokat adja vissza.

15. Az alacsonyabb rendű udvari népek önkényeskedése ellen. Lovászok, pecérek és solymárok ne merészeljenek megszállni a serviensek falvaiban

16. Megyéknek vagy országos tisztségeknek örökjogon való eladományozása Ellen. Egész megyéket vagy bármiféle méltóságokat örök tulajdonul vagy birtokképpen nem adományozunk.

17. A szolgálattal szerzett birtokokról. Azoktól a birtokoktól, melyeket valaki igaz szolgálattal szerzett, ők soha ne fosszák meg.

18. A servienseknek a királytól az ifjabb királyhoz való szabad átmenetéről.

a) Úgyszintén: a serviensek, miután engedélyt kaptak tőlünk, szabadon átmehetnek fi unkhhoz, vagyis az idősebbtől a fi atalabbhoz, és ezért azok birtokait ne dűlják fel.

b) Senkit, akit fiunk igazságos ítélettel elítélt, vagy pedig ha valakit ő perbe vont, addig, amíg a per öelötte be nem fejeződött, nem fogadunk be, és viszont hasonlóképpen a mi fiunk sem.

19. A várjobbágyok és a telepesvendégek jogainak tiszteletben tartásáról.

a) A várjobbágyokat a szent királytól elrendelt szabadságban kell megtartani.

b) Hasonlóképpen a vendégeket is, bármilyen nemzetből valók, a kezdetől fogva nekik engedett szabadságban kell megtartani.

20. A tizedfizetés módjáról.

a) A tizedet senki se tartozzék pénzben megváltani, hanem ahogy a föld meghozza a bort vagy termést, úgy kell fizetni.

b) És ha a püspökök (ebben) ellentmondanak, nem fogjuk őket segíteni.

21. A püspöki tizedből a királynak járó juttatásokról.

a) A püspökök a serviensek birtokai után ne adjanak tizedet a mi lovainknak,

b) sem az ő népeik ne legyenek kötelesek tizedüket (ti. a püspökök tizedét) a királyi birtokra áthordani.

22. A serviensek birtokainak mentessége a legeltetés alól. Disznaink a serviensek erdeiben vagy rétjein ne legelhessenek az ő akaratuk ellenére.

23. Az új pénz érvényességi idejéről.

a) Új pénzünk egy évig maradjon használatban, húsvéttól húsvétig.

b) És a dénárok olyanok legyenek, amilyenek Béla király idejében voltak.

24. Az izmaeliták és zsidók kamarai tisztségviselése Ellen. Kamaraispánok, pénzverők, sótiszték és vámszedők az ország nemesei, izmaeliták és zsidók ne lehessenek.

25. A só raktározásáról. Sót az ország belsejében nem szabad tartani, csupán Szabolcson és Szegeden és a végeken.

26. A birtokoknak külföldi személyek részére való adományozása ellen.

a) A birtokokat nem szabad az országon kívüli (személyeknek) adományozni.

b) Ha ilyeneket adományoztak vagy eladtak, meg kell engedni az ország lakóinak, hogy azokat visszaválthassák.

27. A nyestböradó fizetéséről. A nyestböradót a Kálmán király által rendelt szokás szerint kell fizetni.

28. A bírói ítélet érvényben tartásáról.

Ha valakit bírói úton elítéltek, a hatalmasok közül senki s merje őt megvédeni.

29. A királyi és az ispáni jövedelmek elhatárolásáról.

a) Az ispánok csupán ispáni tisztük jövedelmével éljenek.

b) Egyebeket, amelyek a királyt illetik, tudniillik a csöböradót, (pénz-)adókat, ököradót és a várak (jövedelmének) kétharmad részét, a király bírja.

30. Az országos tisztségek halmozása Ellen. Úgyszintén: e négy jobbágyon kívül – tudniillik a nádor, a bán és a király és királyné udvarbírái – senki se viselhesen két méltóságot. És hogy ez a mi engedményünk, illetőleg rendelkezésünk mind a mi időnkben, mind utódaink idejében örökké érvényes legyen, hét példányban állíttattuk ki, és arany pecsétünkkel erősítettük meg. Azért, hogy egy példány küldessék a pápa úrnak, és azt ő registrumába írassa be, a második őriztessék az ispotályosoknál, a harmadik a templomban, a negyedik a királynál, az ötödik az esztergomi káptalanban, a hatodik a kalocsaiban, a hetedik pedig a mindenkori nádornál, azért, hogy eme írást állandóan szemé előtt tartván, se maga el ne térjen valamiben az előbb mondottaktól, se a királyt vagy a nemeseket, avagy másokat eltérni ne engedjen, hogy ők is örvendhessenek szabadságuknak, és ezért hozzánk és a mi utódainkhoz mindig hívek legyenek, és a királyi koronát megillető szolgálatokat meg ne tagadják. Azt is elrendeltük, hogy ha mi vagy a mi utódaink közül valaki valamely időben ezen rendelkezéseink ellen akarna cselekedni, ennek az oklevélnek erejénél fogva mind a püspöknek, mind a többi jobbágyoknak és az országunk nemeseinek, együttesen és külön-külön, a jelenben és a jövőben mindörökké szabadságukban álljon, hogy a hűtlenség minden vétke nélkül nekünk és a mi utódainknak ellenállhassanak és ellentmondhassanak.

Kelt Kelednek, udvarunk kancellárjának, az egri egyház prépostjának keze által.

Az Ige megtestesülésének ezerkétszázhuszonkettedik évében.

Főtisztelendő János esztergomi érsek, tisztelendő Ugrin kalocsai érsek, Dezső csanádi, Róbert veszprémi, Tamás, egri, István zágrábi, Sándor váradi, Bertalan pécsi, Kozma győri, Bereck váci püspökök idejében, uralkodásunk tizenhetedik évében

A beregi egyezmény (1233)

Szemelvények

Nektek, Jakab prenestei választott püspök úr, az Apostoli Széknek, a római egyház és Magyarország összes egyházai helyett és nevében küldött követe, mi, András, Magyarország királya, esküszünk Isten szent evangéliumára, hogy az alábbi írt összes és valamennyi fejezetet megtartjuk, elrendelve, hogy azokat fiaink és utódaink is örökké megtartsák, és hogy semmiben semmiféle ürüggyel ellenkezőt nem teszünk, vagy csalást nem követünk el azokban, hogy ne úgy legyenek, miként az alábbiakban következnek. És meg fogjuk parancsolni összes alattvalóinknak országunkban, hogy az összeseket és minden egyeseket megtartsák. És ha valaki parancsolatainkat áthágja, meg fogjuk büntetni, miként megérdemli. És meg fogjuk esketni fiainkat és jobbágyainkat (is) annak megfelelően, miként alább az ő esküjükről intézkedünk.

Az egyes fejezetek pedig ezek:

1. A zsidók és izmaeliták tisztségviselése ellen.

a) Zsidókat és szaracénokat vagyis izmaelitákat ezután nem állítunk kamaránk, a pénzverés, só(ügyek), adók vagy más közhivatalok élére; sem nem rendeljük őket az ezek élén állók mellé, sem valamely csalást nem követünk el, amely folytán ezek a keresztényeket elnyomhatnák.

b) Úgyszintén egész országunkban nem fogjuk megengedni, hogy zsidókat és szaracénokat, vagyis izmaelitákat valamely állami tisztség élére állítsanak.

2. A zsidóknak jellel való megkülönböztetéséről. Úgyszintén: intézkedni fogunk, hogy a zsidókat és szaracénokat vagyis izmaelitákat ezután bizonyos jelekkel különböztessék meg és válasszák el a keresztényektől.

3. Ugyanazok által való keresztény rabszolgák tartása ellen. Úgyszintén nem fogjuk megengedni, hogy zsidók és szaracének, vagyis izmaeliták keresztény rabszolgákat vásároljanak vagy bírjanak bármi módon.

4. Ezen intézkedések évenként való ellenőrzéséről. És megígérjük, hogy mind mi, mind a mi utódaink minden évben kirendeljük és kiküldjük a nádort vagy jobbágyaink közül mást, akit akarunk, olyat, aki a keresztény hit buzgó követője és őt megesketjük, hogy parancsunkat, az itt foglaltak szerint, hűségesen keresztülviszi: az (olyan) püspök kérésére, akinek egyház-megyéjében zsidók, pogányok, vagy izmaeliták vannak vagy lesznek, hogy a keresztényeket kivonja a szaracének uralma alól vagy a velük való együttlakásból.

5. A keresztényekkel együtt élő szaracének és zsidók büntetéséről. És ha mindezek ellenére olyanok találhatók, akik keresztény létükre szaracénekkel laknak együtt, vagy szaracén létükre keresztény rabszolgát bírnak; úgyszintén olyan keresztények, akik szaracének közül valók, vagy olyan szaracének, akik keresztények közül való asszonyokkal élnek együtt bármi módon, akár házasság színe alatt, akár más módon; eme keresztények, éppúgy mint eme zsidók és pogányok, minden vagyonuk elkobzásával bűnhődjenek, és egyszersmind a király őket a keresztények örökös rabszolgáivá tegye.

6. Az egyes egyházak sójárándóságának megállapítása, illetőleg a sómennyiségek beváltásának részletes szabályozása, összesen tíz pontban.

a) Úgyszintén akarjuk és megengedjük, hogy az egyházak szabadon szállíthassák sójukat a maguk egyházához, és ott a mindenkori sókamurai tisztviselők és ama egyház azonidőbeli főpapjának, ahol a só elhelyezik, pecsétje alatt helyezték el, és így elhelyezve őrizték azt Szent István király nyolcadáig, és akkor ettől a naptól a boldogságos Szűz Mária születése napjáig fi zessenek nekik pénzt ama sóért, amit az egyházak akkor maguknál bírnak, az alább lejegyzett árszabás szerint.

b) És ha eme sótiszték a só ezen idő alatt nem veszik meg, vagy az egyháznak mondott becslés szerint a pénzt nem fi zetik meg, akkor az egyházak mindezt a só mindenkor saját használatukra fordíthatják vagy eladhassák saját akaratuk és tetszésük szerint. És minden haszon, ami minket illetve vagy más királyt, aki akkor lesz, vagy eme sótisztéket: teljes egészében szálljon az egyházak hasznára, és sem e sótiszték, sem újak vagy más személyek semmi módon ne zavarják őket, hogy azt tehessék, amit nekik bármikor tetszik tenni a sóval, amelyért nekik a megjelölt időben nem fizették ki a pénzt.

c) Ugyanezt rendeljük a második időhatárról, hogy Boldog Miklós ünnepétől Boldog Tamás apostol ünnepéig azért a sóért, amit az egyházak a sótiszték pecsétje alatt maguknál fognak tartani, fi zessék ki nekik a pénzt a lejegyzett árszabás szerint. Ha ez nem történik meg, ugyanaz legyen, amit az előbbi esetben mondottunk a sóról.

d) Az ezüst pedig, amit az említett egyházaknak fi zetni fognak, jó frisachi dénárokból lesz, vagy olyan ezüstből, amelynek egytized része van hozzáolvasztva.

e) A só árai pedig ezek: minden egyes rakás mosott sóért fizetni fognak az egyházaknak nyolc márkát, kivéve a jeruzsálemi ispotályosok házat és a kalocsai és bácsi egyházakat, amelyeknek minden rakásért tíz márkát fogunk adni, föltéve, ha az említett kalocsai és bácsi egyházaknak sójukat le kell szállítani Szegedre vagy tovább: egyébként (csak) nyolc márkát fognak kapni. A nagyobb rakás mosott sóért adni fogunk az egresi apátságnak huszonhat márkát minden egyes rakásért és az aradi egyháznak huszonöt (márkát), szintén minden egyes rakásért. A bányászott sóért pedig adni fogunk egy márkát száz kősókockáért (abban az esetben), ha az (illető egyházak) sójukat a végeken kötelesek aratni: kivéve Szent Gotthárd monostorát, amelynek nyolcvan sókockáért adunk egy márkát.

f) Mi pedig és bárki lesz a király a jövőben, a só tartozunk a végekre küldeni, az egyházaknak adott kiváltságlevelek értelmében és azt el kell helyezni a kiváltsággal

ellátott egyházak házaiban, ahol a sőtisztek pecsétjével lezárva fog maradni a só a fentebb említett határnapokig és mindezeket egyformán tartsák meg mind ők, mind mi, a fentebb említett időpontokban, ahogy mondtuk.

i) Az egyházaknak azokért a jövedelmeikért, amelyeket idáig szoktak a sóból kapni, kivéve a tizedet, tízezer márkát fogunk fizetni öt egymásután következő éven keresztül, amely éveket az Úr feltámadásának legközelebbi húsvétjától kezdjük számítani, és a fizetést a következő módon eszközöljük: Az első évben a Boldogságos Szűz születésének ünnepén fogunk fizetni ezer márkát, Szent Tamás apostol ünnepén újabb ezer márkát, és ezt ezután így tesszük folytatólagosan minden egyes évben, mindaddig, amíg a mondott tízezer márka összeget meg nem fizettük. És ezt az egész összeget (a következőnek) fogjuk kifizetni a mondott határidőkben: a csanádi püspöknek, pannóniai Szent Márton apátjának, és az egresi apátnak, vagy ezek megbízottainak – amennyiben ez utóbbiak uraiktól erre vonatkozólag külön megbízóleveleket mutatnak fel, avagy kettőnek az előbb említettek közül, vagy eme kettő megbízottainak. A fizetni fogjuk ezt az összeget a prédikátor barátok pesti házában a káptalan vagy annak nagyobb része jelenlétében; hogy ez azután a mondott legátus akarata szerint legyen szétosztandó és felhasználandó, az esztergomi és kalocsai érsek tanácsával.

j) És nem kevésbé akarjuk és hozzájárulunk, hogyha a mondott tízezer márka összeget nem fizeszték meg minden egyes időpontban amelyeket fentebb megjelöltünk, azok az egyházak, amelyektől a sót elvontuk, tekintet nélkül erre a megjegyzésre, szabadon és változatlanul ugyanabban az állapotban és jogokban maradjanak, amelyben eme megegyezés előtt voltak.

7. A hitbérre vonatkozó és házassági ügyek csak egyházi bíróság elé tartoznak. Úgyszintén: nem akarjuk és nem engedjük meg, hogy ezután hitbérre vonatkozó vagy házassági ügyeket mi vagy más világi bírók tárgyaljanak, mivel ezekbe nem akarunk beavatkozni, s nem is vagyunk illetékesek, hanem egyházi bírónak kell ezeket tárgyalni és befejezni.

8. Az egyházi személyek felett szintén csak egyházi bíróság ítéljen, kivéve a birtokpereket. Úgyszintén akarjuk és hozzájárulunk, hogy klerikusok és egyházi személyek minden ügyben egyházi bíró előtt feleljenek és egyezkedjenek, kivéve a birtokpereket, amelyekről azt akarjuk, hogy mind ti, legátus úr, mind mi, kérjünk tanácsot a pápa úrtól, kifejtve előtte az ügy körülményeit, amely körülmények közül többek között kifejtendő, hogy ti Magyarország főpapjaitól úgy értesültetek, hogy az egyházak és az egyházi személyek birtokaira vonatkozó pereket mindig Magyarország mindenkori királyai szokták tárgyalni és befejezni, és hogy Magyarország főpapjaitól azt az értesülést nyertétek, hogy ha az egyházi birtokokra vonatkozó pereket kivonnák a mi bíraskodásunk alól, ez az egyházakra nézve igen káros és veszélyes lenne, mivel ezáltal az egyház jogaiból sok elveszne.

9. Az egyházi személyek teljes adómentességéről. Semmiféle adót és semmiféle kamarahasznót nem vetünk ki, vagy nem szedünk be klerikusoktól és egyházi személyektől és azok kiváltságai ellen, ha ilyenekkel bírnak, szándékosan nem cselekszünk.

10. A legátus által kivetni tervezett adóról. A ti általatok országunk más lakóira kivetendő adóról mi és a legátus, kérjünk tanácsot a pápa úrtól, amint ugyancsak vele megegyezünk a pápa úrral folytatandó tanácskozásról a birtokpereket illetően. Megerősítő és befejező részek Úgyszintén: huszonöt napon belül, miután Oroszországból visszatérünk, az említett tisztelendő legátus előtt fiainkkal együtt megjelenünk, és minden egye egyháznak, amely sóval rendelkezik, még ez évben nyílt alakú levelet adunk sójogaikról, eme megegyezés értelmében. És ugyanazon legátus és püspökeink előtt akkor nyilvánosan el fogjuk ismerni, hogy ezt a megegyezést kötöttük és az első és eme második ünnepélyes esküt tettük, és hogy mindezeket az említett

esküvéseinkkel és eme aranypecsétünkkel megerősítettük, és akkor mindezekről oklevelünk harmadik példányát is kiállítjuk, aranypecsétünkkel megerősítve. S a nádort is megesketjük, hacsak előbb meg nem esküszik. Hogy mindezeket a fentebb előadottakat önként és minden feltétel nélkül teljesítjük, s mi és a mi utódaink, minden időben erősen és kisebbités nélkül megtartjuk, és semmiben ellene nem teszünk, sem másokat tenni nem engedünk: (mindezt) a tisztelendő atya E. veszprémi püspök és Cognoscens mester, esztergomi kanonok, mint a többször említett legátus követe és káplánja előtt – aki eme esküt a legátus nevében és megbízásából s a római egyház és Magyarország összes egyházai helyett és nevében átveszik – udvarunk tanácsára, érintvén a szent evangéliumot, ígérjük és esküszünk. Megparancsolván igen kedves fiainknak is, és meghagyván alább felsorolt jobbágyainknak, hogy ugyanilyen módon esküdjének meg.

Mi: Miklós ispán Barchfia; Moys ispán; Miklós, Moys testvére; Benedek ispán; Sándor ispán, Sebus testvére; Fyla ispán; Péter ispán Marcell testvére, Miklós tárnokmester; Mihály lovászmester, Móric étekgómester; Bagan italhordozómester; nektek az előbb említett tisztelendő atyának, B. veszprémi püspöknek és Cognoscens mester esztergomi kanonoknak, mint az előbb említett legátus úr követének, és káplánjának, akik ezt a római egyház és Magyarország összes egyházai helyett és nevében veszitek át: önként és alázatosan, feltétel nélkül, a szentséges evangéliumokat érintve ígérjük és esküszünk, hogy mindenben és mindenek felett jóhiszeműleg meg fogjuk tartani és meg fogjuk őrizni most és a jövőben mind ama és minden egyes fent említett fejezeteket, melyek minket érintenek, azokban pedig, melyek az említett király urunkat érintik, a jelenlegit vagy mást, aki abban az időben lesz, buzgón igyekezni fogunk kéréssel, irányítással és tanácsadással, mindenben jó hittel, hogy a fentebb megírt összes és minden egyes fejezeteket teljességgel megtartsa és őrizze.

A mi Urunk Jézus Krisztus megtestesülésének ezerkétszázharmincharmadik évében, IX. Gergely pápa úr uralkodásának hetedik évében, augusztus hó húszadik napján tárgyaltattak mindezek szerencsés módon az említett András úrnak, Magyarország dicső királyának a tanácsában.

Ugyanott jelen lévén: tisztelendő Cletus, egri és Bertalan veszprémi püspökök. És az említett s akkor esküt tett jobbágyok, valamint Mihály itteböi prépost, Vince sasvári esperes, Szent Benedek-rendi Jacobinus, csanádi kanonok és mások igen számosan az ország nemesei közül, akik abban a tanácsban jelen voltak. Ama erdőben, melyet Beregnek neveznek.

IV. Béla és fiai törvénye (1267)

Mi B. (=Béla) Isten kegyelméből Magyarország királya és I. (István) ugyanazon kegyelem által a magyarok ifjabb királya és erdélyi herceg és B. (Béla) egész Szlavónia ifjabb hercege, tudtára adjuk mindazoknak, akik jelen levelünket megtekintik, hogy Magyarország összes nemesei, akiket királyi servienseknek mondanak, hozzánk járulván, tőlünk alázatosan és hódolattal azt kérték, hogy őket Szent I. (=István) királytól megállapított és elnyert szabadságukban megtartani kegyeskedjünk, hogy nekünk és a koronának annál hívebben és lelkesebben szolgálhassanak, minél kegyesebb szabadságokkal ajándékozzuk meg őket. Mivel úgy találtuk, hogy kéréseik és követeléseik jogosak és törvényesek, tanácsot tartván báróinkkal, s az ő hozzájárulásukkal azokat teljesítendőknak véltük. Figyelemmel tartva azt, hogy ezáltal az ország jobb állapotáról kell gondoskodnunk.

1. A nemesek népeinek teljes mentességéről az adók és a megszállás alól. Elrendeltük tehát, hogy adókat vagy behajtásokat a kamara haszna címén vagy más címen a nemesek népeitől soha, semmi időben ne szedjenek, hasonlóképpen

élelmiszereket sem., és a megszállás címén sem fogjuk őket sem mi, sem mások háborgatni.

2. A várföldek és udvarnokok földjeinek visszaadásáról. Úgyszintén akarjuk, hogy az összes várföldeket és az udvarnokok földjeit, amelyekre a mi nevünkben vagy a királynéasszony nevében népeket gyűjtöttek össze, a várnak és az udvarnokoknak vissza kell adni, nehogy a falvak a szabad vendégek kiváltságos nevének örvendhessenek.

3. A nemesek személyének és vagyonának a király által való tiszteletben tartásáról Úgyszintén elrendeltük, hogy ne legyen szabad nekünk a nemesek közül senkit sem rossz tanácsra bírói ítélet nélkül elfogni, bebörtönözni vagy személyében megkárosítani. Hanem bíróság elé vonva, a bárók jelenlétében, harag, gyűlölet vagy kedvezés kizárásával kell ítélni az ilyen fölött, megtartván a jog rendjét.

4. A nemeseknek a királyhoz, illetőleg fiaihoz való szabad átmeneteléről. Úgyszintén megengedtük, hogy a nemeseknek, amennyiben közülünk bárkihez is át akarnak menni, miután erre engedélyt kértek és kaptak, legyen meg a joguk az átmenetre, és ezért birtokaikat ne pusztítsák el.

5. A nemesektől elfoglalt földek visszaadásáról. Ezenkívül elrendeltük, hogy a nemesek földjeit, melyeket a mi vagy a királynéasszony szabad falvainak a népei, avagy udvarnokok, vagy pedig a várnépek bármely ürüggyel elfoglaltak vagy elfoglalva tartanak, e nemeseknek vissza kell adni, báróink közül kettőnek a belátása és ítélete szerint, akikbe mi és a nemesek bizalmukat helyezzük.

6. Az örökös nélkül meghalt nemesek birtokainak öröklési módjáról. Úgyszintén azt akarjuk, hogy ha valaki a nemesek közül esetleg örökösök nélkül hal meg, az ilyennek birtokait és javait addig szét ne szedjék, senkinek ne ajándékozzák, senkinek ne adományozzák, senkinek el ne örökítsék, amíg az illető meghaltnak rokonait és nemzetsége tagjait a mi jelenlétünk elé nem hívták, és e birtokokról az ők és báróink jelenlétében intézkedés nem történik, ahogy jog rendje meg fogja szabni. Ezen idő alatt pedig a meghaltnak mind birtokait, mind javait a rokonok és nemzetségbeliek tartozzanak megőrizni.

7. A nemesek hadkötelezettségéről külföldi hadjáratok esetén. Úgyszintén elrendeltük, hogy ha előfordul, hogy országok vagy tartományok elfoglalására vagy megszerzésére sereget indítunk, a nemeseket akarjuk ellenére a seregbe nem kényszerítjük, csak ha valaki önként akar hadba vonulni avagy fi zetésért; sem pedig arra, hogy fiaink vagy mások megsegítésére menjenek, őket akarjuk ellenére semmiképpen nem kényszerítjük.

8. A székesfehérvári törvénytörvényokról. Úgyszintén elrendeltük, hogy minden évben a szent király ünnepén, közülünk valaki tartozzék Fehérvárra jönni, és minden megyéből két vagy három nemes tartozik megjelenni, hogy azoknak jelenlétében minden kártevésről és jogtalanságról, bárki okozta és követte el azokat, minden panaszosnak elégtételt szolgáltatassunk.

9. A hadjárat alkalmával meghalt nemesek birtokainak öröklési módjáról. Úgyszintén: ha a nemesek közül valaki, akinek nincs örököse, a hadjárat alkalmával meghal, birtokai – bármely módon szerezte is azokat – a király kezére ne háramoljanak, hanem a hadban meghalt személy rokonaira vagy nemzetségére szálljanak, úgy tudniillik, hogy örökös birtokai rokonságának maradjanak, a vásárolt vagy szerzett birtokokat pedig engedjék át bárkinek, akinek ő életében akarta adományozni.

10. Az írásbeli kérvényezés megszüntetéséről. Úgyszintén: a nemesek ügyeit kérvények nélkül kell elintézni. És mindezekben, valamint más, Szent István király által megállapított szabadságokban, eme nemeseket meg fogjuk tartani, és sértetlenül meg fogjuk őrizni, Isten minket úgy segítsen és az Istennek szent evangéliumai és az Úr keresztjének életadó fája.

Ha pedig közülünk valaki a jövőben ezen határozatot és a Szent I. (=István) királytól megállapított szabadságot áthágná, ami távol legyen, őt az esztergomi érsek úr

egyházi fenyítéssel kényszerítse az előbb elmondottak sértetlenül való megtartására, amit mi magunk is elfogadtunk egyező akarattal. Hogy pedig ezek a mi rendelkezéseink az érvényesség örök erejével bírjanak, számukra jelen levelünket pecsétjeinkkel erősítettük meg.

Kelt az Úr ezerkétszázhatvanhetedik évében.

V. István király szabadságlevele a győri hospesek számára (1271)

István, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodoméria, Kunország és Bulgária királya, Krisztus minden hívőjének, akik ezt az oklevelet látni fogják, üdvöt a mindenek Üdvözítőjében. Ahogyan a királyok dicsősége és méltósága a kormányzásban népünk sokaságában gyarapodik, úgy kell gondoskodnunk az erősségek fenntartásában az ország védelméről és az alattvalók sokszoros javáról. Ezért ennek az oklevélnek rendjén az összes most élőknek és az utókornak tudomására akarjuk hozni; jónak láttuk és elhatároztuk, hogy győri hospeseink telepedjenek át a győri várba és ezután éljenek a várban, aszerint a szabadság szerint, amely fehérvári cívisainké is; ugyanúgy mentesülvén és örökre azonosképpen kivételvén a győri ispánnak és udvarispánjának bíraskodása, fennhatósága, hatalma és ítélkezése alól, úgy tudniillik, hogy

1. azt válasszák bírónak maguk közül a várból, akit akarnak. Akit megválasztottak, mutassák be nekünk, mi pedig meg fogjuk erősíteni. Neki legyen joga és kötelessége, hogy minden kisebb és nagyobb ügyekben ítélkezék.

2. Ha ez a bíró a panaszosoknak vonakodnék igazságot szolgáltatni, akkor ne a hospeseket, hanem a bírót idézzék jelenlétünk elé az ország szokása szerint.

3. Mentessük és felszabadítjuk őket a fél fertó fi zetésétől, amelyet terragium címen kötelesek fizetni évenként a győri ispánnak mansinként, korábbi kiváltságlevelük alapján.

4. Ezenkívül szabad vásár tartását engedélyezzük nekik mind a várban, mind azonkívül. E külön felett sem a győri ispán, sem tisztjei semmiféle hatalmat nem gyakorolhatnak. Azt az egyet azonban ebben az oklevélben is kijelentjük, hogy annak a vásárnak teljes vámját, amelyet szombat napon Győr helységében tartanak a győri ispán kapja ahogyan köztudomás szerint eddig is kapta

5. A győri püspöknek és káptalannak az ugyanama megerősített helységben azokkal a hospesekkel lakó népeit említett hospeseinkhez társítjuk és csatoljuk, hogy mindenben és mindentekintetben ugyanazt a szabadságot élvezzék, mint amelynek a mi hospeseink örvendnek, épségben hagyván mégis azt, hogy bírójuk a pünkösdi nyolcadán a győri püspöknek vagy káptalannak járó köteles terragiumot vagyis censust ezekkel a hospesekkel egészében fizettesse meg, ahogyan szokásos.

6. Egyébként elhatároztuk, hogy győri hospeseink sem a vásáron sem országunk határain belül máshol saját áruik után semmiféle vámot ne legyenek kötelesek fizetni, többi királyi hospeseink szokása szerint.

7. Hogy az épületek javításához vesszőjük és karójuk, a földműveléshez és telkeikhez pedig több földjük legyen, átengedtünk ugyanezeknek a hospeseinknek egy szigetet népeivel, amely a Dunában a győri várral szemben nyugatra helyezkedik el, ligeteivel, rétjeivel és halászó helyeivel együtt.

8. Át engedjük nekik a győri vár Malomsok nevű földjét is, amely túl a Dunán Zámolyig terjed, amelyet eredetileg minden hasznával és tartozékával együtt adományoztunk.

9. Hospeseinknek adjuk ezenkívül a Zerphel monostor Terendoiu nevű Rába mellett fekvő üres földjét, minden hasznával úgy, hogy közülük a gonoszok viszálykodása eltűnjék. A győri vár bizonyos öt nehezéket fi zető népeit és a

szolgagyőri vár egyes népeit, hospeseket és királyi tárnok mansiókat, Szent János ispotályos háza kereszteseinek népeit is, úgy szintén a népeket a Szent Adalbert utcából és bármilyen állapotú egyéb közrendű népeket is, akik hospeseink közé telepedtek, hospeseinkhez csatoljuk úgy, hogy tekintetbe nem véve korábbi helyzetüket, a várban lakjanak, s nekünk ezeknek a hospeseknek szabadsága szerint legyenek kötelesek szolgálni.

10. Azt is elrendeljük, hogy minden Ausztriából Magyarországra jövő és Magyarországról Ausztriába menő kereskedő áruját rakja ki a győri várba csere végett.

11. Elhatároztuk emellett, hogy báróink közül senki se merjen vagy merészeljen rajtuk szállást venni.

12. Mivel biztos tudomásunk van a győri hospeseink szegénységéről, fehérvári polgáraink szabadságai közül (őket illetően) attól az egytől eltekintünk, hogy semmiképpen ne tartozzanak velünk vagy valamelyik bárónkkal hadba vonulni.

13. Megengedjük emellett és úgy véljük, előre látóan akként kell rendelkezünk, hogy minden visszavonásnak tőlünk való távoltartása céljából szabad kikötőjük legyen és lehessen számukra a Dunán.

Hogy pedig ennek az általunk ésszerűen tett intézkedésnek örök érvényű hatálya legyen s később az idő haladtával senki se tehesse semmissé, kiadtuk ezt a kettős pecsétünk rátételével megerősített oklevelet.

Kelt Benedek mesternek, az aradi egyház prépostjának, udvarunk alkancellárjának, kedvelt hívünknek kezéből, az Úr megtestesülésének 1271., királyságunknak pedig második esztendejében.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Формат видання 60x84/16.

Умовн. друк. арк. 5,81 Наклад: 50. Зам. №16.

Видавництво ПП «АУТДОР – ШАРК»

88000, м. Ужгород, Україна

пл. Жупанатська, 15/1.

***Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року.***